

SVERIGES RUNINSKRIFTER

UTGIVNA AV

KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN
NIONDE BANDET

UPPLANDS RUNINSKRIFTER

GRANSKADE OCH TOLKADE

AV

ELIAS WESSÉN OCH SVEN B. F. JANSSON

FJÄRDE DELEN

FÖRSTA HÄFTET

UPPSALA STAD, VAKSALA HÄRAD,
RASBO HÄRAD, NORUNDA HÄRAD

UPPSALA 1953

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

ARBETET UTGIVES MED ANSLAG
UR HUMANISTISKA FONDEN

Detta häfte har författats av E. Wessén, med undantag av s. 16—19 (U 925), 43—46 (U 942) och 244—247 (U 1021), som ha författats av Sven B. F. Jansson.

Fotografierna för Pl. 1—80 ha i allmänhet tagits av Iwar Anderson. Undantagen äro följande: U 922—924, 942, 967 och 1032 ha fotograferats av C.-E. Claesson, Uppsalabild (Uppsala), U 925 av H. Hellström, Fotocentralen (Uppsala).

Uppsala.

Inom Uppsala stads gamla område — före inkorporeringen 1947 av Bondkyrka och Gamla Uppsala socknar — ha hittills blivit funna 23 stenar försedda med runinskrift (eller runstensornamentik). Det i första rummet anmärkningsvärda är, att ingen av dessa stenar har blivit anträffad in situ originis, i ursprunglig ställning på ursprunglig plats. Icke mindre än 14 (U 922—935) höra samman med Domkyrkan och ha blivit funna i olika delar av byggnaden. Sammanlagt 9 stycken (U 922—930), delvis hela stenar, delvis endast fragment, ligga infällda i kyrkans gamla medeltida golv, och de andra 5 (U 931—35) ha blivit funna i yttre delar av grunden. Var dessa 14 stenar ursprungligen ha varit resta, kan man ju icke veta. I varje fall har det knappast varit på själva Domkyrkoberget. Av de övriga 9 stenarna (U 936—944) är en (U 943) funnen vid ombyggnad av Ärkebiskopsgården, 5 (U 937—941) på det medeltida klostrets område och en (U 942) i Bredgränden i grunden för en medeltida byggnad. Den misstanken ligger då nära, att också dessa stenar från början ha stått på annan plats än där de ha blivit funna och att de ha blivit förda bort för att tjäna som material i byggnader eller andra anläggningar, så som har varit fallet med många andra runstenar. En icke ringa del av Upplands runstenar sitter ju eller har tidigare suttit inmurad i kyrkväggar eller i kyrkgolv. Trots rikedom på runstenar i Uppsala blir det därför tills vidare ganska ovisst, hur många av dem som ursprungligen ha varit resta inom stadens gamla område. Med absolut visshet kan detta icke sägas vara fallet med någon enda.

Det bör slutligen beträffande U 936 anmärkas, att detta är ett fragment, som på 1600-talet fanns på en gård vid Svartbäckstull; U 944 har ett helt okänt ursprung.

Fyndplatserna för 15 stenar äro belägna på västra sidan om Fyrisån, inom den klerikala delen av det gamla Östra Aros. 7 stenar höra hemma på östra sidan om ån, där den borgerliga staden var belägen.

Det finns, med undantag av Sigtuna, ingen plats i landet, som har så många runstenar som Uppsala stad. Det finns ingen plats, där så många runfynd ha blivit gjorda under de sista hundra åren, eller där sannolikheten av nya fynd är så stor som här. Det är säkert många okända runstenar, som ännu dölja sig inom Domkyrkans murar och i den medeltida stadens jord. Det är mycket angeläget, att när nya fynd komma i dagen, man så noggrant som möjligt tager till vara allt som kan vara av vikt för att bedöma frågan om deras ursprungliga plats. Det är av särskilt stor betydelse för stadens äldsta historia.

Runstenarna i Domkyrkan ha tidigt varit observerade. Joh. Bureus omtalar (F a 14 s. 33), att 10 runstenar skola finnas inmurade i Domkyrkan; i hans samlingar äro upptagna 8 inskrifter. Johannes Schefferus (*Upsalia antiqua*, 1666) känner till 7 runstenar i Domkyrkan, jämte ytterligare en (U 909) i staden. O. Rudbeck (*Atlantica* 3, 1698, s. 4) låter, i polemik mot »den twikan som en Lärd man hafwer haft om våra Runor», antalet runstenar i Domkyrkan stiga till 26, säkerligen en mycket opålitlig uppgift: »Så att nya Upsala Domkyrkia . . . kom först till att uppbyggias An. 1287 . . ., under hwilkens grund mera än 26. Stenar med Runor finnas inmurade, som den lärda Karen kan see tillika med några 100 andra stenar, hwilka liggia under de äldre

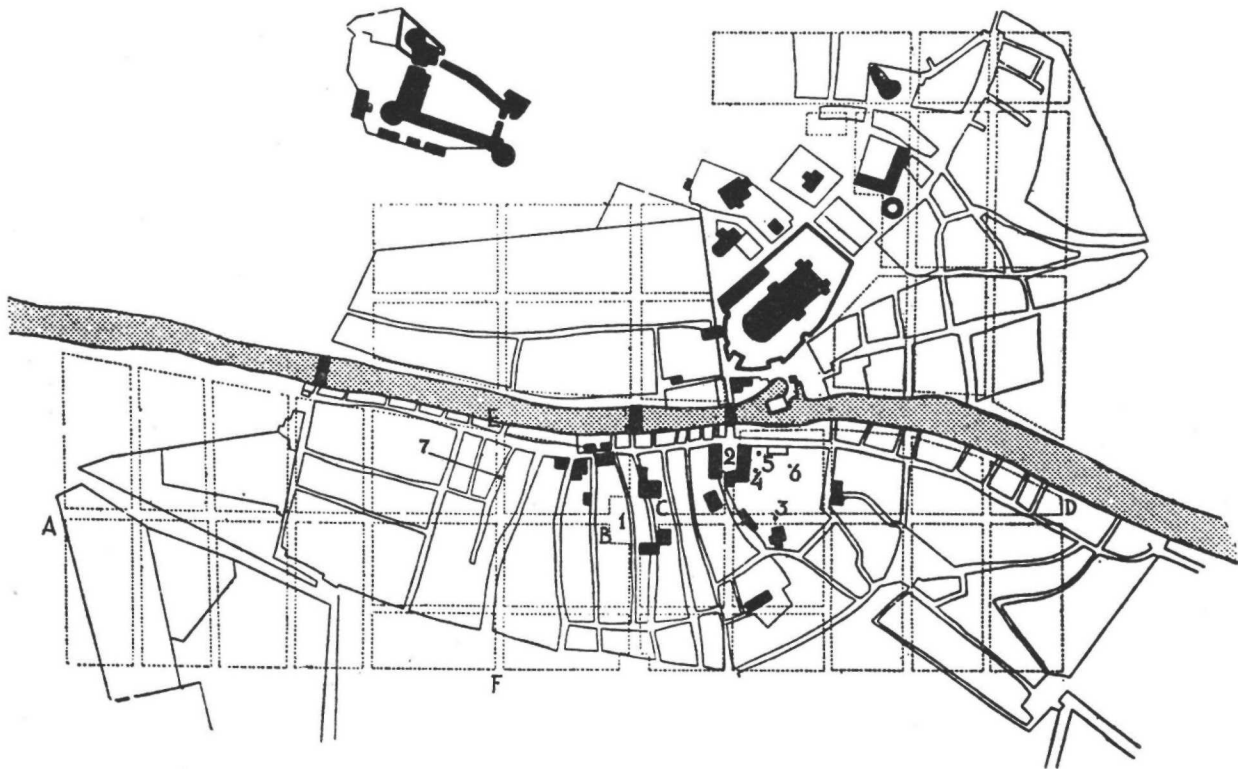

Fig. 1. Regleringskarta för Uppsala stad från 1643—45.

De äldre, medeltida gatorna och kvarteren äro utmärkta med heldragna linjer. De nya, raka gatorna äro inlagda med prickade linjer. A—B Kungsängsgatan, C—D Svartbäcksgatan, E—F Bredgränden. 1 nuv. Stora Torget, 2 Gamla Torget, 3 Fyndplatsen för U 937, 4 Fyndplatsen för U 938, 5 Fyndplatserna för U 939 och 940, 6 U 941, 7 Fyndplatsen för U 942.

Kyrkiona i Sverige, och stinga sina finger in i bokstäfwerna, om han will giöra sig omak och komma i Sverige för än han så obetänksamt dömer om våra Runor . . . Är således nogsampt kulkastat denna Lärda Mannens twikan.»

Joh. Peringskiöld inleder kapitlet »Om Runestenar i Domkyrkians Grundwal» i sin bok *Monumenta Ullerakerensia* (1719) med följande ord: »Wid Stora Domkyrkians anläggning i Nya Vpsala som skedde vthi then tolfte Secelen efter Christi födelse, emellan åhren 1160 och 1260, hafwa dess Byggningsmän och Arbetare, til Grundwalen sammanfört allahanda lämpeliga gråstenar och hällar, som funnits kring Fyriswalls och Östra Aros backar och forna Ätthögar. Ibland Kyrkio Grundwalen hafwa the tå nedlagt många gamla Minningsmerken och Runestenar, hwilke ännu til en del i Kyrkiomuren skönjas kunna. På samma grundwal är första Kyrkioweggen anlagd af huggen Marmorsten, hwilken fordom warit tagen ifrån Norunda Härad och Lehna Sokn, thär Bönderne ännu af slika Marmorberg och Stenar brenna kaleck til murning.»

O. v. Friesen (*Upplands runstenar*, 1913, s. 12) har om runstenarna i Uppsala gjort följande uttalande, i vilket utgivarna helt vilja instämma: »Trakten närmast kring Uppsala är nu för tiden i förhållande till de omgivande bygderna fattig på runstenar. Förklaringen på detta oväntade förhållande är den, att ett så stort antal användts vid domkyrkobygget i slutet af 1200-talet. På 1600-talet funnos icke mindre än åtta hela stenar eller fragment af sådana. Sedan dess har man uttagit fyra nya [U 931, 933—935], och man har utan att tillvarataga dem tillfälligtvis träffat åtskilliga andra i de djupa fyllningarna, som på södra, norra och östra sidorna omge kyrkans grundwal. En af de nämnda stenarna [U 932] stod en gång vid Söderby gård på

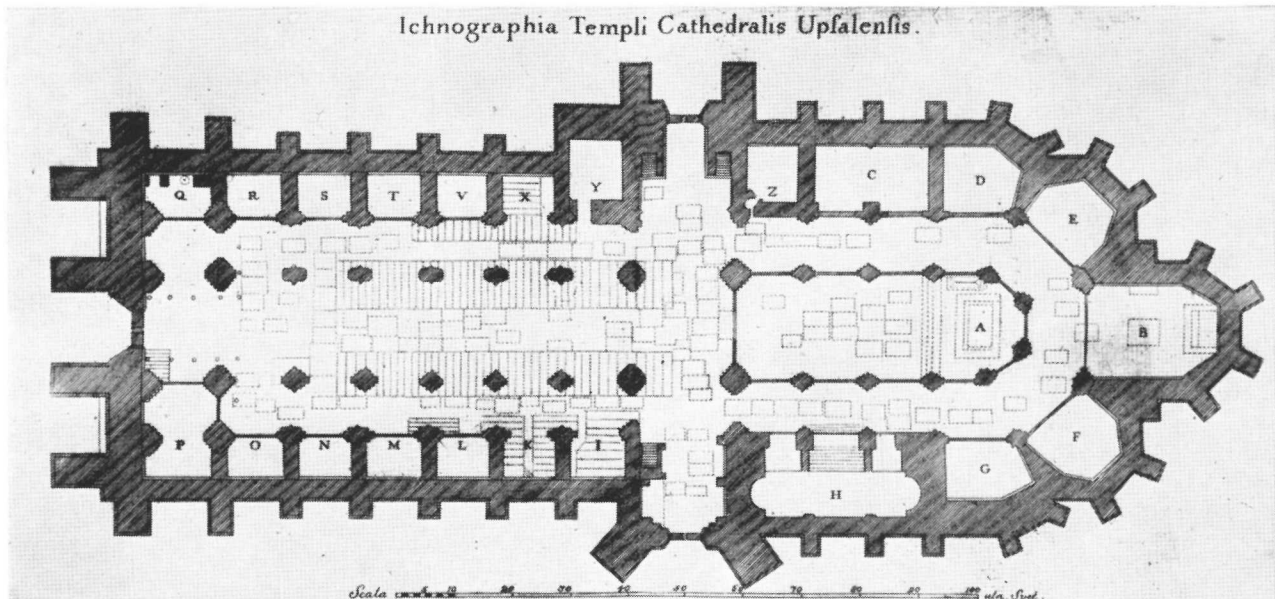

Fig. 2. Plan över Uppsala domkyrka. Ur: J. Peringskiöld, Monumenta Ullerakerensia (1719).

B Gustavianska gravkoret (det medeltida Vårfrukoret), C Jagellonska koret, D Sturekoret, E Finstakoret (S. Nicolaus' o. S. Katarinas kor), F Hornska koret (S. Mikael's o. S. Annas kor), G De Geerska koret, tidigare Leijonhufvud-koret (S. Sebastians kor), H Oxenstiernska koret (tillbyggnad till Domkyrkan, bekostad av kanslipresidenten Bengt Oxenstierna, † 1702).

gränsen mellan Danmarks och Funbo socknar — mer än en mil från Uppsala. I Svartbäcksgatan hittades för ett antal år sedan en sten [U 937], som ursprungligen varit rest vid Broby i Funbo socken — 5 fjärdingsväg från staden.» Särskilt bör man i detta sammanhang erinra om att Gamla Uppsala socken i jämförelse med de omgivande socknarna (Vaksala, Lena, Ärentuna, Bälinge) är påfallande fattig på runminnesmärken. Förklaringen till detta egendomliga förhållande kan till någon del åtminstone ligga däri, att ett antal runstenar under medeltiden ha blivit transporterade därifrån till de mycket stenmaterial krävande byggena i nuv. Uppsala.

Av runstenarna i Uppsala äro flera av anmärkningsvärt stort format: U 922, 923, 925, 931, 933—935, 940, 942, 943. Sådana stora stenblock voro givetvis särskilt användbara som byggnads-material.

Endast några av stenarna äro bevarade i fullständigt — eller i det närmaste fullständigt — skick: U 922, 925, 932, 933, 937—940, 942. Andra äro svårt stympade: U 923, 924, 926, 931, 934, 935, 943, 944. Några äro kända endast som fragment: U 927—930, 936, 941.

Förkommet är numera fragmentet U 936, som enligt den från 1600-talet bevarade avbildningen endast har innehållit ornamentik. Flera av runstenarna i Domkyrkan ha f. n. varit oåtkomliga för undersökning: U 922 (delvis), 923, 926—930.

För Joh. Bureus voro, såsom nämnt, kända 8 av runinskrifterna i Uppsala, allesammans i Domkyrkan: U 922, 923, 926, 928—932. De båda förstnämnda har han upptecknat under sin första resa i Uppland våren 1594. Joh. Schefferus omtalar i huvudsak desamma, men dessutom ett litet fragment: U 927. I Peringskiölds *Monumenta* (och *Bautil*) tillkomma ytterligare två: den ena i Domkyrkan (U 924), den andra vid Svartbäckstull (U 936), men däremot saknas ett par av de förut omtalade fragmenten (U 927 och 930).

I *Bautil* (B 414, 418—425) finnas sålunda upptagna följande 9 runstenar från Uppsala: U 922—924, 926, 928, 929, 931, 932 och 936. (Dessutom de till Uppsala i senare tid inflyttade

U 909 och U 1011.) Samma inskrifter äro förtecknade i Liljegrens *Runurkunder* (L 101—108, 111). (Dessutom under Uppsala U 909, men icke U 1011.)

Under 1800-talet ha tillkommit 4 runstenar: 3 i domkyrkan (U 933—935) och en i Svartbäcksgatan (U 937). 1900-talets runfynd ha varit många; de uppgå f. n. till 8: U 938 (1910), 943, 941 (1937), 939 och 940 (1940), 944 (1943), 925 och 942 (1951).

I Uppsala stad finnas dessutom flera runstenar, som ha blivit ditflyttade i senare tid, nämligen

1. U 489. Morby, Lagga sn.
U 896. Håga, Vänge sn.
U 1011. Örby, Rasbo sn.
Dessa tre stå uppställda i Universitetsplanteringen.
2. U 909. Finnsta, Vänge sn. F. n. otillgänglig.
3. U 688. Stavsund, Skoklosters sn. Fragment.
U 869. Salnecke, Gryta sn. Fragment.
U 886. Ingla, Skogstibble sn. Fragment.

Dessa tre förvaras i Upplands Fornminnesförenings samlingar.

År 1731 framkom vid Uppsala universitet ett förslag att i den då nyligen anlagda akademigården uppställa ett antal runstenar från den omgivande landsbygden. En framställning härom gjordes av Akademiska konsistoriet till Kanslikollegium den 12 okt. d. å., vari konsistoriet anhöll att få »til den nyss anlagde Academie gårdens stora Zir och prydnad . . . ifrån de nästkringliggande platser ute på Landet . . . inhämta låta de der befintliga gamla runstenar och dem sedermera til de fremmandes och andre curieuses tjenst och nöje upresa». Riksantikvarien Johan Helin, till vilken frågan hänsköts, tillstyrkte, ehuru tveksamt och med avsevärda reservationer: »Men som den anlagde Academiegården ej allena igenom förbete monumenters inflyttande skulle vinna et behageligare anseende och en sälsynt prydnad såsom wid andra Universiteter i synnerhet Oxford, derest en af våre gl. runestenar fådt rum ibland de namnkunniga marmora Arundeliana, utan ock de fremmande och curieuse få tilfalle at beskåda på et ställe tilsammans så många qwarlefwor af våre forna Minnesmärken, hwilka utan et möd- och kostsamt Kringresande man eliest ej kan finna til något antahl hopsamlade, så synes oförgripl. at högstbete Kongl. Placatet ej kan wara deremot . . . allenast at föliande derwid iachttages: 1. At de Runestenar som redan i Monumentis af framl. Cantzli R. Peringskiöld äro utgifne och 2. de samme, som stå upreste wid stora Landswägar och ej ligga Kulfalne lemnas orörde, så wäl som ock de som 3. wid några råmärken byar eller och grannarne i byarne emillan tiena til efter rättelse: så at ingen sten flyttes utan Wederbörande jordägares minne och samtycke.» Då ärendet den 17 nov. föredrogs i Kanslikollegium, framhöllos många betänkligheter mot runstenarnas flyttning, varför frågan underställdes Rådets avgörande. Och Rådet avslog den 22 aug. 1732 konsistoriets framställning.¹

Slutligen må nämnas, att i Uppsala ha blivit funna några lösa fornsaker med runor: en stenyxa (Universitetets Museum för nordiska fornsaker; O. v. Friesen, *Upplands runstenar*, s. 2), ett trästycke funnet vid docenten Knut Stjernas grävningar på Studentholmen (foto i v. Friesens samling, UUB), en ekpinne funnen i maj 1934 vid grundgrävning på Rudbeckska tomten vid Stora Torget (O. v. Friesen i tidningen *Upsala* ¹⁴/₅ 1934; Arthur Nordén i *Arkiv för nordisk filologi* 1937, s. 176 f.; foto i v. Friesens samling, UUB), botten av en träask med inskrift **maria** (Upplands Fornminnesförenings samlingar). Dessa inskrifter komma att behandlas i en senare del av detta arbete.

¹ Se härom *Upplands Fornminnesförenings tidskrift* h. 11 (1883), s. cxlii f.

922. Uppsala, Domkyrkan.

Pl. 1.

Litteratur: B 414, L 101. J. Bureus, *Monumenta Sveo-Gothica hactenus exsculpta* (1624), n:r 21, F a 6 s. 40 n:r 7 (Bureus' egen uppteckning), F a 10: 2 n:r 11 B, F a 5 n:r 409, F a 1 s. 92; J. Schefferus, *Upsalia* (1666), s. 197; O. Verelius, *Manuductio ad Runographiam Scandicam* (1675), s. 43; J. Peringskiöld, *Vita Theodorici* (1699), s. 462, *Monumenta Ullerakerensia* (1719), s. 39 f.; P. Dijkman, *Historiske Anmärkningar* (1723), s. 54 f.; A. De la Motraye, *Voyages en Europe, Asie et Afrique*, Tome 2 (1727), s. 313 (sv. övers., 1918, s. 162); O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 23, 24, *Acta Literaria Sveciæ* 2 (1725—29), s. 407; N. R. Brocman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 156; O. Montelius i *Fornvännen* 1914, s. 113; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 105; *Handlingar i ATA 1950—51*; *tidningen Upsala* ⁶/₄ o. ¹³/₄ 1950, *Upsala Nya Tidning* ¹³/₄ 1950, *Svenska Dagbladet* ¹³/₄ o. ²⁷/₄ 1950, *Dagens Nyheter* ¹³/₄ 1950; *Uppsala Domkapitels protokoll* ²³/₈ o. ¹⁷/₈ 1950.

Avbildningar: Bureus, teckning (i F a 10: 2), träsnitt (i *Monumenta Sveo-Gothica*, i F a 10: 1, i F a 5; ligger även till grund för avbildning i O. Verelius, *Manuductio*, s. 43, i J. Schefferus, *Upsalia*, s. 197 och i O. Rudbeck, *Atlantica* 3, 1698, s. 18 fig. 2); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiöld, *Monumenta Ullerakerensia*, s. 40 och B 414).

Runstenen ligger i golvet invid pelaren på södra sidan av Gustavianska gravkoret. En del av inskriften är dold under sockeln på pelaren.

Den 10 maj 1594 har Johannes Bureus upptecknat inskrifterna på två runstenar i Uppsala domkyrka — de båda som här äro betecknade U 922 och U 923 —, och han har infört dem bland de första numren i sin samling F a 6. Om den förra runstenens plats uppger han, att den fanns »i Domkyrkian vnder pelaren» (F a 6), »I Upsala Domkyrkia» (F a 10: 2, *Mon. Sveo-Goth.*), »Upsala Domkyrkia Wid g. kon. Göstafs Chordör sunnan til» (F a 5, F a 1).

Det trettonde kapitlet i Joh. Schefferus' bekanta arbete *Upsalia antiqua* (1666) handlar om de förnämsta minnesmärkena i Domkyrkan (*De præcipuis in templo Cathedrali monumentis*). Icke få sådana, skrivna i hednisk tid, ligga dolda i kyrkans grund, såsom man kan sluta av dem, som ännu äro synliga i golvet. Orsaken därtill har varit, att dessa stenar mestadels äro hårda och fasta och därför mycket lämpliga för att läggas i grunden. Man har sålunda ansett sig bäst undanrödjat minnet av den forna vantron genom att så mycket som möjligt utplåna själva skriften. Det är intet tvivel om att dessa stenar innehålla mycket, som kunnat belysa förhållandena i Uppsala, ja i hela Sverige, alldenstund de äro hämtade från omgivningarna, som på grund av de regelbundna offerfesterna och platsens ryktbarhet ha varit rika på sådana minnesmärken. Såsom exempel anför Schefferus, att enligt Snorre konung Domar hade blivit bränd på Fyrisvallarna, och där står hans gravsten. Numera ser man ingenting sådant på denna plats. Det är tydligt, att minnesstenen har blivit bortförd av dem, som under kristendomens äldsta tider funno den lämplig att brukas vid stora byggnadsföretag. En annan orsak till att många runstenar ha förkommit har varit den allmänna vanvården och enskilda arbetares okunnighet, som ha sönderbuggit och förstört gravstenar och anpassat dem för olika ändamål, såsom man tydligt kan se av vad som finnes bevarat. Av dem som finnas kvar äro utan tvivel de äldsta de som ligga under pelare omkring koret. Schefferus omtalar sammanlagt fem runstenar (eller runstensfragment) i domkyrkans golv, nämligen U 922, 923, 929, 927, 926. Dessutom en i kyrkmuren utvändigt på södra sidan (U 932) och en på norra sidan (U 931) samt en vid ingången till ett hus i staden (U 909). Den förnämsta av alla runstenarna i domkyrkan är den, som ligger till höger, när man träder in i den heliga jungfruns kor, d. v. s. det nuvarande Gustavianska gravkoret. Härmed åsyftas U 922. En del av skriften är dold under sockeln på pelaren, och det är därför, framhåller Schefferus, icke lätt att avgöra, var inskriften börjar och var den slutar.

O. Verelius (1675): »Thenna Runstenen ligger under en pelare här i Domkyrkian, som förhindrar att man icke kan hans mening rätteligen fatta. Then ena Ormeslängian, som utom pe-

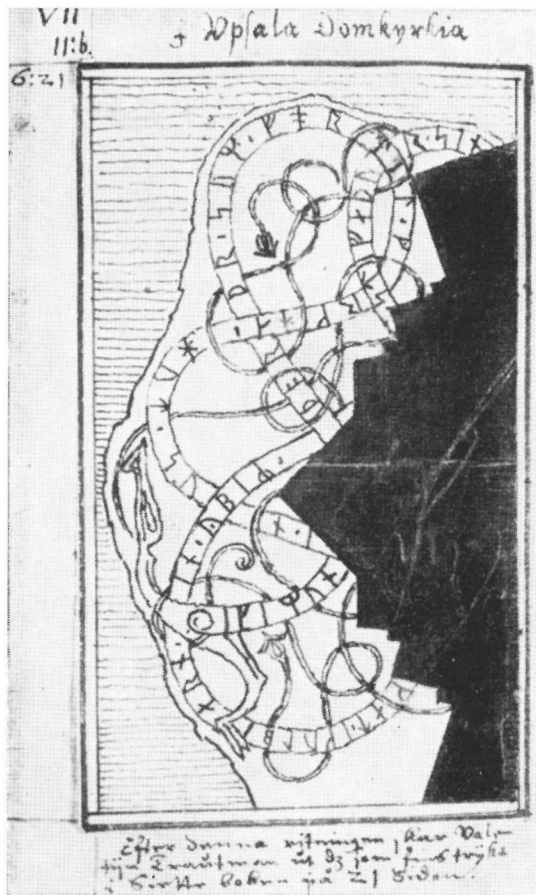

Fig. 3. U 922. Uppsala domkyrka. Efter teckning av Bureus.

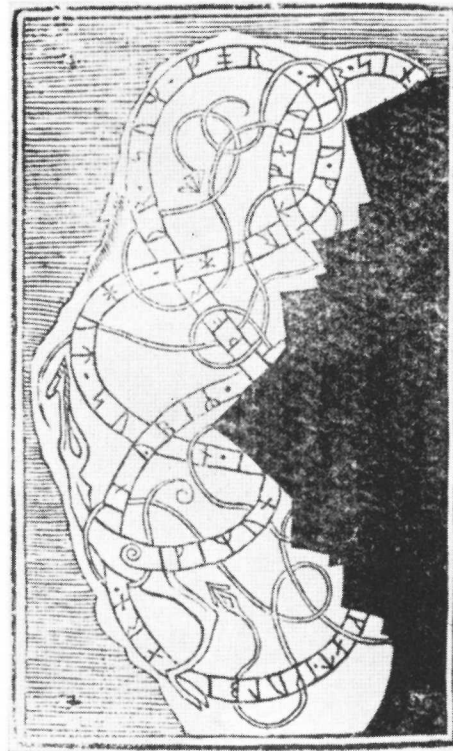

Fig. 4. U 922. Uppsala domkyrka. Efter träsnitt av Bureus.

larefoten synes, säger att Thorder for ut till Grekland.» — P. Dijkman (1723), som har sin kännedom om inskriften från Bureus och Verelius, har felaktig uppgift om stenens plats: »Uppsala Stad. Dess Domkyrkias södra dör, vnder Pelaren.»

J. Peringskiöld (1719) har utförliga meddelanden om stenens läge: »Öster vthi Vpsala Domkyrka fram för Höga Altaret, finnes en ansenlig Runesten af fyra alnars längd, nedlagder til grundwal vnder pelaren, som är emellan Höglofl. i Åminnelse Konung Gustaf I och Hornarnes Graf, thär han med halfwa sin skrift och Ritning sträcker sig nästan midt vnder pelaren; såsom Antiquarien Johan Thomesson Bureus allareda åhr 1593. then synliga delen afritat hafwer, och thess ritning finnes införd vthi Professorens Olai Verelii Werk af Göthriks och Rolfs Saga, samt i thess Runographia Scandica pag. 35. Så finnes ock samma stens halfwa synliga afritning införd vthi Schefferi Upsalia pag. 197. med bemälte lärda Mäns omdöme och beskrifning. — Och emedan then gamla Runeskrift som var vthom pelaren, syntes gifwa någon Historisk efterrättelse; ty månde Hans Kongl. May:t Anno 1687. vppå thess Antiquitets Archivi vnderdånigste anhållande, allernådigtst efterlåta, at efter Erchiebiskopens och DomCapitlets föregångna noga besichtigande, i närvaro af en klok Byggmästare, få vthbryta några Telgstenar af bemälta pelares foot, som betäckte en del af Runerna; Hwilke Telgstenar straxt, vthan Kyrkiopelarens ringesta skada igenmurades; sedan thenna fulkomliga Runo Ritning genom Kongl. Secreteraren och Antiquarien Johan Hadorf och thess Ritare P. Helgonius aftagen war.» (Därefter följer ett träsnitt av run-

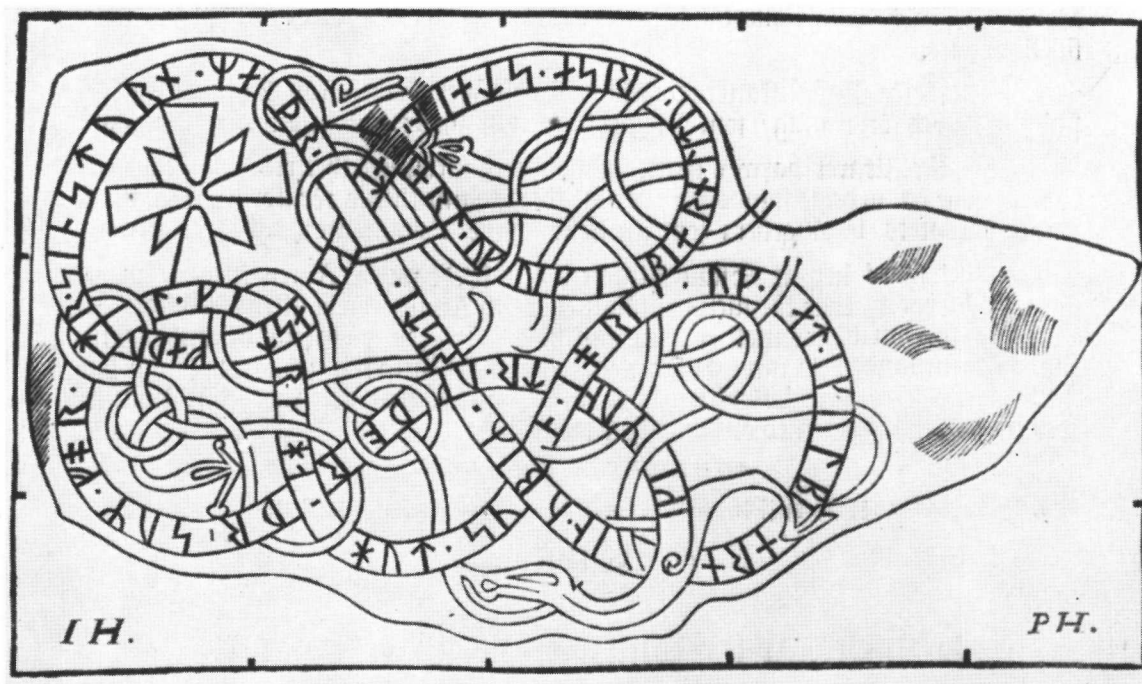

Fig. 5. U 922. Uppsala domkyrka. Efter B 414.

stenen, signerat J. H. och P. H., samt tolkning av inskriften.) — B 414: »Öster i Domkyrkan»; L 101: »I Domkyrkan, vid altaret.»

Det kungliga brevet, som Peringskiöld åsyftar, har följande lydelse (enligt Riksregistraturet för 1685 juni, fol. 207):

Till Secreteraren Johan Hadorphium swar på dess ansökning om runnestenen.

Wår gunst etc. Tro tienare etc. Wij samtycke nådigst, att I mågen låta uttaga dhen Stenen, under en pelarefoot liggiande i Upsala Domkyrkia som förmenas kunna gifwa någon effterrättelse om Wåra Grekschra kämpar, så frampt dhet uthan skada och fahra kan skie, doch måste detta först med Erkiebiskopen och Consistorio öfwerläggias och dheras betänckiande dherwid tillijka inhemptas. Hwilket länder Eder etc.

Carolus
/Lindschöld

Fransmannen A. De la Motraye, som under sina mångåriga resor år 1716 besökte Uppsala, har följande att meddela om runstenarna i Uppsala domkyrka: »Ces Tombeaux sont de marbre et ont encore la magnificence de leur tems. Celui de Gustave I. couché dans la Chapelle de Sainte Marie, avec ces trois femmes, est des mieux conservé. On me fit remarquer aux deux côtez de l'entrée de cette ancienne Chapelle, qui est derriere l'Autel, deux pierres Runiques, couchées à rez de chaussée sous deux piliers, et qui débordent assez pour y laisser encore voir une partie de leur caracteres. Voici l'interpretation qu'on m'a donnée de ce qui en paroît sur celle qui est marquée N° 6 sur la Planche VIII [se fig. 6]. — Cette pierre a été dressée pour Katiulpe, par son fils Kimon, et par sa fille Dohra, qui ont fait ... fois le voyage de Jerusalem. Le nom de son petit fils est Girha: elle n'est pas, dit-on, des plus anciennes; il y en a encore une autre couchée sous un pilier extérieur de cette même Eglise. — Ces sortes de pierres sont plates et generalement si peu polies ou plutôt si brutes, qu'il semble que l'art n'ait eu part que dans la gravûre des caracteres, et des figures d'animaux qui sont le plus ordinairement des Dragons ou

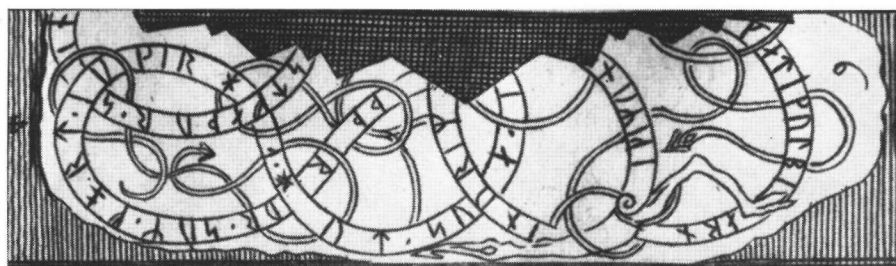

Fig. 6. U 922. Uppsala domkyrka. Ur: A. De la Motraye, Voyages en Europe, Asie et Afrique, T. 2 (1727), pl. 8 (vid s. 238).

Serpens entrelacez . . . Il y a beaucoup d'apparence que ces pierres que j'ai marquées tant dans l'Eglise qu'au dehors, ont été ainsi cachées et couchées pour être foulées aux pieds ou dérobées aux yeux encore superstitieux des premiers Chrétiens: contre l'intention de leur premier état, qui étoit d'être debout, comme témoignent toutes les Inscriptions qu'on lit dessus.»

O. Celsius har granskat inskriften, så långt den var tillgänglig, den 8 april 1729, men har ingen uppgift om stenens läge. Den fanns »in templo Cathedrali», och Celsius tillägger: »Hujus lapidis non nisi partem fere dimidiam adspicere licet, cum altera ingenti superimposita columna tegatur.» Celsius är den siste runforskare, för ett par århundraden framåt, som har sett runstenarna i domkyrkan. De ha sedermera, ovisst när, blivit övertäckta av ett nytt golv av kalkstensplattor, varigenom det ursprungliga golvet i kyrkan helt doldes.

I januari 1950 begärde landsantikvarien N. Sundquist och professor E. Wessén hos Domkapitlet i Uppsala »dels att få på ett par ställen i domkyrkans golv göra en preliminär undersökning för att exakt fastställa runstenarnas plats, dels också, om denna förundersökning skulle utfalla positivt, under betryggande former få ur golvet upplyfta och framtaga stenarna för att sedan resa dem på lämplig plats i Uppsala stad.» Domkapitlet lämnade sitt medgivande till den första etappen av undersökningen, och denna utfördes därefter i april s. å. De båda stenarna på ömse sidor av Gustavianska gravkoret (U 922' och 923) återfunnos på de utpekade platserna, sedan några golvplattor upptagits. Likaså anträffades stenen vid De Geerska gravkoret (U 924). Under sökandet efter denna iaktogs en liten del av en hittills alldeles okänd runsten (U 925). Riksantikvarien begärde sedermera genom skrivelse till Domkapitlet (9 maj 1950) att få fullfölja undersökningen genom att ur golvet framtaga de funna fyra runstenarna. Av byggnadstekniskt sakkunniga hade det styrkts, att detta vore tekniskt möjligt. Domkapitlet hänsköt frågan till Kungl. Byggnadsstyrelsen, och denna ansåg sig icke kunna tillstyrka de ifrågasatta åtgärderna, enär dessa möjligen skulle kunna medföra risker för byggnaden. Domkapitlet fann sig därför f. n. icke kunna lämna sitt bifall till Riksantikvariens framställning. Förhoppningarna på en undersökning av de dolda runstenarna i Uppsala domkyrka ha därför tills vidare måst ställas på framtiden. Detta är synnerligen beklagligt med hänsyn till att de äldre läsningarna äro både ofullständiga och på flera punkter mycket osäkra. Särskilt gäller detta om U 923, där det f. n. knappast är möjligt att framlägga ens ett förslag till tolkning. Det är första och enda gången under arbetet med Upplands runinskrifter, som utgivarna av övermäktiga hinder ha nödgats framlägga ett ofullständigt material och avstå från undersökningar, som ur vetenskaplig synpunkt ansetts önskvärda och befogade. Man må emellertid hoppas, att det icke skall dröja alltför länge, innan denna mycket angelägna suppling kommer till stånd. Icke minst med hänsyn till byggnadens egen historia skulle detta vara av stort intresse.

Att få domkyrkans grundval ordentligt undersökt hör till de viktigaste och säkerligen mest givande uppgifterna för forskningen i kyrkans äldsta historia. Därigenom skulle man förmodligen också vinna klarhet över orsakerna till att så många runstenar ha blivit inlagda i bygg-

nadens olika delar. Man torde böra räkna med att det kan vara flera än de som hittills äro kända. Att inläggandet har skett med en viss beräkning, förefaller redan nu vara mycket sannolikt. Man har tydligen valt ut mycket stora stenar, som kunde tjäna som fast underlag för uppförande av viktiga murpartier. För detta ändamål lämpade sig de stora, släta runstenarna alldeles förträffligt. Att ristningarna ha blivit vända uppåt är helt naturligt med hänsyn till att denna yta var slät och därför bäst tjänade det praktiska syftet. Stenarna ligga icke fritt, utan äro till stor del inskjutna under pelarnas baser, varigenom ristningarna till stor del ha blivit osynliga. Detta gäller om de båda stenarna vid Gustavianska gravkoret (U 922 och 923) och om stenen i De Geerska koret (U 924), men framför allt om den nyfunna stenen under muren mellan De Geerska och Oxenstiernska koren (U 925). En viss symmetri har visserligen ibland iakttagits — i fråga om U 922 och 923, kanske också U 926 och 928 —, men i vad mån detta beror på en genomtänkt plan och eventuellt har tjänat estetiska syften, återstår ännu att utreda. Att så många runstenar ha blivit inlagda i domkyrkans golv och murar torde emellertid finna sin huvudsakliga förklaring i byggmästarnas behov av ett tjänligt och lätt tillgängligt byggnads-material. Det förefaller icke sannolikt, att man på 1200-talet har hyst något större intresse för ristningarna eller för stenarnas karaktär av forntida minnesmärken.

Ljusgrå granit. Stenens höjd ungefär 2,85 m., bredd ungefär 1,50 m. Den synliga delen av stenen har en längd av 2,20 m. och största bredd av 0,85 m. Ristningens höjd är ung. 2,15 m. Inskriften är tydlig och tämligen väl bevarad.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 414):

ikimun[tr·u]k·þorþr·

[jarl·uk uikibiarn·litu·risa·stain·at] ikifast·faþu[r·sin sturn·maþr·]

sum·for·til·girkha·hut·sun·ionha·uk·at·igulbiarn·in ybir [·risti·]

Ingimundr ok Þorðr, Jarl ok Vigbiorn(?) letu reisa stein at Ingifast, faður sinn, styrimaðr, sum for til Girkia ut, sun ionha, ok at Igulbiorn. En Öpir risti.

»Ingemund och Tord, Jarl och Vigbjörn(?) läto resa stenen efter Ingefast, sin fader, skeppshövdingen, som for ut till Grekland, son till ionha, och efter Igulbjörn. Och Öpir ristade.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början. 2 k är icke stunget. Bst i 11 þ når slinglinjerna ett stycke t. h. om hst; runan kommer därför att något likna u. Runorna 46—49 ikif äro dolda av pelarens fot. Ett stycke av denna höggs dock bort i okt. 1951, så att denna del av runslingan avtäcktes. Runorna äro fullt säkra. 47 k är icke stunget. Bst i 74 o tydliga, gå tvärs över hst. Övre delen av 78 l dold. 79 g är tydligt stunget. Alla runorna i 79—84 girkha äro fullt säkra; likaså i 85—87 hut. Av r. 91—92 syntes endast nedre delen av två raka hst; av 97 k endast bst. F. ö. var runslingan fr. o. m. 91 i t. o. m. 97 k dold av pelaren. I dec. 1951 bortslags det stycke sten, som täckte slingan. 91 i har ingen bst. De följande runorna 92—95 onha äro säkra. Efter 95 a ett tydligt sk. 101 g är tydligt stunget. Likaså 111 y. Intet sk efter 110 n.

Endast en enda läsning av inskriften i sin helhet existerar, nämligen Hadorphs från 1687. Därtill komma två läsningar av den synliga, främre delen: av Bureus från 1594 och O. Celsius från 1729.

Bureus (F a 6): ikimu ... þorþr + sum + for ... rkha hut·sun ... at ikulbiarn·in ubir ... ast + faþur + sln ... F a 10: 2: ikimun ... þorþr + sum + for til · girkha · hut·sun · ... k at · ikulbiarn · in · ybir · ... ast faþur·sin ... Under teckningen: »Efter denna ritningen skar Valentijn Trautman ut det som fins tryckt i Siette boken på 21 Sidan» (d. v. s. träsnittet i F a 19:1 n:r 21).

J. Hadorph och P. Helgonius (B 414): *ikimuntr·uk þorþr·|iarl·uk uikibiarn·litu·risa·stain·at kuast faþur·sin sturn·maþr·|sum·for·til·kirkha·hut·sun·-ori-:uk·at·ikulbiarn in ubir·risti.*

O. Celsius: *ikimun . . . þorþr . . . st·faþur·sin . . . sum·for·til·girkha·hut·sun·io . . . k·at·igulbiarn·in·ybir . . .*

Alla andra citeringar av inskriften äro sekundära och sakna självständigt värde.

Hadorph har åtminstone ett säkert läsfel: **kuast** i stället för 46—52 **ikifast**, såsom kunde konstateras vid vår undersökning 1951. Kanske kan man också förmoda, att 22—30 **uikbiarn** är fel för **ikibiarn** — märk att inskriften har två andra namn på *Ingi*- — eller **uikbiarn**, och att 61—69 **sturn·maþr** är fel för **sturi·maþr** (eller: **styri·maþr**).

Den äldsta tolkningen är given av Bureus (F a 5): »IngiMundus . . . Thordus qui profectus in Græciam foras, Filius J- . . . IgulBierno. Ybbirus vero . . . patri suo.»

Därnäst Schefferus (1666): »*Igimun . . . Thor, peregre profectus in Græciam . . . Pater ipsius, Gaute Gulbioern . . .*» »Incipit a voce *Igimun*, quam hic puto esse nomen viri, et quidem illius, qui hoc monumentum poni curavit . . . Porro Thor hoc loco non est alius, quam is, cujus honori monumentum hoc erectum . . . *Girkha*, Ita Græciam antiqui appellabant. Docent monumenta plurima . . . Fallunt ergo, fallunturque, qui Gothos veteres, Iustiniani Cæsaris et proximorum temporibus per Orientem universum claros, ferunt esse alios, et diversos plane a Suecis. Nam ex adverso tam est verum, quod ex Suecis fuerint, ut ex iisdem non pauci domum reversi ad suos, habitarent in Vplandia, præcipua in medio Sueciæ provincia regni, imo ad ipsam Vpsaliam post mortem sint sepulti, sicut monumentum nostrum testatur . . . Sed ad monumentum nostrum revertamur, in quo sequitur nunc *hut*, quod quid signet, certo nondum constat. Puto tamen idem valere, ac quod hodie scribimus *uth*, *extra*, esseque errorem forte in traiectione litterarum. Quid cætera velint, quia mutila sunt, tradi nequeunt . . . Quod mox subjungitur, *Cot Igulbiarn*, pariter videtur perperam scriptum. Nam *Igulbiarn* nullum nomen. At *Gulbiarn* frequens est, ursum signans aureum. Ergo prima littera in hoc nomine committenda cum priori: ut sit *Gati Gulbiarn*, illud proprium, hoc appellativum nomen. *Gati* idem est, ac *Gåti* sive *Goti*, nomen ab Odino tractum, de quo alio loco, Vltimum quod sequitur, est *inybir*, quod quid sit, fateor ingenue, me ignorare.»

Den tolkning av inskriften, som lämnas av A. De la Motraye (se ovan s. 7), är högst besynnerlig och måste bero på någon förväxling.

J. Peringskiöld ger åt den fullständiga inskriften följande tolkning: »Jarl och Wigbiörn the läto upresa thenna Steen äth sin Fader Gudaster Föreståndare; och till åminnelse efter Ingemund och Thorder Joris Son, som foor vth til Grekland; samt efter Ingelbiörn. Men Ubbe vthhög Runeritningen. — Thetta Monument, har fordom varit af tvenne bröder til fyra förnåma Personers, sina Förfäders och Slächtningars, åminnelse vprättat. Guast eller Gudaster Styrnmader, håller man före hafwa varit en Föreståndare och Höfdinge i Upland, hwilke fordom kallades Stionarmän, Styremän och Landwårns män. Ingemund, och Ingelbiörn, lære också i sin tijd hafwa varit förnåme Män, så wäl som Thorder Jorisson, som foor vth til Grecien . . . Och som wår namnkunnige Runoristare Ubbir lefwat här i landet vthi then tredje och fierde Secelen efter Christi födelse . . ., så är thet sanno likt, at Thorder Joris Son äfwen farit vth til Grekland vthi then tredie ålderen wid Christi åhr 266; och således thess här i landet vprättade Monument, nu wid pass öfwer fiorton hundrade åhr gammalt.» Peringskiöld erinrar om den ävenledes av Öpir ristade runstenen från Eds kyrka (U 104), i vars inskrift det också talas om män, som foro ut till Grekland. »Vthi then tridie och fierde hundra åhriga tiden efter Christi födelse, woro wåre här hemma i landet sittande Swear och Göther än tå Hedningar, wyrdandes sina afgudar, Thore, Odin och Frey; therföre ock then tidens Runeristare Ubbir, inskrifwit thetta Monument med Thors merke, en korsritad Blix, som then ännu på flera thes Hedniska Ritningar lærer finnas.»

O. Celsius: »... st patri suo ... Ingimundo ... Thordoni, qui peregre ad Græcos abiit, filio Io ... t Igulbiarno. Ubirus autem ...»

N. R. Brocman (1762): »Jarl och Wikbjörn läto resa Stenen åt Kwast sin Fader, som war Styrman: Ingemund och Thord, som for ut til Grekland, Jarls Son, och åt Igulbjörn. Men Ubbe riste.»

E. Brate: »Jarl och Vigbjörn läto resa stenen efter Ingefast(?), sin fader, styrman ... så ock Ingemund och Tord, som for ut till Grekland, son till Jorer, och efter Igulbjörn, men Öbber ristade.»

O. v. Friesen (i: *De la Motrayes Resor*, 1918, not 202): »Jarl och Vigbjörn läto resa stenen efter Ingefast(?) sin fader. (Han var) skeppsbefälhavare. (De läto resa stenen efter?) Ingemund och Tord, Jarls(?) son, som for utrikes till Grekland, samt efter Igelbjörn. Men Öper ristade (runorna).»

Inskriften är mycket lång, och för att få plats för den har ristaren måst lägga upp en ovanligt stor ormslinga. Ristningen utgör en variation av Öpirs välkända mönster, här med fyra stora öglor, vilka i huvudsak utfylla den väldiga stenytan. På ett mycket skickligt sätt är mönstret anpassat efter stenens form. Flera mindre slingor äro inkomponerade i mönstret. I den övre rundeln t. h. finnes ett likarmat kors med spetsiga flikar mellan korsarmarna. U 922 är utan tvivel en av de mera storslagna av Öpirs ristningar.

Inskriften börjar från två håll, från rundjurets huvud och stjärt, på båda hållen med tvenne mansnamn i nominativ. Fortsättningen till 1—15 **ikimuntr·uk·þorþr** kan emellertid icke sökas i det inom samma slinga följande 70—108 **sum · for · til · girkha · hut** o. s. v. Det ger icke något förnuftigt sammanhang. Föga rimligt förefaller det att, såsom v. Friesen, uppfatta 1—15 **ikimuntr·uk·þorþr** som objekt till ett ur en annan sats underförstått och supplerat »läto resa»: »(De läto resa stenen efter?) Ingemund och Tord.» Bruket av nominativ blir i så fall svårbegripligt. Slutet i den vänstra slingan 96—108 **uk·at·igulbiarn** anknyter tydligt till predikatet på den andra sidan av ristningen 31—43 **litu · risa·stain**. 96—97 **uk** samordnar 44—69 **at ikifast** etc. och 98—108 **at·igulbiarn**. Följaktligen måste 70—95 **sum · for · til · girkha · hut** etc., som står i den vänstra slingan, föras samman med inskriftens början i den högra slingan; det hänför sig till den döde **ikifast**, över vilken stenen är rest. Det är sålunda fyra män, som ha låtit resa stenen: 1—15 **ikimuntr·uk·þorþr** och 16—30 **iarl · uk·uikibiarn**. Att de ha blivit uppdelade så som skett, kan möjligen tänkas bero på att endast de två senare ha varit söner till **ikifast**.

Inskriften innehåller icke mindre än sju personnamn eller, om runristarens räknas med, åtta. Om namnet *Ingimundr* se Sö 194 och U 72, om *Ingifastr* E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100, om *Þorðr* U 440, om *Iarl* U 307 (där dock belägget från L 99 bör utgå), om *Igulbiorn* U 51 (jämfte U 901, 904 och 925). 22—30 **uikibiarn** kan vara felläsning (eller möjligen felristning) för *Ingibiorn* eller *Vigbiorn*. Båda dessa namn äro väl belagda i uppländska inskrifter; om *Ingibiorn* se U 181, om *Vigbiorn* U 662.

61—69 **sturn·maþr** är givetvis en bestämning till det föregående **at ikifast·faþur·sin**. Men det står i nominativ, icke, såsom man här skulle vänta vid en appositionell bestämning, i akkusativ. Det är i stället predikativ till ett underförstått *hann var*. Ordet *styrimaðr* förekommer även Sö 161, U 1011 och 1016, DR 1 Haddeby; jfr isl. *stýrimaðr*, fsv. *styreman* (UL, VmL, HL). Det betecknar en man, som själv förde ett skepp, *es kunni val knærri styra* (U 654), *es atti æin sex skip ok austr styrði* (U 778), *es styrði austr skipi* (U 439).

Prepositionsuttrycket *til Girkia* (*Grikkia*) förekommer även i den likaledes av Öpir ristade inskriften från Eds kyrka (U 104): **þir·huaru·hut·til·k--ika**. Dativformen *Grikkium* (*Girkium*) är vida vanligare. Den första **k**-runan är stungen. Detta är relativt sällsynt, men förekommer även U 112 **griklanti** och L 141 Lövsta, Bälunge sn: **i girkium**. Däremot är stavningen med **kh** utan

motsvarighet i detta ord; den är troligen endast ett försök att återge uttalets *kj*. Annorlunda i andra inskrifter av Öpir: U 489 *khulu*, U 1022 *akhun*.

Formen 85—87 *hut ut* förekommer hos Öpir även i den nyss nämnda U 104. Det finns även andra exempel i hans inskrifter på ett tillsatt, historiskt omotiverat *h*. Denna egenhet i hans ortografi beror sannolikt på att uddljudande *h* var försvunnet i hans uttal (liksom i nutida roslagsmål) och att han därför var osäker om när det rätteligen borde användas i tal och skrift.

923. Uppsala, Domkyrkan.

Pl. 1.

Litteratur: B 422, L 102. J. Bureus, F a 6 s. 39 n:r 6 (Bureus' egen uppteckning), F a 5 n:r 410, F a 1 s. 93; J. Schefferus, Upsalia (1666), s. 201 f. [tryckfel: 210]; J. Peringskiöld, Monumenta Ullerakerensia (1719), s. 41 f.; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 25, 408; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 116; Handlingar i ATA 1950—51. Avbildningar: Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 169 B); osign. träsnitt i Peringskiöld a. a., s. 42 och B 422.

Runstenen ligger i golvet invid pelaren på norra sidan av Gustavianska gravkoret. En del av inskriften är dold under sockeln på pelaren.

Runstenen var känd redan av J. Bureus, som den 10 maj 1594 har upptecknat inskriften (F a 6). Säkerligen har han då också gjort en teckning, som ligger till grund för det kopparstick, som ingår i Bureus' samling (F f 6). Stenen fanns »I Vpsala Domkyrkia» (F a 6), »Nordan til undr Pelaren» (F a 5). — Schefferus uppger om denna runsten, att den låg under en pelare på motsatta sidan mot den föregående (U 922), till vänster. — Peringskiöld: »Vti Upsala Domkyrkia, vnder norra pelaren, wid Högbemelte Konung Gustafs Graf, finnes äfwenwäl en i Hedendomen vthhuggen åminnelse sten, som sammaledes wid Christendomens början och Kyrkians anläggning, såsom ett föråldrat monument, förachteligen til grundwal nederkastat och inmurat blifwit. Så att man i lika motto med Höga Öfwerhetens tilstånd, litet af then nedersta pelarefoten afbryta lät, som bifogade prickar vthwisa» (nämligen på det bifogade träsnittet, B 422). Av träsnittets utseende att döma förefaller det högst ovisst, om hela stenytan har blivit frilagd vid undersökningen 1687. Det torde knappast ha varit fallet med ristningens nedre del på högra sidan. B 422 och L 102: »I Domkyrkan under Norra pelaren.» — O. Celsius har inga egna uppgifter om denna inskrift.

I april 1950 avtäcktes den del av ristningen, som befinner sig framför pelarfoten. Det visade sig då, att den var svårt skadad; stora stycken voro avslagna av den yttre kanten, varigenom särskilt en stor del av inskriften hade gått förlorad. Tydligt är att dessa stycken hade slagits av för att bereda plats åt de gasrör, som här gå fram genom golvet. Gasledningen uppges ha dragits in i kyrkan i början av 1900-talet. En del av de bortslagna styckena återfunnos emellertid i närheten, sammanlagt sju stycken, därav fyra med ristning. De ha tills vidare lagts tillbaka invid den stora huvuddelen av stenen.

Finkornig, grå granit. Stenens höjd ungefär 3,10 m., bredd ungefär 1,90 m., ristningens höjd 2,05 m., största bredd 1,85 m. Den synliga delen har en längd av 1,50 m. och en bredd av 0,65 m. De fyra större fragmenten äro följande: A 25 × 11 cm. med runorna **-ti**; B 25 × 8 cm. med runorna **us**; C 24 × 8 cm. med ornamentslinjer; D 14 × 4 cm. med en kort ristad linje.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 422):

ikifast[r·lit·rita·sten ef]ti[R·s]ys[tur·nitilkiarþi·uk·totur sin·akasy·uk·fasluh rapku ...]

Ingifastr let retta stein æftir systur nitilkiarþi ok dottur sin[a] ... ok Fastlaug ...

»Ingefast lät resa stenen till minne av (sin) syster **nitilkiarþi** och sin dotter ... och Fastlög ...»

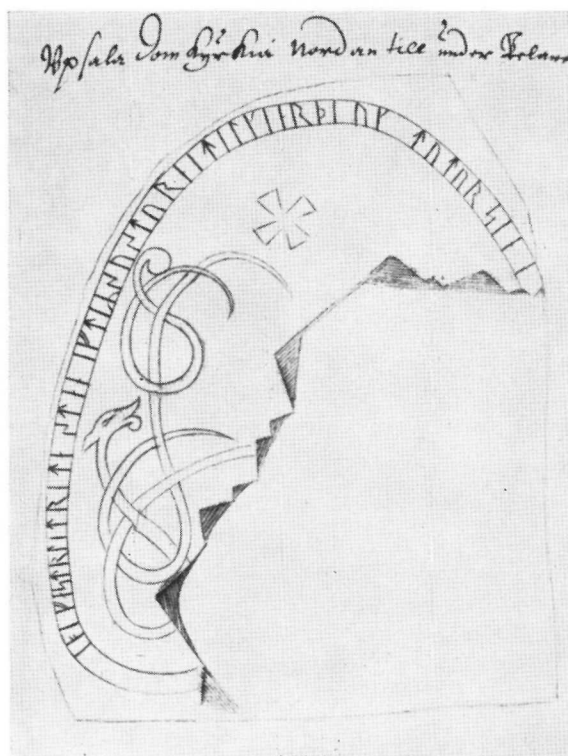

Fig. 7. U 923. Uppsala domkyrka.
Efter kopparstick av Bureus.

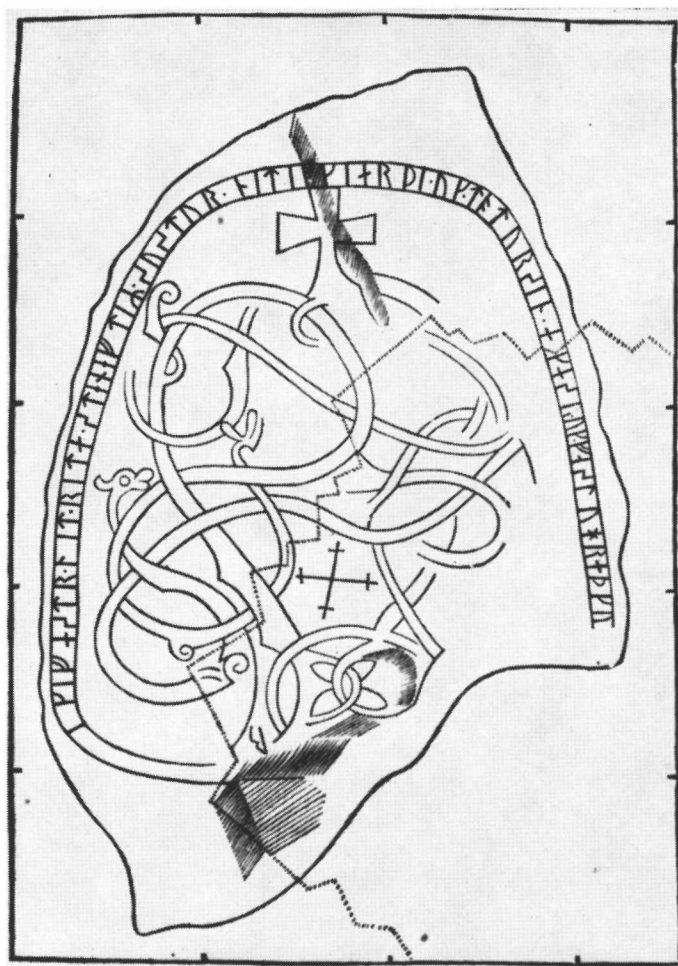

Fig. 8. U 923. Uppsala domkyrka. Efter B 422.

Till läsningen: Av 21 **f** återstår på fragment A endast nedre bst. Av 26 **y** finnes på fragment B endast nedre delen i behåll. I fragmentets kant, mitt emellan hst och bst, finnes en grund fördjupning, som möjligen är huggen. Runan kan sålunda ha varit **y**.

Bureus (F a 6): **ikifastr + lit + rita + sten + eftir + systur + nit - lkiarpi + uk + totur sin + o ...** »cætera sub columna». — Schefferus: **fistr + uly rita + sten + eftir + susture + en ... lkiaru + auk + titur + sina +**. »Descriptimus ipsi hoc monumentum, et verba ejus sic utcunq̄ reddidimus. Est et in principio, et in fine mutilum. Demit quoque conspectum aliquot litterarum paries ei insistens ex tabulis, quo sacellum clauditur. Primum verbum *Fistar* est ... Verum metus, ne mutilum sit nomen ejus, a quo factum monumentum. Sequitur *Vly*. Sic enim, nec aliter, legisse videor in saxo plane detrito ... ideo suspicor non **uly** verum **let** legendum esse, quo id imperasse vel curasse fieri significatur. *Rita* tertium est verbum. Neque potui aliter in saxo cernere ... *Susture* quod sequitur, pariter suspectum mihi est ... Sequentia, quia mutila, non me, sed Oedipum requirunt.»

Träsnittet i B 422, som är osignerat men säkerligen utfört av J. Hadorph och P. Helgonius, har 18, 20 **e** men 26 **u**. 32 **i** är icke stunget, men återgives av Peringskiöld (*Monumenta*, 1719, s. 41) som **e**: 31—41 **netilkiarpi**. Peringskiöld supplerar också vid inskriftens slut: 59—69 **fasluh · rapkunar · totur**, säkerligen en ren konjektur.

Bureus (F a 5) tolkar inskriften på följande sätt: »IngiFastus fecit inscribi saxo memoriam sororis NitolGierdæ et filia suæ O-...» — Schefferus, som har en egen, tydliga ganska bristfällig läsning, sammanfattar sin tolkning på följande sätt: »Fister Vly inscribat lapidem in memoriam sororis... et nutricis suæ.» — Peringskiöld översätter: »Ingifast let rita Sten efter sin syster Netelgiärd, och sin Dotter Agåsa, samt efter Fastlogh Rådgunnas dotter.» Och han kommenterar: »Thetta monument har fordom varit af en Herre, benämd Ingifastr, vprättat til ähra och åminnelse efter tre qvinnor, hwilka troligen varit af förnäm och Konglig blod ättborne, emedan theras Epitaphium är innom skiölden teknat med en så kallad Ägishielm, som fordom war ett Kongligt Känneteckn och Kronomerke, nestan som ett Patriarchal kors nu ritas. Ty ifrån gamla tiden finnes at Sweriges Kronor ritades allenast med fyra stifter eller löf, som sees både af gamla mynt och Konunga Sigiller, och enfaldige Kronomerken ännu ritas. — Stenen wara i Hedendomen vthritad, slutes också af thet enfaldiga Thorsmerke, kalladt Thors Hammarmerke, som öfwerst finnes; ty på samma sätt som the gamle Romare inskrefwo sina Epitaphier med the orden: Jovi Maximo Sacrum, och vthmerkte sina Skiölder med fulmine Jovis en Korsritad Blix; så hafwa ock våre Hedniske förfäder här i landet, teknat sina Epitaphier och Skiöldar med Guden Thors merke, på thet sätt som här finnes, och klarligare sees af nestföregående Ubbirs hedniska Ritning.»

Ristningen är försedd med två kors; upptill ett enkelt likarmat kors, något nedanför mitten ett s. k. korsat kors. Jfr U 921. Ornamentiken är på den enda bevarade teckningen synnerligen oklar, vilket sannolikt beror på att ristningen icke har varit fullt tillgänglig för tecknaren.

Inskriften är egenartad och svårtolkad. Beklagligtvis är läsningen endast partiellt säkerställd. Stenen synes emellertid vara rest av en man *Ingifastr* till minne av tre kvinnor: hans syster **nitilkiarpi**, hans dotter **akasu** (eller **kasu**) och slutligen en kvinna med namnet *Fastlaug*, vars förhållande till *Ingifastr* är ovisst. Om mansnamnet *Ingifastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100, om kvinnonamnet *Fastlaug* ib. s. 101 och Sö 242. 31—41 **nitilkiarpi** är givetvis ett kvinnonamn på *-gerðr*; förleden är oklar. Närmast torde ligga till hands att förmoda en felläsning för *Kættilgerðr*, ett sällsynt namn, som dock är tidigare belagt i en uppländsk inskrift, U 277. 52—56 **akasu** medger knappast någon möjlighet till tolkning. Tänkbart är, att skiljetecknet har blivit felaktigt satt efter 51 n i stället för efter 52 a; namnet har i så fall varit **kasu**. 65—69 **rapku** skulle möjligen kunna vara början av ett subst. (ack.) *radkunu* och ingå i ett sammanhang *ok [æftir] Fastlaug, radku[nu sina]*. Ett sådant substantiv finnes visserligen icke belagt i fornsvenskan, men det är ingalunda osannolikt, att det har funnits. Jfr fvn. *råðskona, råðakona* f. 'hushållerska' och *råðsmaðr, råðamaðr, råðmaðr* m. 'föreståndare, förvaltare' (Fritzner, Cleasby-Vigfusson).

924. Uppsala, Domkyrkan.

Pl. 2.

Litteratur: B 425, L 103. J. Peringskiöld, *Monumenta Ullerakerensia* (1719), s. 43; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 26.

Äldre avbildning: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 425).

Runstenen ligger i golvet på östra sidan av De Geerska gravkoret. Övre delen är täckt av golvplattorna på sydvästra sidan av pelaren mellan detta gravkor och det närmast Ö därom belägna Hornska gravkoret; nedre delen är dold under pelaren och muren.

Stenen omtalas första gången i J. Peringskiöld, *Monumenta Ullerakerensia* (1719), där dess plats anges vara: »Vnder pelaren emellan Gref Leyonhufwudz och Oxenstierne grafwen i Dom-

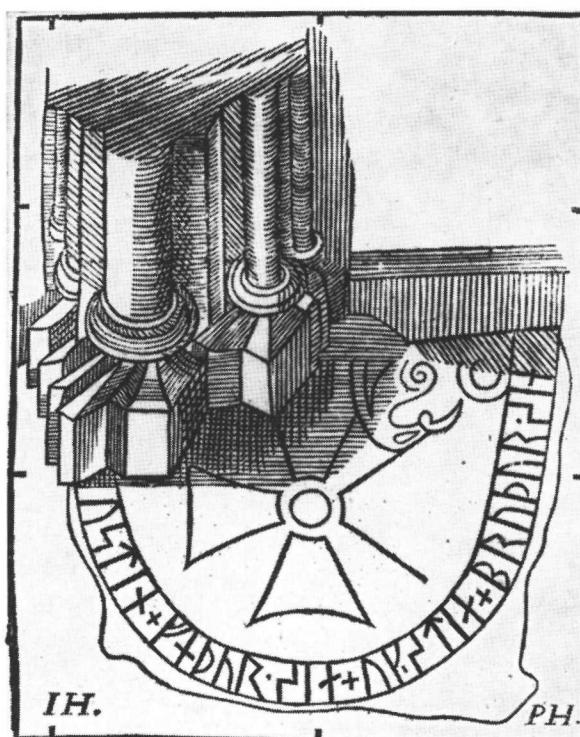

Fig. 9. U 924. Uppsala domkyrka. Efter B 425.

kyrkian» (B 425: »Under pelaren emellan Lejonhufvud ok Oxenstjerne grafwen»; L 103: »I Domkyrkian, under en pelare»). Lejonhufvudska gravkoret kallas numera vanligen De Geerska gravkoret; det ligger på domkyrkans södra sida närmast V om Hornska gravkoret, som i sin tur följer närmast efter Gustavianska gravkoret. Uppgiften om läget är sålunda felaktig. Stenen söktes våren 1950 förgäves på den av Peringskiöld angivna platsen; den återfanns emellertid med ledning av avbildningen. Träsnittet visar övre delen av en runsten, vars nedre hälft är dold under en pelare och väggen t. h. därom. Inskriften undersöktes, så långt det var möjligt, under hösten 1951.

Grå granit. Den synliga delens höjd 0,85 m., bredd 1,07 m. Av inskriften är mellersta delen bevarad; början och slutet saknas.

Inskrift:

... aistin + fnþur · sia auk stia + brþur sin + k ...

... *Öystein*(?), *fadur sinn*, ok *Stein*, *broður sinn* ...

»... [efter] *Östen*(?), *sin fader*, och *Sten*, *sin broder* ...»

Till läsningen: Hadorph och Helgonius (B 425) läsa 1—2 u, 15 a som ett sk + och sakna den sista runan 31 k.

Ristaren har ett par gånger förväxlat a-runan och n-runan. Huruvida det första namnet har varit *Öystein* eller *Frøystein*, är omöjligt att avgöra. Båda äro ungefär lika vanliga.

Inskriften skall i den utmed stenens ytterkant löpande runslingan läsas från höger till vänster, och runorna stå följaktligen på den yttre linjen i slingan, vilket är mindre vanligt.

925. Uppsala, Domkyrkan.

Pl. 2, 3.

Litteratur: Sven B. F. Jansson, En i Uppsala domkyrka nyfunnen runsten (i: Runer og rids, Festskrift til Lis Jacobsen, 1952, s. 7 f.).

Runstenen ligger, med den ristade sidan uppåt, under muren mellan det De Geerska och det Oxenstiernska gravkoret. Stenens nedre vänstra del befinner sig under det De Geerska korets västra pelare och tjänstgör alltså, i likhet med U 922, 923 och 924, som underlag åt en pelare. Den största delen av U 925 ligger emellertid som grundsten under muren. Stenen, som ligger i nivå med det gamla golvet i kyrkan, avtäcktes under hösten 1951, men är nu åter dold under pelarsockeln, muren och det nya golvet.

I motsats till de andra runstenarna i domkyrkan finnas inga äldre uppgifter om U 925. Hur denna sten uppdagades, framgår av Sven B. F. Janssons redogörelse: »Det var under mitt letande efter de tidigare kända runstenarna, som jag av en lycklig slump också påträffade en hittills okänd runsten. Sedan det på 1700-talet (?) inlagda kalkstensgolvet hade avlägsnats, såg jag på den sten, som ligger som stödjesten under pelaren mellan det De Geerska och det Oxenstiernska gravkoret några nötta linjer, som visade sig utgöra ett litet ormhuvud i runstensstil. Sedan den synliga delen av stenen hade rengjorts, framträdde längre åt höger en slinga med ett par runor. Det övriga av stenen var dolt under pelaren och av kyrkmuren. Nu kunde jag ju icke av det obetydliga stycke som var synligt ana mig till, om jag hade funnit en hel runsten eller endast ett fragment, men eftersom de tre närmaste pelarna åt öster hade stora och vackra runstenar som stöd under socklarna [U 922, 923 och 924], föreföll det mig troligt, att också den fjärde pelaren kunde ha fått ett så monumentalt fotabjäll. Arbetet med att bryta upp muren sattes i gång i slutet av september 1951, och därmed börjades ett företag, som skulle visa sig utomordentligt besvärligt och tidsödande. De tekniska experterna tilläto icke några maskinborrar eller andra hjälpmedel, utan den stenhårda muren måste centimeter för centimeter slås bort för hand. Det skulle bli många hårda centimetrar innan stenens kanter nåddes, ty stenens höjd visade sig vara 225 cm och dess bredd 170 cm. Därtill kom, att stenen med hänsyn till att sprickor kunde uppstå i murverket icke fick friläggas i ett sammanhang utan i etapper. Man måste göra smärre schakt i muren, vilka, sedan ristningsytan hade rengjorts, undersökts, uppmålats och fotograferats, omedelbart murades igen, varefter ett nytt ingrepp på ett annat ställe gjordes. De största svårigheterna vållade pelarsockeln, som dolde ett parti av ristningsytans nedre vänstra del. Den väldiga pelarens gamla sockel måste med yttersta försiktighet klyvas och sedan åter hopsättas. Jag kan lugnt säga, att denna runsten har förorsakat mer besvär än någon annan under de 20 år som jag har arbetat med runstenar, trots att läsningen ingenstädes beredde mig någon svårighet. Arbetet avslutades den 5 november 1951.»¹

Gråröd, finkornig granit. Höjd 2,25 m., bredd (nedtill) 1,70 m. Stenens tjocklek är omkring 40 cm. Ristningen är ojämnt huggen, ofta grunt. Talrika felhuggningar, när det gäller ornamentslinjerna, kunna konstateras. Stenens nedersta del är sliten. Denna del har tydligen en gång legat synlig och trampats av kyrkobesökarna. Stenens rotända är endast 39 cm, varför det är sannolikt, att ett stycke av den oristade roten har slagits av, då man lade in stenen som stöd för muren och pelaren. En så stor sten skulle nämligen knappast ha kunnat stå på en så kort rotända.

¹ S. B. F. Jansson, a. a. s. 7 f.

Fig. 10. U 925. Uppsala domkyrka. Från undersökningen av runinskriften.

Inskrift:

· ihulbiarn · uk · alfnthan · uk · þelfi · litu · risa · stin · at · kak · sun · sin · uk · faður · sin ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55
 uar · taupr · i supr · kakr ·
 60 65 70 75

Igulbiorn ok Halvdan ok Þialfi letu ræisa stein at kak, sun sinn ok faður sinn. Var dauðr i suðr kakr.

»Igulbjörn och Halvdan och Tjälve läto resa stenen efter kak, sin son och sin fader. Var död i söder kakr.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar med skiljetecken. I 3 u är bistavens övre del ej skönjbar i den kraftiga naturliga fördjupning, som här finnes. Runföljden 12—19 *alfnthan* är fullt säker. Mellan 21 k och sk före 22 þ finnes ingen runa. I 22 þ utgår bst upptill från huvudstavens topp och träffar nedtill ramlinjen ett stycke från hst. Alla inskriftens övriga þ-runor (54, 66 och 71) ha snarlik form. 23 e är tydligt stunget. 28 i är ej stunget, ej heller 32, 37 i. Runföljden 40—44, som finnes i stenens övre kant, ovanför korset, står på ett ojämnt parti av ristningsytan. 41 k och 43 k äro ej stungna. Sk före 60 u består av ett kort, vågrätt streck. Avståndet mellan sk efter 67 r och runan 68 i är 42 cm. På detta stycke finnes i slingan ingen ristning. Sk saknas efter 68 i. 73 k och 75 k äro ej stungna.

Inskriften är ganska otympligt formulerad. Den är rest efter kakr av hans far och söner. Det är säkerligen faderns namn vi möta i inskriftens första ord; kakr är alltså Igulbjörns son, och Halvdan och Tjälve äro kaks söner.

Alla de här förekommande namnen finnas belagda på uppländska runstenar. Faderns namn *Igulbiorn* har hittills varit känt från nio av landskapets runstenar; den nyfunna ger alltså det tionde belägget på mansnamnet. (Jfr ovan U 922.) Utanför Uppland äro beläggen sparsamma; se Sö 2, 141 och 229. Av intresse är att samma namn förekommer på U 922, som ligger under

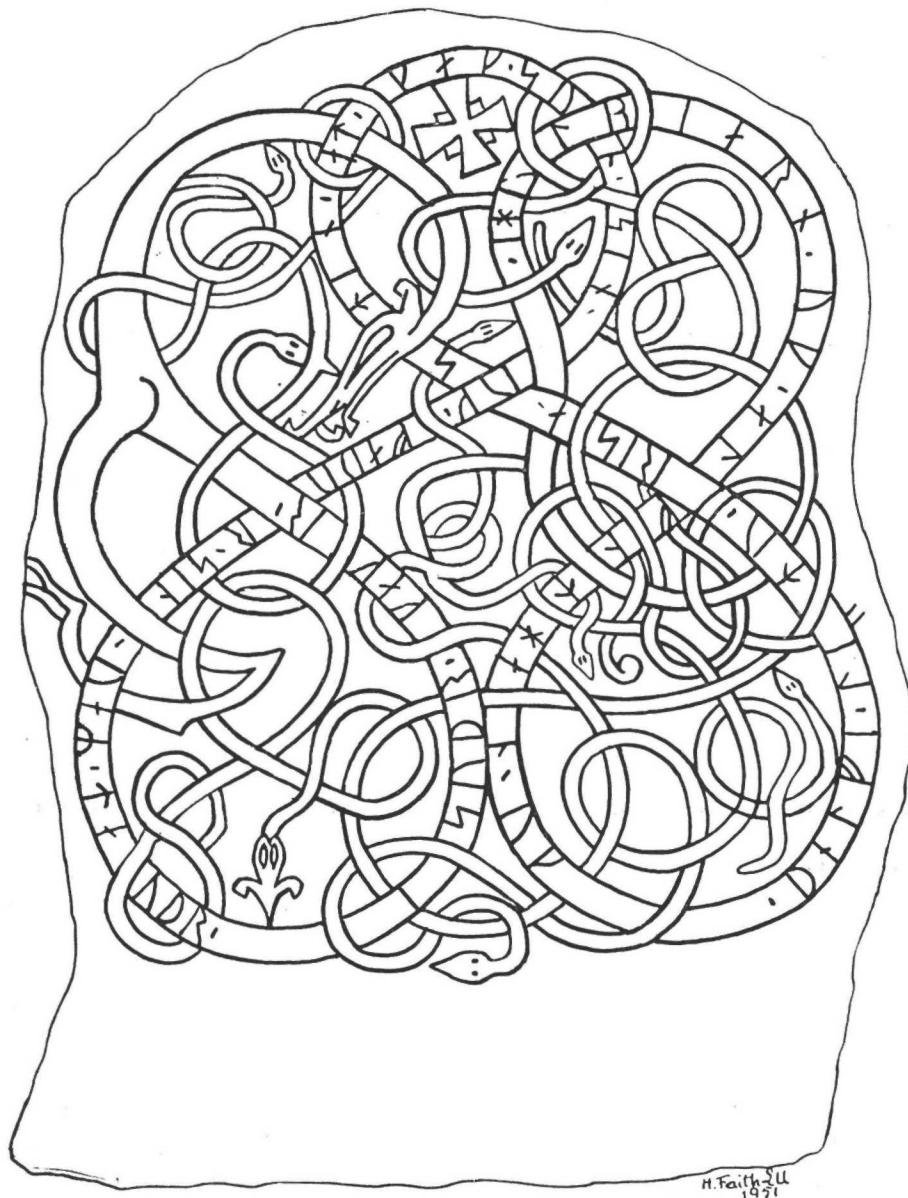

Fig. 11. U 925. Uppsala domkyrka. Teckning efter detaljfotografier (se Pl. 2, 3) av H. Faith-ElI.

den södra pelaren vid Gustavianska gravkoret. Det är icke helt uteslutet, att den nyfunna stens *Igulbiorn* avser samma person.

Runföljden 12—19 **alfnthan** återger givetvis det likaledes vanliga mansnamnet *Halfdan*. Sammanlagt finnes i det svenska runinskriftsmaterialet icke mindre än ett 30-tal belägg, varav över 20 finnas inom Uppland. Från Södermanland äro numera sex exempel kända.¹ Skrivningen **alfnthan** i den nyfunna inskriften är påfallande och utan fullständig motsvarighet i runinskrifterna. En snarlik skrivning möter dock på runstenen vid Vassunda prästgård (U 462): **alfntan**. Det överraskande *n*-inskottet finner man också på U 229 Gällsta, Vallentuna socken: **halfntan**. Båda dessa stenar (U 229 och 462) är signerade av Öpir. Bortfall av uddljudande *h* är ju en

¹ Se Sven B. F. Jansson, *Sörmländska runstensfynd* (i: *Fornvännen* 1948), s. 295.

välkänd företeelse i dessa trakter av Uppland; hos Öpir finner man det påfallande ofta, liksom tillägg av *h* i samma ställning. På U 923 skriver han bl. a. . . **sum · for · til · girkha · hut** . . . Skrivningen **girkha** med sitt *h* efter explosivan kan betraktas som en parallell till skrivningen **alfnthan**. Dessa skrivningar (**alfnthan**, **girkha**) återge sannolikt ett aspirerat uttal av *d* och *k*¹. Jfr t. ex. **gnubha** (*Gnūpa*) Sö 33.

Den andre sonens namn, här tecknat **þelfi**, har hittills varit känt från femton svenska runinskrifter. Det skrives eljest så gott som genomgående med diftong, **þialfi**. Den nyfunna inskriften ger oss det tionde uppländska belägget på detta namn.

Runstenen är rest efter en man, vars namn skrives **kakr**. Hur detta skall uppfattas är högst oviss. Runformen är mångtydig, och de belägg som hittills finnas ge ingen säker ledning: U 137 **aftir kak**, U 828 **kakr**, B 483, L 173 Skuttunge kyrka (försvunnen): **at · kak**, Sö 314 **at · kakr** (!), Ög 135 **eftir kak**.

Vi ha sålunda nu fem säkra belägg på namnet, fyra uppländska och ett östgötskt. Det sörmländska exemplet måste ju betraktas som något osäkert, även om det ingalunda är enastående, att en ristare genom tanklöshet råkar sätta ett personnamn i nominativ efter prepositionen. Se vidare om namnet S. B. F. Jansson, a. a. s. 14, där bl. a. transkriberingen *Kakr* föreslås med stöd av fsv. *Kakir*² Vendels sn, Uppl., i markgäldslängd från 1312 (SD 3, s. 88).

Inskriften slutar med den kortfattade uppgiften, att **kakr var dauðr i suðr**. På den av Öpir signerade runhällen vid Norby, Bondkyrka sn (U 898) omtalas på samma korthuggna sätt en man, som **uar · trebin · hustr** (*var drepinn austr*). Adverbena *austr* och *vestr* äro som bekant vanliga i svenska runinskrifter, och *austarla* och *vestarla* finnas flerstädes belagda. *Sunnarla* är också styrkt ett par gånger, t. ex. på Sö 179. Däremot finnes uttrycket *i suðr* eljest aldrig belagt i våra runinskrifter, vilket onekligen är anmärkningsvärt. Det originella uttrycket åsyftar väl snarast Grekland, det land som oftast nämnes på svenska runstenar. Anledningen till den vaga formuleringen kan vara, att man icke har erhållit någon tillförlitlig uppgift om platsen för hans död.

Den nyfunna inskriften har formuleringen *var dauðr* i stället för den vida vanligare *vard dauðr*. På den av Öpir signerade Sjunga-ristningen (U 687) möter samma uttryckssätt: **uar · tauþr · i hulmkarþi**.

U 925 visar i huggningsteknik, runformer, i skiljetecknens bruk och i skrivningar slående överensstämmelser med Öpirs ristningar. Även den något överlastade men skickligt genomförda ornamentiken är helt i hans stil. Det välkända mönstret har med god beräkning anpassats efter stenens form. Man kan, trots att ristningen icke är signerad, attribuera den till Öpir.

Var den nyfunna runstenen ursprungligen har varit rest, kan tyvärr icke fastställas.

926. Uppsala, Domkyrkan.

Litteratur: B 421, L 104, J. Bureus, F a 6 s. 52, 53, 56 n:r 55 (Bureus' egen uppteckning), F a 5 n:r 414, F a 1 s. 93; J. Schefferus, Upsalia (1666), s. 203; J. Peringskiöld, Monumenta Ullerakerensia (1719), s. 43 f.; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 27, 2, s. 175, 641; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 105.

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 211 A); osign. träsnitt i Peringskiöld a. a. s. 44 och B 421.

Runstenen fanns enligt Bureus »I Domkyrkione vidh Södhre altaret» (F a 6), »Vnder Södra altartaflan» (F a 5), »Upsala domkyrkio, under lilla altartaflan fram wid Choret Sunnan till» (F f 6).

¹ Man kan givetvis invända, att felristningen **h** i stället för ett **a** eller **n** är vanlig i runinskrifter. I de flesta fall bör felet förklaras som en rättelse: ristaren har ansatt bistaven oriktigt, och när han då skulle rätta ett **n** till **a** (eller ett **a** till ett **n**), har en **h**-runa blivit resultatet. Man skulle alltså kunna tänka sig, att ristaren här först har huggit **alfn**, därefter rättat till **alfn** och sedan bestämt sig för att rista den riktiga **a**-runan efteråt, varigenom **alfn** har kommit till. En sådan förklaring är möjlig men icke trolig.

² I *Kakir* är *i* svarabhaktivokal.

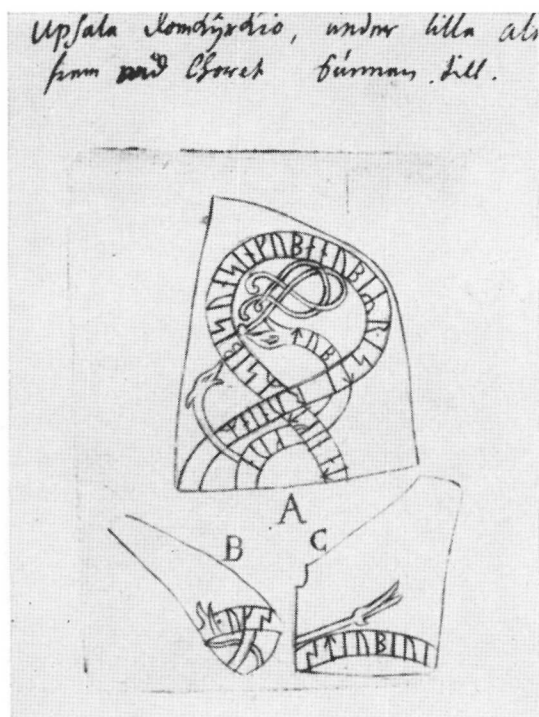

Fig. 12. U 926, 930 och 928. Uppsala domkyrka.
Efter kopparstick av Bureus.

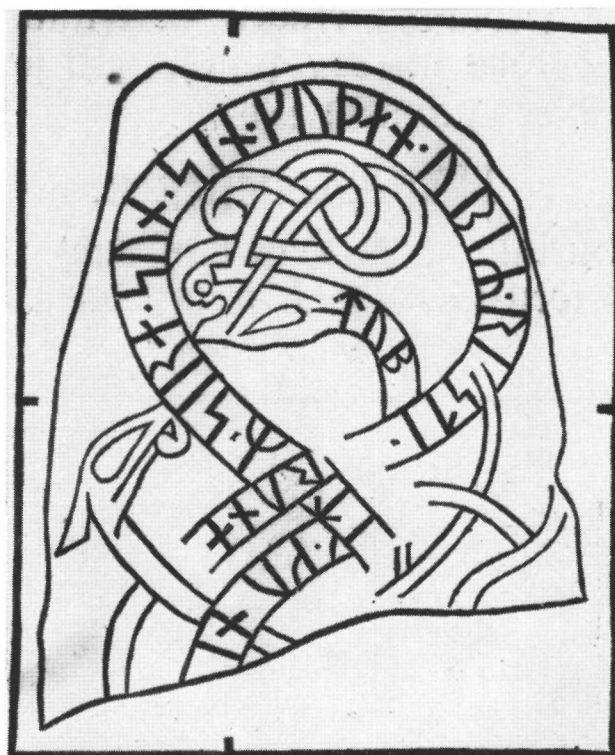

Fig. 13. U 926. Uppsala domkyrka.
Efter B 421.

— Schefferus: »Sunt et in latere adverso, quod est versus Meridiem [d. v. s. på södra sidan av koret] duo lapides hujusmodi, unus [U 927] sub podio columnæ quartæ, in quo tamen præter litteras duas nil conspicias, cæteris latentibus sub columna, vel detritis... Alter elegans, sed dimidium ejus a lapicidis inhumanis sublaturum.» Denna andra sten på södra sidan av koret och varav endast hälften var synlig, är U 926. — Peringskiöld: »Vnder lilla Altartaflan och Chorparefoten, midt för södra dörren» (B 421 och L 104: » Under lilla Altare-Taflan»). — Celsius har inga självständiga uppgifter och ingen egen läsning.

Den synliga delen av stenen var drygt 1 m. i höjd och ung. 0,90 m. i bredd.

Inskrift (enligt B 421):

tub . . . k · kuni . . . itr · sira · sun · sin · kuþan · ubir · risti · runa

... [æftir] Sibba (?), sun sinn godan. Öpir risti runar.

»... efter Sibbe, sin gode son. Öpir ristade runorna.»

Till läsningen: R. 14 på träsnittet kan knappast uppfattas annat än som ett **r**. Peringskiöld återger den emellertid som **b**. Detta stämmer överens med de båda andra läsningarna, Bureus' och Schefferus'.

Bureus har (F a 6 s. 56) en något fullständigare läsning: **tub - uk · kune - . . . tain · eftir · siba · sun · sin · kuþan · ybir · risti · runar**. — Schefferus: . . . **au . . . uk + kauti + . . . r + sibe + sun + sin + kuþan + ubir + risti + runer + . . .** »Bona fide lapidem hunc descripsi, nec inveni aliud, quam quod exhibui . . . Litteræ **rner** sunt manifestæ. **u** vel omissum est incuria sculptoris, vel consuetudine quadam veteri, quemadmodum ex aliis ejusmodi observari potest.»

Bureus (F a 5) tolkar inskriften: »Tubus et Guna (erexerunt) saxum in mem. Sibbonis filii sui boni. Vbbo sculpsit Runas.» — Schefferus: »Au . . . et Gauti in memoriam Sibe filii sui boni. Vbbi sculpebat runas.» — Peringskiöld: »Tubbe och Gunna låto vprätta thenna steen efter Sibbe sin goda Son; Och Ubbe han vthhög Runestafvarne.»

De båda namnen vid inskriftens början, ett mansnamn och ett kvinnonamn, kunna ej med säkerhet fastställas. Möjligen ha de varit, såsom redan Bureus och Peringskiöld antaga, *Tubbi* och *Gunna*. Båda äro kortnamn, det förra av *Porbiorn* (se U 229), det senare av kvinnonamn på *Gunn-* eller *-gunnr* (se U 43, 193). För denna tolkning talar i viss mån, att även sonen har ett liknande namn. *Sibbi* är kortnamn till *Sigbiorn* (se Sö 183). 5—8 **kuni** kan givetvis också utgöra början av kvinnonamnet *Gunn(h)ildr*.

Av de bevarade teckningarna att döma har stenen icke varit särdeles stor. Runslingan har varit lagd i två öglor, bildande en vertikalt ställd åttformig figur, liksom i U 36, 307, 489, vilka också äro signerade av Öpir.

927. Uppsala, Domkyrkan.

Litteratur: J. Schefferus, Upsalia (1666), s. 203.

I närheten av U 926 fanns enligt Schefferus ett litet runstensfragment, endast innehållande ett par runor: »Sunt et in latere adverso, quod est versus Meridiem, duo lapides hujusmodi, unus sub podio columnæ quartæ, in quo tamen præter litteras duas nil conspicias, cæteris latentibus sub columna, vel detritis. Litteræ sunt istæ **kui** + *gui*. Forte **kup** + *gudh* legendum, ut sit reliquum ex fo[r]mula solenni: *Gudan tru*.» Fragmentet har alltså legat vid fjärde pelaren på södra sidan av högkoret, sålunda vid pelaren närmast Ö om U 926. Det finnes icke omtalat i någon annan källa.

Inskrift (enligt Schefferus):

kui +

928. Uppsala, Domkyrkan.

Litteratur: B 424, L 105. J. Bureus, F a 6 s. 152 n:r 266 (Bureus' egen uppteckning), F a 5 n:r 412; J. Peringskiöld, Monumenta Ullerakerensia (1719), s. 44; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 28, 2, s. 175.

Avbildningar: Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 211 C); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 424).

Ett fragment av en runsten fanns enligt Bureus »Nordan Norra altaret» (F a 6), »Under Norra Altar Taflan» (F a 5). Peringskiöld: »Vnder Norra Altaretaflan och Chorpelarefoten på Norra sidan, midt emot *Sacristiodören*, synes allenast ett Runestens brott med namnet **stirbiurn**.» B 424: »Norr i Domkyrkan emellan Jagelloniska ok Sturiska grafven»; denna uppgift är felaktig och beror på förväxling med U 929. L 105: »I Domkyrkan, på N. sidan.» — O. Celsius har inga egna uppgifter, utan citerar endast Bureus och Peringskiöld.

Fragmentets storlek ung. 0,50 × 0,50 m. T. h. om fragmentet finnes på träsnittet i B 424 ännu ett litet runstensfragment (ung. 0,50 × 0,50 m.) med endast några slingor. Huruvida det har tillhört samma sten som U 928, kan icke avgöras.

Inskrift (enligt Bureus):

... **stiubiu** - ...

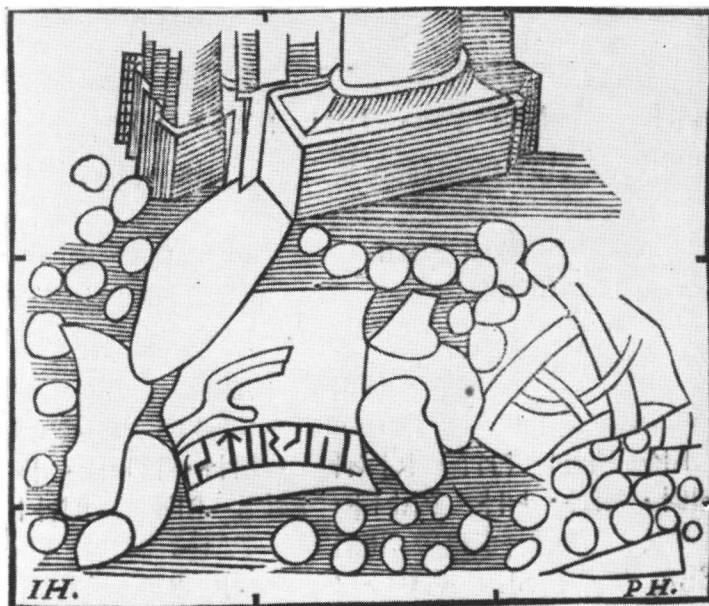

Fig. 14. U 928. Uppsala domkyrka. Efter B 424.

Träsnittet i B 424 har **stir** ---. Peringskiöld antager, väl snarast med stöd av Bureus, att här har stått namnet **stirbiurn** *Styrbiorn*. Detta är naturligtvis synnerligen ovisst. Endast de tre första runorna äro gemensamma för de båda läsningarna. Detta **sti** kan vara en rest av ordet *risti*.

929. Uppsala, Domkyrkan.

Litteratur: B 420, L 106. J. Bureus, F a 6 s. 152 n:r 265 (Bureus' egen uppteckning), F a 10: 2 n:r 58 c, F a 5 n:r 411, F a 1 s. 93; J. Schefferus, Upsalia (1666), s. 202 f., 205 f.; J. Peringskiöld, Monumenta Ullerakerensia (1719), s. 44 f.; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 29, 2, s. 176; E. J. Biörner, Epistola responsoria (1726), s. 33

Avbildningar: Bureus, teckning (F a 10: 2 n:r 58 C), kopparstick (F f 6 n:r 213); osign. träsnitt i Peringskiöld a. a. och B 420.

Runstenen fanns enligt Bureus »I Domkyrkian vnder en Pelaremur nordan högaltaret» (F a 6), »I Vpsala Domkyrkia i gången nor om hogaltaret» (F a 10: 2), »Nordan för Högkoren vnder Pelaren» (F a 5). — Schefferus meddelar följande: »Tertium monumentum proxime abest a priori [= U 923]. Situm est ad parietem lateritium, quo sacellum alterum a Gustaviano secernitur a templo, eoque ita est contectum, ut ipsius pauca tantum legi queant vocabula.» — Peringskiöld: »Än i Vpsala Domkyrkia, på Norre sidan om Hög-Choret, vnder pelaren, emellan Polniska Drottningens och Sturarnes graf» (B 420 och L 106: »I Domkyrkan på Norra sidan»). Endast en mindre del av ristningen var synlig.

Det på teckningen i *Bautil* synliga stycket har varit ungt. 1,50 m. i längd, 0,50 m. i bredd.

Inskrift (enligt B 420, med det inom [] tillagt efter Bureus):

[hiak]r lit·rita stan + if ... if ... [nar]
 5 10 15 20

hiakr let retta stein æ[fti]R ...

»hiakr lät resa stenen efter ...»

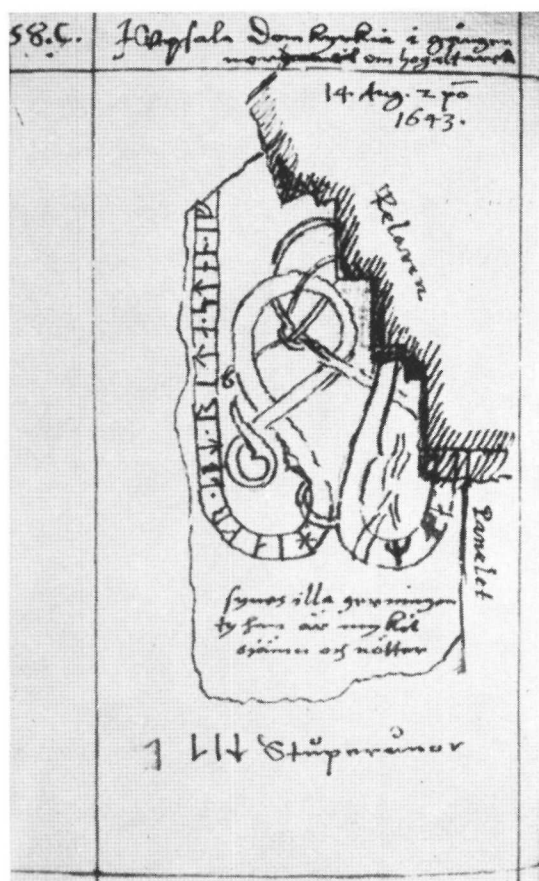

Fig. 15. U 929. Uppsala domkyrka.
Efter teckning av Bureus.

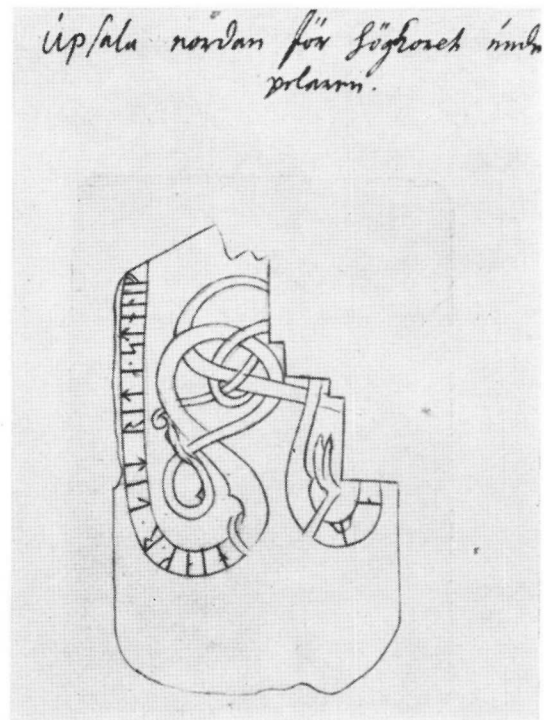

Fig. 16. U 929. Uppsala domkyrka.
Efter kopparstick av Bureus.

Till läsningen: Bureus, som har gjort sin teckning den 14 aug. 1643, har antecknat om stenen: »synes illa gurningen, ty han är mycket ojämn och nötter». Hans läsning lyder (efter F a 10:2): **hiakr·lit·rita·sten·if... nar.** 6—8 **lit** äro stuprunor. Bureus förmodar, att 21—23 **nar** är en rest av ordet *runar*. — Schefferus: **hiakr + lit + resa + sten + eft + ...** »Postremum verbum puto esse mutilum, quanquam sint ex monumentis antiquis, quæ sic habeant, pro *eftir* ... Ceterum quis ille fuerit, qui curavit erigi, vel in cujus erectum sit memoriam, docet verbum *Hiakr*. Quod quale sit, non equidem invenio. Reliqua litterarum vel occupata muro, vel deleta vetustate.»

Fig. 17. U 929. Uppsala domkyrka. Efter B 420.

Runorna 19—20 **if** finnas endast på Hadorphs träsnitt (B 420). En jämförelse med Bureus' teckning ger vid handen, att de snarast böra ha stått i början av runslingen. **hiakr** har i så fall endast varit slutet av ett namn, som har bestått av flera runor.

930. Uppsala, Domkyrkan.

Litteratur: J. Bureus, F f 6 n:r 211 B; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 175.

Avbildning: Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 211 B).

På ett av Bureus' kopparstick finnes ett litet runstensfragment från Uppsala domkyrka, endast ungefär hälften så stort som U 928. Det finnes icke omtalat i någon annan källa (Celsius' omnämmande utgör endast en avskrift), och dess läge i kyrkan är okänt.

Inskrift:

... · **uks** ...

931. Uppsala, Domkyrkan.

Pl. 4.

Litteratur: B 418, L 108, D 1:270. J. Peringskiöld, Monumenta Ullerakerensia (1719), s. 46; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 31; P. J. Lindal, Runstenarne i Upsala (1881), s. 5 f.; O. v. Friesen, Runstensundersökningar i Upsala län 1898 (hs i ATA), Anteckningar (UUB).

Äldre avbildningar: J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 216); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 418); Dybeck a. a.; P. J. Lindal a. a. foto; O. v. Friesen foto (ATA, UUB).

Av denna runsten finnes ett kopparstick i Bureus' samling (F f 6), varav framgår, att den har varit känd av honom, ehuru inskriften icke finnes upptagen i hans samlingar. Enligt Peringskiöld låg den »På Nordost sidan om Domkyrkian, vnder en af the yttra murpelarna» (B 418: »Norra sidan på Domkyrkan»; L 108: »I Domkyrkan, under en pelare»). Stenen fanns sålunda på utsidan av Domkyrkan, delvis dold under en av pelarna i nordöst. Troligen är det samma sten, som Schefferus omnämner på följande sätt: »Sequitur monumentum aliud, sub basi quadam, qua murus Chori sustinetur, versus septentrionem.» Schefferus har omedelbart förut omtalat U 932, också den liggande på yttre sidan av kyrkväggen. Inskriften uppger Schefferus vara: **hiakr · lit · riti · sten · iftr** ... Här har tydligen någon förväxling skett med U 928, vars inskrift Schefferus sålunda återger två gånger, ehuru på något olika sätt. Detta har redan Celsius påpekat: »an ex Uno Duos lapides facit Schefferus?»

Det är huvudsakligen nedre hälften av ristningen, som finnes bevarat på träsnittet B 418. Höjd ung. 1,70 m., bredd 1,40 m. Ristningen har sannolikt varit mycket nött och inskriften därför svårläst. O. Celsius anmärker om Peringskiölds läsning: »nihil incertius quam ita legendum esse».

År 1866 tillvaratogs vid reparation av Domkyrkans yttre grund fyra större runstensfragment. Ett av dessa företeer så stora likheter i ornamentiken med B 418, att man knappast kan betvivla, att det är fråga om samma runsten. Om fyndplatsen vet man ingenting närmare än att den har varit »i domkyrkans grundmur». Fragmentet utgör övre högra delen av runstenen, alltså i huvudsak den del, som på 1600-talet var dold under pelaren. Men ett brett parti nedtill har fragmentet gemensamt med teckningen från 1600-talet, och överensstämmelserna äro här otvetydiga. Stenen har sålunda blivit stympad någon gång på 1700- eller 1800-talet, därigenom att de utskjutande delarna t. v. och nedtill blivit borthuggna.

Fragmentet uppställdes år 1866 i Engelska parken, flyttades år 1898 till Linneanus trädgård och år 1921 till sin nuvarande plats, på planen utmed Domkyrkans norra sida (se närmare nedan U 933). Av de runstenar, som här stå resta, är det den tredje i ordningen från V.

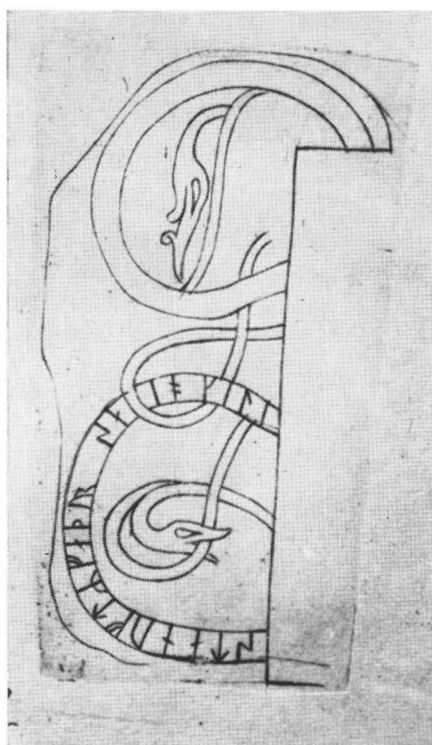

Fig. 18. U 931. Uppsala domkyrka.
Efter kopparstick av Bureus.

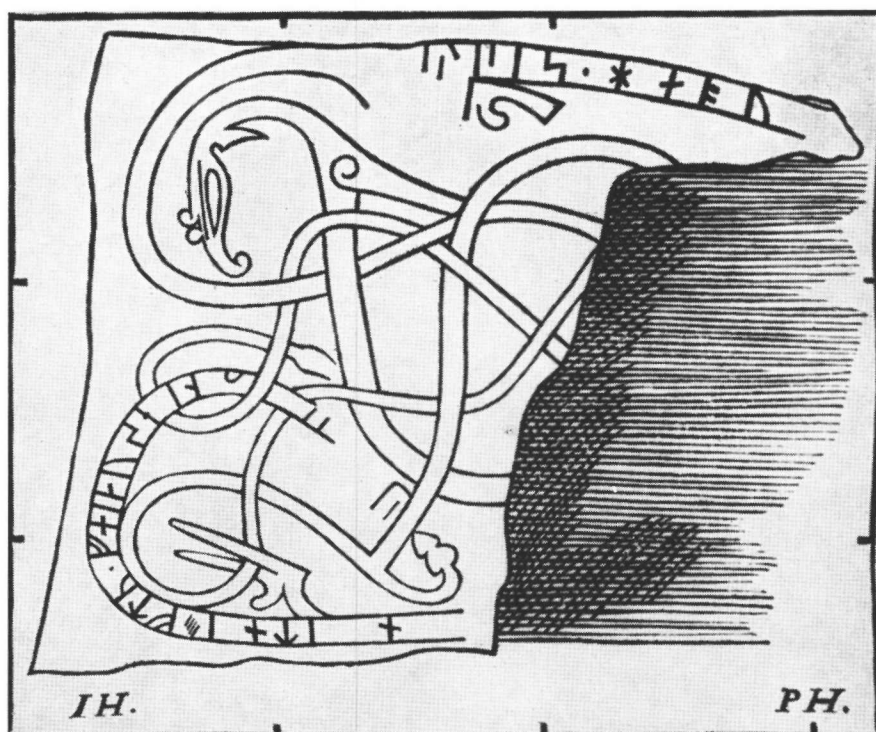

Fig. 19. U 931. Uppsala domkyrka. Efter B 418.

Ljusgrå granit med slät yta. Fragmentets höjd 1,34 m., bredd (på mitten) 1,14 m. Stenens höjd torde i sin helhet ha varit drygt 2 m., dess bredd inemot 1,5 m. Ristningen är utförd med smala, tämligen grunda linjer. Runslingan är smal (4—6 cm.), och runorna därför små. Också för det bevarade fragmentet gäller, att inskriften är tämligen svåräst. Särskilt upptill är runslingan otvetydig.

Inskrift (med det inom [] efter B 418):

[... is·haou] ... - fr·kaʃl·ok·iufrfast·lit·rsa s[tn iftu·faiou sein] ... - l

... ok Iofurfast let ræisa stein æftir faður sinn(?)...

»... och Jovurfast lät resa stenen efter sin fader(?)...»

Till läsningen: Av r. 7 finnes endast hst:s nedre del; möjligen har runan varit **o**. 8—9 **fr** är säkert. 10 **k** är svagt, men säkert; icke **f**. 11 **a** är tämligen tydligt. Av 12 **s** finnes endast nedre delen i behåll, men denna är tämligen tydlig; runan kan icke ha varit **r**. 13 **l** är tydligt. Möjligt är, att en avflagrings på v. sidan om hst har tagit bort en bst och att runan sålunda har varit **t**. Alla runorna i namnet 16—23 **iufrfast** säkra. Ingen runa har funnits mellan 27 **r** och 28 **s**. Sannolikt intet sk efter 29 **a**. Av r. 31 är endast hst säker.

Bureus: ... stan ufr̄ faþur̄ saiokilli ... — Dybeck: ... r·-·ku!·ok·iufrfast·lit·rsa·se ... — Lindal: ... -fr·-·ku!·ok·iufrfast·lit·rsa·st̄ ... — v. Friesen: ... ofr·kaʃl·iufrfast·lit·rsa·se ...; 10 **k** »kan ej läsas **f**»; 11 **a** säkert; »en avflagrings har borttagit slingans ytterlinie, toppen af **s** o. möjl. en bistaf å följande tecken, som i så fall bör läsas **t**»; 31 **e** säkert. — 36 **u** är säkerligen felläsning för **r**, liksom 41 **u** för **r**.

Endast senare delen av inskriften är möjlig att tolka. Man finner här predikatet **lit · rsa**, med singular form, föregånget av namnet **iufffast**. Förmodligen har då inskriften i sin helhet bestått av två satser, förbundna genom 14—15 **ok**. 16—23 **iufffast** är ett kvinnonamn i nominativ. Om *Iofurfast* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 101. Jovurfast har låtit resa stenen till minne av sin fader. Dennes namn har utan tvivel förekommit i inskriftens förra del, snarast omedelbart framför 14—15 **ok**. Tyvärr är det så skadat, att det icke kan tolkas. Varken *Igul*, *Gisl* eller *-fast* (ack.) synes vara möjligt.

Peringskiöld har i *Monumenta* en rätt djärv supplerings av inskriftens början och slut: **arnilkis · haou . . . stin · ifta · fajur · sein · kuti**. »Arligis Höfdinge . . . lät rita Sten efter sin fader Gute.»

932. Uppsala, Domkyrkan. Nu i Universitetsplanteringen.

Pl. 4, 5.

Litteratur: B 423, L 107, D 1: 168. J. Bureus, F a 6 s. 91 n:r 222, s. 151 n:r 164 (båda uppteckningar av Bureus), F a 10: 2 n:r 58 D, F a 5 n:r 415, F a 1 s. 93; J. Schefferus, *Upsalia* (1666), s. 204 f.; J. Peringskiöld, *Monumenta Ullerakerensia* (1719), s. 45; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 29, 30; F. Burman i *Nova Acta Soc. Scient. Ups.* 5 (1792), s. 309 (n:r 36); R. Dybeck, *Runa* (fol.) 2 (1876), s. 35; P. J. Lindal, *Runstenarne i Uppsala* (1881), s. 6 f.; O. v. Friesen, *Runstensundersökningar i Uppsala län 1898* (hs i ATA), *Anteckningar* (UUB), *Upplands runstenar* (1913), s. 12, i *Namn och Bygd* 18 (1930), s. 91 f.; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 32.

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (F a 10: 2 n:r 58 D), kopparstick (F f 6 n:r 203); osign. träsnitt i Peringskiöld a. a. och B 423; P. J. Lindal a. a. foto; O. v. Friesen foto (ATA, UUB).

Runstenen står numera rest i Universitetsplanteringen invid vägen till Universitetet, V om sydvästra hörnet av Gustavianum. Den har tidigare varit inmurad i stenfoten till Domkyrkan på södra sidan.

Stenen var känd redan av Bureus, som själv den 14 aug. 1643 både ritat av stenen och antecknat inskriften. Den fanns då »Vidh Vpsala Domkyrke mur», »Vnder Vpsala Domkyrke mur sunnan til» (F a 6). »Vnder Vpsala Domkyrke mur sunnan til» (F a 10: 2), »Vnder muren sunnan til» (F a 5). — Schefferus anger platsen sålunda: »prope murum versus meridiem.» Och han anmärker om inskriften: »Verba a muro interrupta sunt, neque legi cuncta possunt.» — Peringskiöld: »Vnder Domkyrkio-muren vthan til på Öst-södre sidan, ligger en gammal Runehell, som är på twenne kanter nästan med lika lydande ord vthhuggin: ehuruwäl vår Ritare försumat aftekna then ena sidans skrift, som skulle falla i skatteringen, förvthan hwad han i sin läsning förmörkat. Doch hafwer jag yttermera wid sielfwa monumentetz besichtigande afskrifwit thenna Runoradning», varefter följer inskriften på stenens båda sidor. B 423: »Under Domkyrkio-muren utan til på Östra sidan»; L 107: »I Domkyrkan utvändigt, under SO. muren.» — F. Burman (1792): »Upsala, sub muro Templi Cathedralis Orientem versus. Duo latera cum totidem inscriptionibus hic lapis habet, quarum altera in Bautilo N:o 423 occurrit, alteram, a Peringskiöldo etiam in Monum. Ullerakerens. omissam, adferre ab instituto alienum non erit.» Såsom synes gör Burman Peringskiöld orätt, då han påstår, att denne (liksom *Bautil*) endast meddelat inskriften på stenens ena sida.

När runstenen har blivit framtagen ur domkyrkio-muren, är okänt. Dybeck omtalar den 1863 som rest i Biblioteksparken, »mellan Bibliotheksbyggnaden och botaniska trädgården». År 1898 flyttades den, liksom de övriga runstenarna i Uppsala, till trädgården framför Museum för nordiska fornsaker (Linneanum) och år 1921 till sin nuvarande plats i Universitetsplanteringen.

Ljusröd granit. Stenblock med nästan kvadratisk tvärsnitt. Tre sidor ha blivit använda för ristning (A, B, C). Höjd över marken 1,75 m.; bredd på mitten: sidan A 0,52 m., sidan B 0,49 m., sidan C (tvärs över korset) 0,39 m. Ristningen är i huvudsak väl bevarad. Men kanten mellan de

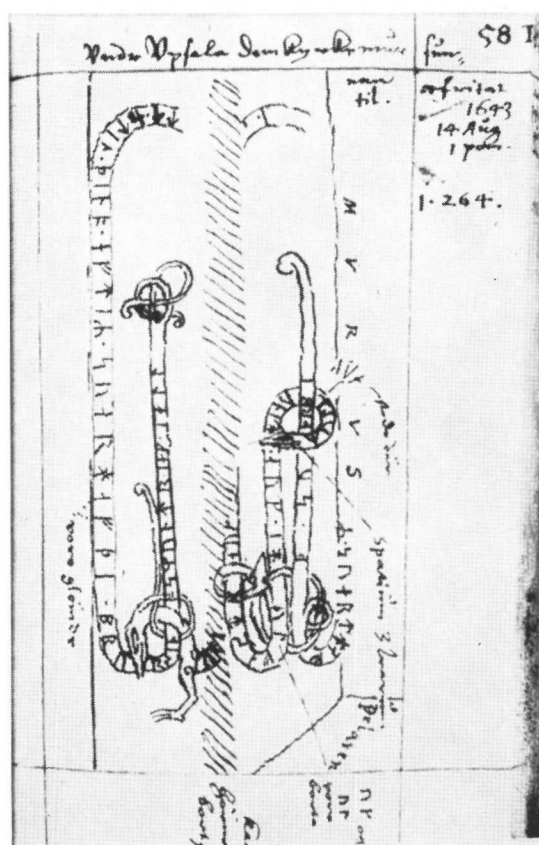

Fig. 20. U 932. Uppsala domkyrka.
Efter teckning av Bureus.

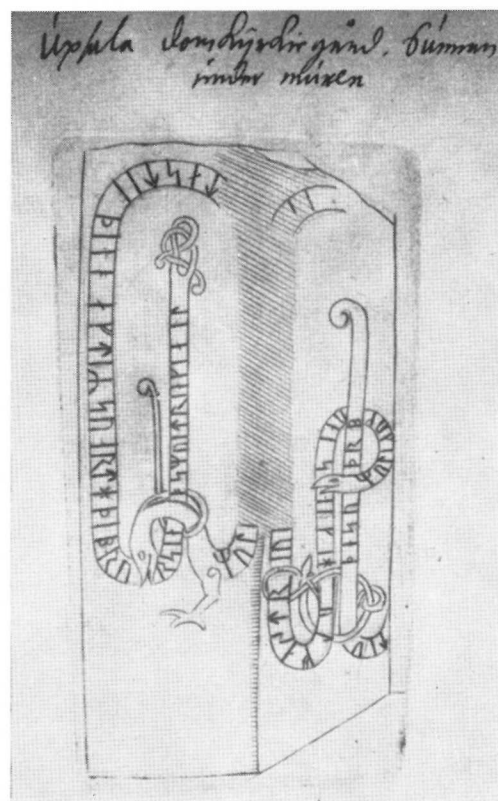

Fig. 21. U 932. Uppsala domkyrka.
Efter kopparstick av Bureus.

båda inskriftssidorna A och B är avslagen, varigenom högra runslingan på A och vänstra runslingan på B ha blivit förstörda. På B-sidan ha dessutom stora skivor av ytan slagits av, varigenom ristningen har blivit ytterligare skadad. Skadorna funnos redan på 1600-talet i nästan lika stor utsträckning som nu. Ristningen är, där den är bevarad, djupt huggen och i allmänhet tydlig.

Om stenarten har v. Friesen gjort följande anteckning: »¹²/₃ 1930. Prof. A. G. Högbom fastställde under personl. besök vid Asmundstenen mitt emot ärkebiskopshuset att stenen är av Vängegranit. Vängegraniten förekommer icke enl. hans meddelande öster om en linie genom Håga, kanske icke ens öster om en linie genom Läby-trakten.»

Inskrift:

A: muli . u ita stin pino . aftir . suarthpa brur sin osmuntr . inkialt

B: muli . aukuni . . . a -- ih . . . astr . au p -- h litu rita . stin pino . aftir

suarthaf - . . . k - suprbi

Muli . . . [r]etta stæin þenna æftir Svarthauðá, broður sinn. Asmundr. Ingjald. — Muli ok . . . ok Ig[ulf]astr (?) ok . . . þ[au]n letu retta stæin þenna æftir Svarthauð[ða by]gg[i] i Söðrby.

»Mule . . . uppresa denna sten efter Svarthövde, sin broder. Åsmund. Ingjald. — Mule och . . . och Igulfast och . . . de läto uppresa denna sten efter Svarthövde . . . i Söderby.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början. 1—4 **muli** fullt säkert; nedre delen av 3—4 **li** bortslagen. Här börjar den avslagning av kanten, varigenom mer än tredjedelen av inskriften har blivit förstörd. Av 5 **u** finnas endast toppen kvar. Därefter 2 eller 3 runor helt borta. Utmed h. kanten finnas spår av omkr. 8 runor, varefter 4 eller 5 äro helt borta. Av r. 14, som säkerligen har varit **r**, endast svaga spår. Men därefter är inskriften väl bevarad. 15 **i** är icke stunget; icke heller 20 **i**. Intet sk efter 17 **a** och 21 **n**. Alla runorna i namnet 31—38 **suarthþa** äro fullt säkra. Likaså i 46—52 **osmuntr** och 53—59 **inkialt**. 55 **k** är icke stunget. Efter 59 **t** finnes ingen runa huggen. — Intet sk framför 60 **m** och efter 66 **k**. Efter r. 69 följer en avflaging, som har förstört 3 eller 4 runor. Avflagingen begränsas av r. 69 och kan ha tagit bort en bst på h. sidan; runan kan ha varit **l, k, f, þ, u, r**. Nedanför avflagingen korsas runslingan av rundjurets huvud, till stor del förstört av en ny avflaging. Därefter inom runslingan nedre delen av 4 stavar, som torde vara rester av ett **auk**. 73—74 **ih** väl bevarat; på 73 **i** finnes en svag fördjupning, som dock sannolikt icke är huggen. Härefter saknas sannolikt 2 eller 3 runor i en stor avflaging, som förstört mellersta delen av ristningen nedtill. I kanten av denna avflaging står en rak stav; den skulle möjligen kunna vara övre bst i ett **f**. De följande runorna 76—81 **astr** **au** äro säkra, ehuru toppen av 80—81 **au** är avslagen. Därefter finnes nedre delen av 6 stavar, varefter runslingan på ett långt stycke är helt förstörd. Man kan beräkna, att här ha funnits 10 à 12 runor. Av r. 87 finns endast nedre delen av en rak hst i behåll; därefter sk och ett väl bevarat 88 **þ**. De följande två runorna äro förstörda. R. 89, varav hst är bevarad, kan icke ha haft bst t. v. Alltså icke **a**. Här kan icke ha stått **þair** eller **þauh**, möjligen **þauh**. F. o. m. 91 **h** är inskriften tydlig och klar utefter stenens h. sida t. o. m. 120 **f**. 97, 102 **i** äro icke stungna. Av r. 121 finns endast nedre delen av en hst. Därmed går runslingan in i den förut omtalade avflagingen. Tre runor torde här ha blivit förstörda, mellan r. 121 och 122 **k**, vilket är tämligen tydligt och icke stunget. Därpå ett osäkert spår av hst i r. 123. Alla runorna i 124—129 **suprþi** äro tydliga. Avståndet mellan 128 **b** och 129 **i** är påfallande stort. Sannolikt har ristaren vid en planering av inskriften, varvid han också skisserat upp runorna, varit oviss om vilken av de båda slingorna som här skulle gå över den andra.

Fig. 22. U 932. Uppsala domkyrka.
Efter B 423.

Bureus, F a 6 s. 91: **muli auk uniha astr**; s. 151: **muli·auk·uni ... h × auk ihulfastr auk ... in suarhaf ... þ suprþi**. Om orden **auk ihulfastr** anmärker Bureus, att **uk** och **ul** voro »bortbrända», de äro alltså supplerade; efter 80—82 **auk** var »bortstött kant», och sedan gick runslingan »vnder muren»; efter 120 **f** var ett stycke »bort brändt». På andra sidan: **muli ... ta·stin þino·eftir suarthþi·brur·sin·osmuntr·iak·iall**. Efter 1—4 **muli** var »kanten bort stött»; efter 36 **h** var »af glömda af huggaren». Med denna uppteckning av inskriften överensstämmer Bureus' teckning i F a 10:2, liksom hans framställning i F a 5. — Schefferus (1666) har tydligen fått sin kunskap om inskriften från Bureus, och hans meddelande har därför icke något självständigt värde. Detsamma gäller givetvis om F. Burman (1792). Hans tolkning av inskriften på sidan A lyder: »Muli lapidem inscribi fecit in memoriam Suarthithidis sponsæ suæ. Osmuntr monumentum incidit.» Han har sålunda uppfattat **brur** som 'brud' och **iak·iall** (enligt Bureus' läsning) som 'högg hällen'.

I Peringskiölds *Monumenta* (1719) och i *Bautil* finnes, såsom förut nämnt, ett träsnitt endast av sidan B. Det är osignerat, men sannolikt utfört på grundval av en granskning av J. Hadorph. Hans läsning är följande: **muli · auk uni ... a eh ... iastr ay - - - - - · pi - hlitu · rita · stin pino · aftir sunrthaf ... suprb.** Peringskiöld meddelar inskriften också på sidan A, tyvärr utan teckning och uppenbarligen med en del suppling och »förbättring»: **muli · lit · rita · stin · pino · iftir · suarthafpi · brupur · sin · osmuntr · iakia · il.** Han översätter båda inskrifterna så: [A] »Muli lät skrifwa thenna sten efter Swarthufwud sin broder. Osmund hacka hellen.» [B] »Mule, och Unne, samt Iggelfast, och ... och ... the läto vthrita thenna steen til åminnelse efter Swarthufwud i Söderby.» Om denna plats anmärker Peringskiöld: »Man kan intet wist weta om then så nämnde Swarthufwuds boställe warit i Söderby, som ligger i Näs sokn i thetta Vlleråkers Härad, af tw hemman nu bestående; eller i Söderby i Danmarks sokn, i Wakshalda Härad, af otta hemman nu bestående.»

O. Celsius har, märkligt nog, ingen egen läsning av denna Uppsala-sten, som han väl bör ha sett många gånger, utan återger endast de äldre källornas läsningar.

Dybeck (1863) läser: [A] **muli · - - - - ita · stin · pino · aftir suarthpa brur sin osmuntr · iek iall;** [B] **muli · auk uni ... eh ... iastr · au ... - · p ... hlitu rita · stin pino aftir suarthaf ... k - suprb.** Dybeck har på sin teckning riktigt angivit n-bistaven i r. 54, ehuru han uppfattar runan som e. I *Runa* (1876) har han den riktiga läsningen av hela namnet: 53—59 **inkialt.** — P. J. Lindal (1881): [A] **muli · - - - - ita · stin · pino · aftir · suarthpa brur sin osmuntr · iek iall;** [B] **muli · auk uni ... - - - eh ... iastr · au - - - - · p - - hlitu rita · stin pino · aftir suarthaf ... - - - suprb.** Tolkning: »Mule ... rita (= skrifva å) denne sten efter Svarthöfde, sin broder. Åsmund högg hällen. — Mule och Une (el. Kone?) ... -iast (? = slugast) och ... de läto rita (= skrifva å) denne sten efter Svarthöfde (? som bodde i?) Söderby». »En gård Söderby ligger i Danmarks och en i Näs' socken, båda helt nära Upsala. Ingenting hindrar, att denne sten derifrån förts till Upsala domkyrka och nedlagts i grundmuren».

v. Friesen (1898): [A] **muli · u ... - - u (l. r) - - - - - ... r (l. u) ita stin pino · aftir · suarthpa brur sin osmuntr · inkialt** (53 i säkert; likaså 59 t); [B] **muli · auk uni ... - uk eh ... iastr · au - - - - - - - · p - - hlitu rita · stin pino · aftir suarthaf - ... k - suprb.** Någon tolkning av inskriften har v. Friesen icke lämnat. — Brate (1925) citerar v. Friesens läsning och tillägger: »Den oskadade inskriften kan blott delvis översättas. Möjligen är Ingjald en biträdande ristare.»

Det framgår tydligt av denna redogörelse, att stenens skador på den tid, då Bureus och Hadorph gjorde sina granskningar, voro lika stora som nu. Knappast någon enda detalj finns att tillägga. De små avvikelser, som finnas i de äldre läsningarna, äro alla förklarliga ur förhållanden, som ännu i dag kunna iakttagas.

Ristningen är tyvärr mycket skadad och inskrifterna endast fragmentariskt bevarade. Egenomligt är, att de båda sidorna (A och B) innehålla i huvudsak samma inskrift, en på gängsätt formulerad minnesskrift: *Muli ok ... letu retta stæin þenna æftir Svarthaufoða ...* Skillnaden har varit, att B-inskriften har varit avsevärt mycket längre än A-inskriften; framför predikatet *letu retta* har i den förra funnits plats för flera namn än i den senare. Innehållet i de båda inskrifterna kan med hänsyn till utrymmet och bevarade rester beräknas på följande sätt:

A: **muli** [12 à 14 runor] [**litu r**]ita stin ...

B: **muli** [omkr. 42 runor] **litu rita · stin** ...

Härmed sammanhänger utan tvivel, att omedelbart efter namnet på den döde har följt i A-inskriften *broður sinn*, i B-inskriften däremot *byggi i Suörby*. A-inskriften har sålunda meddelat, att två personer ha låtit resa stenen till minne av Svarthövde, sin broder; under förutsättning att efter 1—4 **muli** följt ett **uk** och framför [**litu**] stått ett **pir** skulle det andra namnet ha bestått av 7 à 9 runor. Detta stämmer rätt väl med resterna av det andra namnet i B-inskriften, som kan beräknas till 6 à 8 runor. Ingenting hindrar, att detta sannolikt för de båda inskrifterna gemen-

samma namn har varit ett tvåledat namn på *Gunn-* (varvid 66 **k** då finge uppfattas dels som slutruna i *ok*, dels som begynnelse-runna i namnet *Gunn-*). Det tredje namnet i B-inskriften har sannolikt varit *Igulfastr*. Det därefter följande förstörda partiet av inskriften mellan 79 **r** och 88 **p** kan beräknas till 18 à 20 runor. Här måste då ha funnits ytterligare två namn, jämte två sammanbindande *ok*. Åtminstone det ena av dessa namn har varit ett kvinnonamn, eftersom det sammanfattande pronomenet har neutral form. 88—91 **p[ou]h** är sannolikt felristning för **paun**. Jfr **paun** U 375, **pouh** U 540, **pah** U 884 — alla dessa tre inskrifter äro sannolikt liksom U 932 ristade av Åsmund — och **poh** U 193.

Inskriften på B-sidan skulle sålunda, om denna beräkning är riktig, ha börjat med fem namn: det första *Muli*, det andra sannolikt ett tvåledat namn på *Gunn-*, det tredje sannolikt *Igulfastr*, om det fjärde och det femte kan man ingenting veta utöver det att åtminstone det ena har varit ett kvinnonamn. — Om namnet *Muli* se U 422, om *Igulfastr* E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100, om *Svarthauföi* U 52.

39—42 **brur** kan vara en haplografi för **brupur**. Men även i det föregående namnet 31—38 **suarthpa** äro två (eller tre) runor överhoppade, vilket icke kan förklaras på samma sätt. Anmärkningsvärt är också, att runan **I** står för långt *y* i 124—129 **suprbi**. Om detta ortnamn anmärker v. Friesen följande: »I Uppsala-trakten ha vi tre till fyra Söderby att välja på: Söderby i Danmarks socken nära Bergsbrunna järnvägsstation, Söderby i Funbo socken, Söderby i Åkerby socken och slutligen Söderby i Uppsala-Näs. Samtliga platser ligga på ungefär samma avstånd från staden — omkr. en och en fjärdedels mil. — Då jag föredrar att antaga att det Söderby som avses är det sist nämnda, beror detta därpå att stenen är av röd Vänge-granit som anstår i Vänge-trakten väster om staden. Det är då sannolikt att det lösa stenblock varpå ristningen anbrakts befunnits sig i eller söder om Vänge-trakten. Det är just här som Söderby i Uppsala-Näs är beläget. — För avgörande upplysningar till bestämmande av Söderby-stenens ursprungliga hemort har jag att tacka prof. A. G. Högbom.»

Det bör kanske anmärkas, att i närheten av Söderby i Funbo sn har funnits en runsten (U 998), ristad av Åsmund Kåreson och rest över en man med namnet Svarthövde. Av inskrifterna framgår emellertid, att denne icke kan vara densamme, som omtalas på U 932. Namnet Svarthövde är för övrigt ganska vanligt i Uppland under 1000-talet. — Det torde vara mycket sannolikt, att U 932 en gång har stått rest vid Söderby i Uppsala-Näs sn och i samband med domkyrkobygget på 1200-talet blivit förd till Uppsala.

Ristningarna äro utförda av Åsmund Kåreson, som även har signerat dem med sitt namn. Ornamentiken, särskilt på A-sidan, och det på C-sidan inhuggna korset röja tydligt mästaren, liksom också runornas former och huggningstekniken. Gåtfullt är, vad meningen har varit med det efter *Asmundr* sist i A-sidans inskrift inhuggna namnet *Ingiald* (ack.). Tänkbart är, att det, såsom Brate förmodar, utgör namnet på en medhjälpare. På grund av bristande utrymme inom runslingan skulle ristaren i så fall på detta sätt ha velat uttrycka vad som i en fullständig sats skulle ha haft formen: *Asmundr [ok] Ingiald[r markaðu]*.

Uppsala, Domkyrkan.

J. Peringskiöld uppger (*Monumenta Ullerakerensia*, 1719, s. 46), att — förutom U 931 och 932 — ytterligare en runsten fanns i domkyrkans yttre vägg, på östra sidan: »Vnder Östra pelaren vthan på kyrkiomuren, är också en stoor Runesten nederlagder, men med pelare foten så betäckter i muren, at allenast några slingor, och nedre delen af somliga stafwar synas. — Således läre ännu flere gamle Runestendar liggia fördälde vthi Domkyrkians grundwalar.»

933. Uppsala, Domkyrkan.

Pl. 7.

Litteratur: D 1: 269. R. Dybeck, Reseberättelse 1866 (ATA), Runa (fol.) 2 (1876), s. 35; P. J. Lindal, Runstenarne i Upsala (1881), s. 5; O. v. Friesen, Runstensundersökningar i Upsala län 1898 (hs i ATA), Anteckningar (UUB).

Äldre avbildningar: Dybeck a. a.; P. J. Lindal a. a. foto; O. v. Friesen foto (ATA, UUB).

År 1866 påträffades vid reparation av Domkyrkans yttre grundmur fyra större fragment av runstenar (U 931, 933—935). R. Dybeck meddelar härom i sin reseberättelse år 1866: Efter arbeten i bl. a. Knivsta och Alsike socknar »ställdes färden till Upsala, der, två månader före min ankomst, ej mindre än fyra runstenar blifvit funne i yttre fotbeklädningen till Domkyrkans kor. De lågo nu på planen derutanför, ännu öfverdragna med stenhårdt murbruk. Efter många fruktlösa och tidsödande försök att klargöra ristningarna, lyckades detta så tillvida att inskrifterna kunde läsas och slingorna någorlunda redas, hvarefter aftryck togos. Sysslomannen Schram, som låtit med all varsamhet utbryta stenarne och tillvaratagit dem, ville att de skulle resas i Karolinaparken; men beklagade att Professor Säve sökte hindra det, ämnade låta inflytta dem i den muromgifna, mörka Gustafvianska gården, der tre runstenar förut äro. Jag — oantiquariskt nog, stor älskare af det fria — instämde naturligtvis med Herr Sysslomannen, och stenarne stå nu i den vindfriska parken, rätta platsen äfven för de tre andra runstenarne, hvilka, öfverdragne med mögel och orenlighet, ännu liksom dölja sig i sina skumma fuktiga skrymslen.» Stenarna restes sålunda på hösten 1866 i Engelska parken bakom Universitetsbiblioteket. Härifrån flyttades de 1898 till Museet för nordiska fornsaker (Linneanum) vid Svartbäcksgatan, där de jämte andra runstenar uppställdes i planteringen framför museet. När museets samlingar år 1921 flyttades till sina nuvarande lokaler i Gustavianum, fördes också runstenarna bort från Linneanska trädgården. De fyra, som 1866 framtagits ur Domkyrkans fotbeklädning, uppställdes nu på planen vid Domkyrkans norra sida, mitt emot Pastorsexpeditionen och Gamla konsistoriehuset. Ristningarna äro vända mot N. U 933 står längst åt V. mitt under tornet på norra sidan.

U 933 är enligt Lindal funnen »under en bland domkyrkans sträfpelare i öster».

Röd granit. Höjd 2,17 m., över nuvarande markytan 1,98 m., bredd på mitten 0,78 m. Toppen är avslagen. Ytan är mycket ojämn och skrovlig, olämplig för ristning. Ristaren har hänsynslöst använt fördjupningar och naturliga skårar i stenen, där så var möjligt, ofta utan att utföra något arbete. På h. sidan, efter inskriftens slut, har han helt enkelt icke fortsatt runslingan; den är avbruten på ett längre stycke och har här aldrig varit inhuggen. Möjligen har ristningen en gång ersatts av målning. Ristningen är f. ö. mycket ojämn, ibland djup och tydlig, ibland grund och svag. Överst på h. sidan går runslingan från framsidans ojämna plan över på h. smalsidan. På några ställen finnas genom felhuggning »dubbla korsningar».

Inskrift:

borha lit | raisa | stain | iftir | stynbiar . . . orkil lit | iftir | bropur | sin

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Borga let reisa stæin æftir Stynbior[n] . . . [Þ]orkil let æftir brodur sinn.

»Borga lät resa stenen efter Stynbjörn . . . Torkel lät [resa den] efter sin broder.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. 1—4 **borh** är tydligt. 5 **a** har bst endast t. v., kort och möjligen en naturlig fördjupning. Runan skulle kunna läsas **i**, men **a** är dock sannolikast. Intet sk efter 5 **a**. 19 **i** är icke stunget. 26 **y** är tydligt stunget. Namnet 24—31 **stynbiar** är tämligen tydligt och säkert; likaså 32—36 **orkil**. Mellan 33 **r** och 34 **k** är avståndet stort, beroende på att stenytan var mycket ojämn och olämplig för ristning. Mellan 36 **l** och 37 **l**

finnes en fördjupning, som sannolikt är naturlig, icke huggen; men måhända har den vid upp-
målning av inskriften använts som sk. 40 i är icke stunget. För nedersta stapeln i 51 s har ris-
taren använt en naturlig spricka, som icke bearbetats med mejseln.

Dybeck: 32—36 **orkil** saknas. — Lindal: 32—36 **orkil** saknas. »Stenen har en mycket vacker
drakslinga.» — v. Friesen: 32—36 **orkil**. »På andra sidan, där inskriften på nytt tager vid, äro
runorna vikta öfver stenens kant, enär slingan eljest skulle kommit alltför nära in på midtorna-
menten. Runorna äro emellertid här ej alltför tydliga, emedan stenen är mycket skroflig. Dessa
runor... ha delvis ända tills nu varit fyllda af murbruk och kalk — minnen från domkyrko-
muren.»

Borga är givetvis kvinnonamn, ett kortnamn till tvåledade namn som isl. *Borghildr*, *Borgny*,
runsv. *Ingiborg*, *Steinborg* o. a. Det synes f. ö. icke vara belagt, varken i inskrifter eller i medel-
tida urkunder. — Också *Stynbiorn* är f. ö. okänt. Möjligen är det en felristning för det i run-
inskrifterna väl belagda *Styrbiorn* (se Sö 339). Förleden *Styr-* har, såsom Lind framhållit, från
början säkerligen haft karaktären av ett tillnamn ('den ostyrige, vildsinte Björn'). Möjligen har
ett *Stynbiorn* bildats som en mer eller mindre tillfällig variation av *Styrbiorn*.

Stynbiorn har troligen varit son till *Borga*. Inskriftens fullständiga form torde sålunda ha
varit: **borha lit · raisa · stain · iftir · stynbiar[n · sun · sin · in · þ]orkil lit · iftir · broþur · sin**. Efter 37—39
þit skall ur det föregående underförstås **raisa · stain**. Modern *Borga* och brodern *Torkel* ha så-
lunda gemensamt låtit resa minnesvården.

Ornamentik och runformer tyda på att ristningen är utförd av Öpir. Men den hör icke till
hans mera framstående verk. Orsaken härtill är givetvis till stor del den för ristning mycket
olämpliga stenytan. Ristaren har icke ansett det vara mödan värt att nedlägga någon större om-
sorg på arbetet.

934. Uppsala, Domkyrkan.

Pl. 6.

Litteratur: D 1:268. P. J. Lindal, *Runstenarne i Upsala* (1881), s. 4; O. v. Friesen, *Runstensundersökningar i
Upsala län 1898* (hs i ATA), Anteckningar (UUB).

Äldre avbildningar: Dybeck a. a.; P. J. Lindal a. a. foto; O. v. Friesen foto (ATA, UUB).

Av de fyra runstenar, som 1866 framtogos ur Domkyrkans grund, var endast en (U 933)
någorlunda fullständig, de tre övriga (U 931, 934 och 935) däremot ganska fragmentariska. Också
U 934 påträffades »i grundmuren till en bland domkyrkans sträfpelare i öster». Den står nu rest
på planen N om Domkyrkan som den andra i ordningen från V.

Ljusgrå, grovkornig granit. Höjd 1,73 m., största bredd (över ristningens nedersta linje) 1,03
m. Den bevarade delen motsvarar ungefär $\frac{1}{4}$ av den ursprungliga stenen, som sålunda har varit
mycket stor. Fragmentet utgör den vänstra delen av nedre hälften, med inskriftens början. Rist-
ningen är tämligen jämnt och djupt huggen, överallt tydlig. Runorna äro väl formade och stå
med jämna avstånd från varandra.

Inskrift:

þorir · auk × ryþikr × auk × karl · þair + br . . .
5 10 15 20 25

Þorir ok (H)rørikr(?) ok Karl, þair br[øðr] . . .

»Tore och Rörik(?) och Karl, de bröderna . . .»

Till läsningen: Intet sk framför 1 þ. Efter 5 r är sk ·, icke +. 10 y är tydligt stunget. 13 k
är icke stunget. Efter 21 l är sk ·, icke +. — Dybeck: Intet sk efter 5 r; 12 r. — Lindal: Intet
sk efter 5 r; 12 i. — v. Friesen: Sk efter 5 r +; 12 i.

Tre bröder ha enligt inskriften låtit resa stenen. Två av dem bära välkända namn, *Þorir* och *Karl*. 9—14 **ryþikr** kan återge såväl ett *Ryðingr* som ett *Røðingr*, äldre *Hrøðingr*. Intetdera namnet synes f. ö. vara belagt i nordiska runinskrifter. I en urkund från 1293 finnes ett enstaka *Rothingar* Söderköping (Lundgren-Brate). Under sådana förhållanden torde man bära ta i övervägande en tredje möjlighet. **ryþikr** kan återge det välkända namnet *Rørikr*, äldre *Hrørikr*. Ljuden *ð* och *r* ha mycket liknat varandra, och det kan därför helt enkelt vara en tillfällig »felstavning» av ristaren. Men *ð* förekommer så ofta i stället för ursprungligt *r*, särskilt om i närheten förekommer ett *r*, att man måste räkna med en, om ock sporadisk, ljudövergång; se S. Bugge i *ANF* 2 (1885), s. 241 f., 247 f.; Ad. Noreen, *Aisl. Grammatik* (4. Aufl. 1923) § 253: 1; E. Lidén, *Ordstudier* (1937), s. 92 f. I Jämtland finnes (enl. Lundgren-Brate) 2 gånger belagt ett namn *Røðikr*, som av Lind, säkerligen med rätta, föres till *Hrørikr*.

935. Uppsala, Domkyrkan.

Pl. 6.

Litteratur: D 1:267. P. J. Lindal, Runstenarne i Upsala (1881), s. 5; O. v. Friesen, Runstensundersökningar i Upsala län 1898 (hs i ATA), Anteckningar (UUB).

Äldre avbildningar: Dybeck a. a.; P. J. Lindal a. a. foto; O. v. Friesen foto (ATA, UUB).

Liksom de båda föregående påträffades denna runsten år 1866 »i fotbeklädningen till Upsala domkyrka». Den står nu uppställd på planen vid Domkyrkans norra sida, längst åt Ö av de fyra stenarna.

Ljusröd granit. Höjd 1,25 m., bredd 1,61 m. Fragmentet utgör nedre delen av en runsten. Toppen är avslagen och därjämte högra hörnet nedtill. Stenen har därför fått en sned uppställning, som icke låter ristningen fullt komma till sin rätt. Kvar finnes inskriftens början och slut (utom sista runan). Själva runslingan med inskriften är tydlig och djupt huggen; ornamentiken är grundare.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Dybeck):

þ[i]agn : fasteþr : lit . . . [-]l þonta si . . .

Þiagn, Fastæiðr let[u] . . . bonda si[nn].

»Tägn [och] Fasted läto . . . sin man»

Till läsningen: Intet sk framför 1 **þ**. Efter denna runa har ett stycke av stenen spjälkats ur, varvid en runa gått förlorad. 4 **g** är tydligt stunget; likaså 10 **e**. Nedre bst i 18 **b** är skadad. — Dybeck: 1—5 **þiakn**; 10 **e**; 16 **i** eller **a**. — Lindal: 1—5 **þ-akn**. »Mynden **i** i ordet **thiakn** är nu afflagad men var tydlig, då stenen påträffades.» 10 **e**. Ingen runa framför 17 **l**. »**b** i **bonta** är ej fullt säkert, men kan väl icke vara någon annan bokstaf.» — v. Friesen: 1—5 **þ-agn**; 10 **e**; ingen runa framför 17 **l**.

Om mansnamnet *Þiagn* se U 201 och E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 98. Kvinnonamnet *Fast(h)æiðr* är belagt i ännu en uppländsk runinskrift: L 274 Gimo, Skäfthammars sn; se E. Wessén a. a. s. 101. Inskriften har meddelat, att Tägn och Fasted ha låtit resa stenen till minne av sin fader och . . . efter . . ., sin man.

936. Uppsala, Svartbäckstull.

Litteratur: B 419, L 110. J. Peringskiöld, *Monumenta Ullerakerensia* (1719), s. 322, Ättar-tal för Svea och Götha konunga hus (1725), s. 10.

Avbildning: Osignerat träsnitt i Peringskiöld, *Mon. Ullerakerensia*, s. 322, Ättartal (1725), s. 10 och B 419.

J. Peringskiöld omtalar i *Monumenta Ullerakerensia* (1719) runstenen på följande sätt: »Wid Swarbäcks tullporten, i gamla Kutskens gård, finnes en stenritning ifrån forna tiden lemnad, men Runorne aldeles bortslagne, så at allenast öfwersta delen med kännetecknet af then dödas ätt, ett Leijon vnder Thors märket är behållit, som afritningen vthwisar:

Fig. 23. U 936. Uppsala, Svartbäckstull.
Efter B 419.

I anledning af Sturlesons berättelse i *Inglinga Sagans* 19. cap. at Konung Domar Domaldsson, och Konung Diggves fader, (som sot-dödde wid pass Anno Christi 162.) bekommit sin grafhög på Fyriswalls Åbacke, med thär vprättade Åminnes stenar, hwilke vti bemälte Sturlesons tijd, nu för 500. år sedan, woro behållne, och then Kongl. grafhögen än haft sit namn och belägenhet in i Vpsala stad på Towan, ey långt ifrån Swartbäcks tullporten ... Så har man jämväl längtat här å orthen igenfinna högbemälte Konung Domars Minningzmärke, för hwilket man hullit thetta Stenbrott, men i brist af then bortslagna skriften kan man nu intet wist sluta.»

Ungefär detsamma, fastän mera kortfattat, uttalar Peringskiöld några år senare i *Ättartal* (1725): »Men Konung Domars hög och grafställe har varit wid Fyrisåens åmynne, där Nya Vpsala stad nu är bygd, och egenteligen på Thowa sidan vti Salesta gården. Ehuruwäl samma hög är nu merendels til annan fyllning bortförder, men för dess gamla Bötasten och minnes Runestod, håller man det afbrott som än finnes vti Kutskens gård wid Swartbeckz tullen.»

Peringskiöld uttrycker sig med tillbörlig försiktighet, då han förmodar, att den i Svartbäcken funna stenen skulle kunna vara en av de bautastenar, som enligt Snorre voro resta på åbacken vid Fyrisvall, där konung Domar hade blivit bränd. I ett par medeltida diplom omtalas en gård Konungshögen liggande straxt norr om Klostret i Uppsala, sålunda i kvarteret Svartbäcken, och denna kungshög »håller man före hafwa varit Konung Domars Hög wid Åbacken». Då stenen icke har någon inskrift, kan ju ingenting bevisas.

B 419 och L 110: »Vid Svartbäckstullen.» Stenen omtalas icke i senare källor, och den är numera förkommen. Den har varit av relativt ringa storlek, ung. 1,55 m. i längd, 0,70 m. i bredd. Ristningen består av ett kors och därunder ett djur, med en lång, i en ögla omkring halsen upprullad svans. Det är ett stiliserat djur av en typ, som är välkänd från ett flertal runristningar, t. ex. U 176, 240, 693, 726, 955, 980, 991. Det är mycket möjligt, att, såsom Peringskiöld antager, stenen har varit försedd med en inskrift, och att runslingan blivit avslagen, så att endast ett mittparti med ornamentik återstod.

937. Uppsala, Svartbäcksgatan. Nu i Universitetsplanteringen.

Pl. 7.

Litteratur: P. J. Lindal i VHA Akad:s Månadsblad 1875, s. 124, Runstenarne i Uppsala (1881), s. 9 f.; R. Dybeck i Runa (fol.) 2 (1876), s. 35; O. v. Friesen, Runstensundersökningar i Uppsala län 1898 (hs i ATA), Upplands runstenar (1913), s. 13, 48, Anteckningar (UUB).

Äldre avbildningar: P. J. Lindal a. a. foto; O. v. Friesen foto (ATA, UUB); E. Wessén foto 1910.

Runstenen påträffades år 1875 under grävning i Svartbäcksgatan utanför huset Svartbäcksgatan nr 8, ungefär mitt emellan S:t Persgatan och Klostergatan. P. J. Lindal meddelade i *Månadsbladet* samma år om fyndet följande: »Tisdagen den 24 augusti påträffade några arbetare, sysselsatte med grävning för Uppsala stads vattenledning, å ett djup af 5,5 fot under Svartbäcksgatan midt för klädeshandlare L. F. A. Ekebergs bod en större med runinskrift och enkla drakslingor försedd sten, af det i Uppland vanliga slaget. Då inskriften vette nedåt, och stenens egenskap af fornminne således ej i förstone kunde skönjas, vordo ett par stycken afslagna. I följd af remnor i stenen sönderföll han ytterligare vid upptagningen, hvadan han nu består af 7 delar. Det syntes tydligen, att han under något föregående århundrade nedlagts i grundmuren till en byggnad. Hvar han ursprungligen varit rest, torde vara vanskligt eller omöjligt att afgöra... Tills vidare förvaras först nämnda språkliga fornminne å gården utanför Uppsala universitets fornsamling, för hvilkens räkning och å hvilkens bekostnad runstenen upptagits.»

En följande sommar, »omkring år 1876», lät Lindal på vederbörligt uppdrag hopsätta stenen och resa den i Engelska parken, som den femte och sista i raden på högra sidan om stora gången, mitt för Karl XIV Johans bröstbild. Härifrån flyttades den år 1898 tillsammans med de övriga runstenarna i parken till Linneanum vid Svartbäcksgatan. Sedan Museet för nordiska fornsaker år 1921 flyttats till sina nuvarande lokaler i Gustavianum, förvarades U 937 jämte andra runstenar i Gustavianums källare, till dess de år 1949 restes å sin nuvarande plats i Universitetsplanteringen.

Ljusgrå granit med svaga ljusröda skiftningar. Höjd 1,80 m., över marken 1,60 m., största bredd 0,90 m., tjocklek upptill 0,37 m. Ristningsytan är plan och mycket jämn. Ristningen är djupt och jämnt huggen, med avrundad botten i ristningslinjerna. Stenen har, som ovan omtalats, varit sönderbräckt i flera delar och blev 1949 på nytt sammanfogad och lagad med stenkitt.

Inskrift:

× **piakn** × **auk** × **kunar** × **raistu** × **stana** × **aftir** × **uaþr** × **brupur** **sin** ×
 5 10 15 20 25 30 35 40

Þiagn ok Gunnarr raistu staina aftir Veðr, broður sinn.

»Tjagn och Gunnar reste stenarna till minne av Väder, sin broder.»

Till läsningen: 4 **k** är icke stunget. 5 **n** är skadat; övre delen borta med v. bst, den högra är klar. 9 **k** är icke stunget. 23 **n** säkert, men bst står i en fördjupning. 24 **a** med bst svagt lutande åt h., såsom bst i **n**. Säkerligen är det dock **a** som har avsetts. 25 **a** och 31 **a** äro tydliga. Intet sk efter 39 **r**. Nedre delen av 40 **s** skadad genom en spricka. Bst i 42 **n** lutar svagt åt v., liksom bst i **a**, men runan bör dock läsas som ett **n**. — P. J. Lindal (1875): »Uppenbart i följd av felristning har stenen **stann** för **stana**»; (1881): »Vid stenens hopfogning med cement vordo några mynder skadade: **þ** och **n** i **piakn**, **i** i **aftir**, det första **r** i **brupur** och **s** i **sin**, men de kunde före hopsättningen fullt tydligt läsas i kanterna å stenens olika delar, hvadan i detta afseende intet tvifvel förefinnes.» — v. Friesen: 20—24 **stana**, 40—42 **sin**.

Fyndplatsen var belägen i Svartbäcksgatan, inom det område, där under medeltiden franciskanklostret låg, på ett djup som väl ungefärligen motsvarar den medeltida marknivån. Svartbäcksgatan — eller Stora Kungsgatan, som den också kallades under 1600-talet — tillkom med sin raka sträckning först genom den stora regleringen 1643—45. Mellan nuv. St Persgatan och Klostergatan skar den tvärs igenom det gamla klosterområdet, som här till en del gick Ö om den nydragna gatan. Det är alltså tydligt, att stenen blivit funnen på det medeltida gråbrödraklostrets mark. P. J. Lindal har iakttagit, att stenen bar spår av att »han under något föregående århundrade nedlagts i grundmuren till en byggnad». Sannolikt avser han härmed, att han funnit rester av murbruk på stenen. Det framgår härav, att den på ett eller annat sätt haft samband med byggnaderna på klosterområdet, liksom förmodligen också de runstenar, som senare ha påträffats i närheten av samma plats (U 938, 939 och 940). Var den ursprungligen har varit rest, är givetvis vanskligt att avgöra. Redan Lindal har emellertid observerat, att »nästan ordagrant samma inskrift jämte likartad ristning förekommer å Broby-stenen B (D 1:249) i Funbo socken af Uppsala län. Då desse bröder, Vader, Thegn och Gunnar, äfven nämnas å Broby-stenen A (D 1:248), hvilken de rest efter sin fader Haurse, om hvilkens fader Thegn . . . åter Åkerby-stenen (D 1:251) i samma socken säger, att han var en 'god bonde i Funbo', torde man kunna sluta, att vi här hafva för oss minnen från en bland Upplands storfräjdade odalätter under 10:de eller 11:te århundradet.»

Inskrifterna på de båda runstenarna U 937 och 991 äro likalydande. Ornamentiken överensstämmer i det väsentliga, med sådana variationer som äro vanliga i runstenarnas konst. Mittfältet upptas på U 937 av en trikvetra, på U 991 av ett stiliserat djur. Det är kanske anmärkningsvärt, att ingendera stenen innehåller ett kors. Stenarna äro utförda av samme ristare, vid ett och samma tillfälle, i ett och samma uppdrag. Båda inskrifterna meddela, att Tjågn och Gunnar ha rest »stenarna» efter sin broder. Det kan icke råda något som helst tvivel om att det är just dessa båda stenar, som åsyftas genom pluralformen (**stana staina**). De ha sålunda varit resta på samma plats och tillsammans utgjort ett minnesmärke över den döde.

Mycket starka skäl tala sålunda för att även U 937 ursprungligen har varit rest vid Broby i Funbo sn. De båda stenarna torde ha stått vid norra ändan av en vägbank, mitt emot varandra, på var sin sida om vägen. Under medeltiden har den ena, U 937, blivit bortförd till Uppsala, för att användas som material vid klosterbygget. Klostret var (enligt Styffe) instiftat redan år 1247.

Om namnet *Piagn* (*Pegn*) se Sö 237, U 34, om *Veör* U 990.

Trikvetra-figuren är icke särdeles vanlig såsom dekorativt motiv i runstensornamentiken. Den förekommer på U 484 och på runstenen i Getinge kyrka, Halland (DR nr 355; *ANF* 47, 1931, s. 228 f.). Om detta symboliska tecken se även P. Skautrup i *Kuml, Årbog for jysk arkæologisk selskab*, 1951, s. 162 (med fig. 9 och 16).

938. Uppsala, Kvarteret Torget. Nu i Universitetsplanteringen.

Pl. 8.

Litteratur: Upsala Nya Tidning ¹⁰/_s 1910, Stockholms Dagblad ¹¹/_s 1910; O. Almgren i UFT h. 27 (1911), s. 278; O. v. Friesen, Runorna i Sverige (1928), s. 72 f.; K. W. Herdin, Bygge och bo i äldre tider I (1932), s. 5 f.; G. Ekholm i Upsala Nya Tidning ²⁴/₁₂ 1949.

Äldre avbildning: v. Friesen foto 1910 (UUB; återgivet i »Runorna i Sverige», s. 72 och i K. W. Herdin a. a.).

Vid grundgrävning för Centralbadet, i södra delen av kvarteret Torget, på tomten invid nordöstra hörnet av Gamla torget påträffades i början av augusti 1910 en runsten, liggande djupt nedsjunket i leran med den ristade sidan uppåt. I det första meddelandet om fyndet, som

ingick i *Upsala Nya Tidning*, lämnas följande närmare uppgifter: »Nederst i den här nära 2 meter djupa fyllningen nästan ofvanpå det orörda lerlager, som utgör den naturliga grunden, hittades en kullfallen på mitten bräckt sten af omkr. 2 meters längd och en meters bredd. Stenen som utgöres af en flat granithäll, har möjligen nedlagts i en stenbädd, som utgjort grunden för ett gammalt hus, men kan mycket väl, då den låg underst i denna bädd, ha redan tidigare funnits på platsen. Den öfre ytan befanns vara öfvertäckt med slingrande ornament, som gjorde att finnarna genast förstodo att de hade att göra med en runsten.» Därefter påpekas, att i samma kvarter tidigare anträffats en runsten (U 909) och ett runstensfragment.¹ »Den nu funna, hvilken är ny för forskningen, är sålunda den tredje i kvarteret. Det ser alltså af yttre grunder att döma ut som om dessa stenar hörde ursprungligen hemma just på den mark där de i nyare tid anträffats. Detta synes bestyrkas af de upplysningar inskrifterna gifva oss.» Därefter anföres inskriften på den nyfunna stenen, innehållande mansnamnen Holmfast, Igulger och Torbjörn. »På den förut från Romelska tomten kända stenen [U 909] läsas namn som till sin bildning äro nära befryndade med dessa, nämligen Igulfast och Holmbjörn, och därför sannolikt tillhöra män af samma släkt. Troligen ha vi här att göra med stenar som varit resta på eller nära den plats, där de anträffats, af män som varit bosatta i närheten och efter gammal sed i omedelbara grannskapet till den gård, där fränden lefvat och verkat, rest hans minnesvård. Vi befinna oss här på den västra mot Fyrisån sluttande delen af den gamla s. k. Arosolmen. Den nu funna stenen tillhör slutet af 1000-talet eller tiden omkring 1100. Den är sirad med ornament i den gamla runomästaren Öpirs stil och sannolikt af honom själf. Stenen är alltså rest på en tid då det nuvarande Upsala ännu var Gamla Upsalas hamnstad, Östra Aros, och nära den plats, där hamnen sannolikt var belägen nedanför det nuvarande kvarnfallet.» Det är tydligt, att artikelförfattaren har räknat med två möjligheter: å ena sidan kan stenen ha »nedlagts i en stenbädd, som utgjort grunden för ett gammalt hus» och alltså vid uppförandet av detta hus blivit flyttad från sin ursprungliga plats, och å andra sidan kan den ha anträffats på den plats, där den från början har varit rest, i det omedelbara grannskapet av den gård, där den döde har levat och verkat. De skäl, som åberopas för det senare alternativet, äro visserligen icke hållbara; U 909 är i senare tid flyttad från Finnsta i Vänge sn, och om man fäster vikt vid likheten i personnamn — vilket knappast är skäligt i detta fall — skulle detta snarast tala för att U 938 härrör från samma trakt. Men å andra sidan ha i senare tid tillkommit nya runfynd i kvarteret Torget (U 939—941), som skänka nytt och säkrare stöd åt en förmodan, att U 938 har blivit funnen på ursprunglig plats. Inga spår av murbruk o. dyl. ha veterligen iakttagits på U 938 — såsom fallet var med U 937 —, icke heller synes den uppåtvända ristningsytan ha varit utsatt för tramp eller nötning. Å andra sidan måste man erinra sig, att det medeltida franciskanklostret har varit beläget just här, inom kvarteret Torget, såsom klart har framgått genom senare utförda grävningar. Klostret utgjordes säkerligen icke av en enda stor byggnad, utan till denna hörde ett flertal större och mindre hus, tillsammans upptagande ett tämligen stort område. Man måste sålunda alltjämt räkna med den möjligheten, att de runstenar, som befinna sig på detta område, ha blivit dithörda i samband med klosterbygget på 1200-talet, kanske från långt håll i stadens omgivningar. Så är utan tvivel fallet med U 937. Såväl denna sten, vilken vid fyndet ännu bar rester av äldre murbruk, som fragmentet U 941, vilket alltjämt sitter kvar i en medeltida mur, ha haft ett klart samband med byggnaderna på platsen. Ingenting hindrar, att också de tre runstenarna U 938—940 ha blivit dithörda för att tjäna praktiska ändamål i klostrets murar eller golv. Tänkbart är väl också, att de ha fått tjänstgöra som brostenar för att underlätta framkomsten på den här helt visst ganska sankt och leriga marken. Tyvärr är klosterområdet ännu mycket bristfälligt undersökt, och endast nya forsk-

¹ Fragmentet skulle ha funnits i gården Ö. Ågatan 19, i en stenfot. Något sådant är icke numera känt. Möjligen är det fragmentet U 941 som avses.

ningar på platsen kunna väntas lämna ökad klarhet i frågan, huruvida runstenarna från början ha varit resta här, på östra stranden av ån, invid hamnplatsen för Östra Aros under vikingatiden, eller om de ha blivit senare dithörda i samband med klosterbygget, i likhet med de många i domkyrkan befintliga stenarna.

Artikeln i *Upsala Nya Tidning* är osignerad, men utan tvivel författad av professor O. v. Friesen eller på grundval av direkta meddelanden av honom. En närmare redogörelse för fynden och iakttagelserna på badhustomten, som utlovas av O. Almgren i *Upplands fornminnesförenings tidskrift* 1911, har tyvärr aldrig kommit. Sin uppfattning om fyndplatsen återger v. Friesen ännu 1928 på följande sätt: »Stenen är funnen Ö om Kvarnfallet i Uppsala, alltså strax intill hamnen i det gamla Östra Aros. Här synes på åbrädden vid fallet ett flertal runstenar ha varit resta.» Det är tydligt, att han vidhåller sin mening, att stenen har blivit återfunnen på sin ursprungliga plats, där den en gång i slutet av 1000-talet skulle ha blivit rest av Holmfast och Torbjörn.

Samma uppfattning kommer ännu starkare till uttryck i rådmannen K. W. Herdins framställning av staden Uppsalas grundläggning och äldsta bebyggelse (*Bygge och bo* 1, s. 14 f.). Han framhåller, att »de naturliga förutsättningarna funnos för uppkomsten av en hamnplats och ett samhälle just på det ställe, där rullstensåsen bröts igenom av Fyrisåns vatten. Åsen har en gång i tiden gått över och täckt botten av ån vid akademikvarnen och dess närhet. Av grundgrävningar på Centralbadets m. fl. gårdar vet man, att underjordiska gruslager finnas, som äro rester av åsen, och hela kvart. Sandbacken [Ö om Svartbäcksgatan mellan Klostergatan och Järnbrögatan] är en lämning av en åskulle eller »kungshög». Det gamla namnet *Aros*, d. ä. åns mynning, erinrar just om platsen för åsgeombröttet . . . Att Östra Aros omkr. 1000-talet var en ansenlig hamn torde väl numera vara ådagalagt genom doc. Stjernas grävningar på Studentholmen och prof. Lithbergs kronologiska beräkningar. Ett annat till synes ännu ojävaktigare vittne berättar oss i lapidarstil om bofast folk vid Östra Aros på nyssnämnda århundrade. Det är den runsten, som år 1910 anträffades vid grundgrävning nere på badhustomten vid gamla torget . . . Men stenen säger oss något annat och lika märkligt: den är ristad i *korsets tecken*. Vi kunna helt säkert därav sluta, att redan vid denna tid fanns här bofast en kristnad befolkning.»

Runstenen fördes 1910 närmast till Linneanums trädgård och förvarades sedan under tiden 1921—1949 jämte de övriga runstenarna i Gustavianums källare. År 1949 restes den å sin nuvarande plats i Universitetsplanteringen.

Ljusröd, grovkornig granit. Höjd över markytan 1,91 m., bredd på mitten 1,08 m. En skarv går tvärs över stenen, ungefär på mitten; den är lagad med dolda järnkrampor och stenkitt. Det var här, som stenen var brusten, då den påträffades, tydligen på grund av de överliggande jordmassornas tryck. Några små bitar ha slagits ur, men utan nämnvärd förlust av ristning. F. ö. är stenen tämligen oskadad och väl bevarad. Ytan är ganska ojämn. Ristningen är i allmänhet djupt huggen och tydlig; särskilt gäller detta om inskriften.

Inskrift:

hulfastr . lit . risa . stin . at . ihulkai . faþur . sin . uk . þorbiorn
 5 10 15 20 25 30 35 40 45

Hol[m]fastr let reisa stein at Igulgæi[r], faður sinn, ok Þorbiorn.

»Holmfast lät resa stenen till minne av Igulger, sin fader, och Torbjörn.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. Sk är i allmänhet ett litet lodrätt streck , , men efter 15 a ett vågrätt och efter 33 r ett snett. Runorna stå i början rätt glest; betydligt tätare i runslingans h. del. 13 i är icke stunget; icke heller 18 i, 26 k. Hst i 36 n är borta i remnan; bst är bevarad och tydlig. 40, 44 o har formen þ.

Efter 28 i är med säkerhet en runa \mathfrak{r} uteglömd, eller på grund av svag artikulation i förbindelsen $i\mathfrak{r}$ förbisedd av ristaren. 22—28 **ihulkai** avser utan tvivel ett mansnamn *Igulgei*. Detta synes, märkligt nog, icke vara tidigare känt varken från runinskrifterna eller från medeltida källor, ehuru båda namnlederna, särskilt den senare, äro väl belagda. Om namn på *Igul* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 106. De båda andra namnen, *Holmfastr* och *Þorbiorn*, tillhöra vikingatidens vanligaste mansnamn.

Inskriften har en egendomlig formulering. Två män ha låtit resa stenen, men den ene, Torbjörn, har fått sitt namn tillagt vid inskriftens slut, efter den sats, som innehåller minnesorden. Troligen beror detta på att Holmfast och Torbjörn icke voro bröder. Båda ha gemensamt låtit resa minnesvården efter *Igulger*, men endast Holmfast kunde kalla honom sin fader. Om Torbjörn har stått i ett annat nära släktskapsförhållande till den döde, vilket ju är troligt, kunde man ha väntat, att inskriften avslutats exempelvis: *ok Þorbiorn at broður sinn*. Att så icke har skett, beror sannolikt på att ristaren icke har ansett sig ha plats därför inom runslingan. Inskriften slutar på h. sidan nedtill mitt emot den plats, där den börjar på v. sidan. Det fanns, om man ville bevara symmetrien, icke plats för mera. Naturligtvis har ristaren, om han hade velat gå utanför den så beräknade ramen, kunnat inrymma åtskilligt flera runor, men han har tydligen icke velat. Därför har han också avstått från att meddela sitt eget namn.

O. v. Friesen har antagit, att U 938 är ristad av Öpir, och detta är otvivelaktigt riktigt. Såväl ornamentiken som runornas former tala mycket bestämt därför. Någon i fråga om mönstret alldeles överensstämmande ristning finns visserligen icke av Öpir, denne den mest nyckfulle av alla de uppländska runmästarna. I högre grad än flertalet av de andra lät han vid valet av motiv leda sig av vad som kunde passa för den ristningsyta, som stod honom till buds. U 938 påminner i vissa avseenden om de av Öpir signerade U 462 och U 489. Korset upptill är det hos Öpir vanliga.

939. Uppsala, Kvarteret Torget. Nu i Universitetsplanteringen.

Pl. 8.

Litteratur: Svenska Dagbladet $\frac{6}{2}$ 1940; Upsala Nya Tidning $\frac{12}{2}$ och $\frac{14}{2}$ 1940; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB); S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1943, s. 312 f.

Under schaktningsarbeten på den s. k. klostertomten N om Gamla torget i februari 1940 kommo två dittills alldeles okända runstenar, U 939 och U 940, i dagen. De förvarades intill 1949 i Ärkebiskopsgårdens stall och restes detta år i Universitetsplanteringen, V om Gustavianum.

Fyndplatsen för de båda runstenarna är belägen inom nuvarande kvarteret Torget, som i S begränsas av Gamla Torget, i V av Ö. Ågatan och i N av Klostergatan. Kvarteret har fått sin rektangulära form genom gaturegleringen 1643—45. Under medeltiden låg här, NÖ om stadens torg, franciskanernas kloster med sina många byggnader och sin kyrkogård. I V sluttade marken ned mot ån vid kvarnfallet och bron, som förenade torget och handlungatorna på östra sidan med kanikernas samhälle på västra sidan, där i slutet av 1200-talet domkyrkan började resa sig. U 939 och 940 påträffades ett stycke N om den plats, där 30 år tidigare en runsten (U 938) hade blivit funnen. U 940 låg, enligt vad landsantikvarien Sundquist har meddelat, under det sydvästligaste rummet (förmodligen bagarstugan), 14 m. från västra ytterväggen. Den låg lös och var icke infogad i något murverk, med runorna uppåt. F. ö. gjordes inga fynd i närheten. U 939 påträffades ungefär i centrum av det rum i sydöstra klosterlängan, som ligger Ö om »bagarstugan», 12 m. från södra ytterväggen. Den nordvästra delen av rummet hade golv av tegel. Runstenen låg på något lägre nivå än detta tegelgolv. Också den låg lös och var icke infogad i något murverk.

Sannolikt är den uppfattning riktig, som kom till uttryck i det första meddelandet om fyndet: stenen torde ha »använts som byggnadsmaterial, då det gamla klostret en gång på 1200-talet anlades».

Grå, tämligen grovkornig granit. Höjd 1,54 m., över nuvarande markytan 1,22 m., bredd på mitten 0,85 m., nedtill 0,92 m. Stenen är mycket tjock, på v. sidan 0,47 m. Ristningsytan, som har en ljusröd och grönaktig skiftning, är tämligen jämn. Smärre avflagringer finnas, men i stort sett är ristningen djupt huggen och väl bevarad.

Inskrift:

forkuþr **uk** · **bruni** · **litu** · **kera** **merki** · **at** · **ikulfast** **faþur** **si-**
 5 10 15 20 25 30 35 40 45

Forkuðr ok Bruni letu gæra mæarki at Igulfast, faður si[nn].

»Forkunn och Brune läto göra minnesmärket efter Igulfast, sin fader.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början eller slut; ej heller efter 7 r, 22 a, 37 t och 42 r. Alla runor i de båda första namnen äro fullt säkra. En naturlig avsats finnes i stenytan vid bst i 8 u; dess kant har emellertid blivit tydligt bearbetad och fördjupad. 19 k är icke stunget. 20 e är tydligt stunget. 24 e är sannolikt stunget; en liten fördjupning kännes på v. sidan av hst. 28 a är skadat; ett stycke av stenytan är avslaget mellan bst:s nedre kant och slinglinjen; t. h. begränsas bortfallet av hst:s h. kant. 31 k är icke stunget. Sista runan är helt förstörd genom en avflaging. — S. B. F. Jansson har sk efter 7 r och r. 45, men icke efter 14 i och 29 t.

Om mansnamnet *Forkunnr* (*Forkuðr*) se U 14, om *Bruni* U 438 och om *Igulfastr* E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 101.

Ristningen är utan tvivel utförd av Öpir, såsom redan S. B. F. Jansson har förmodat. Den påminner i sin helhet mycket starkt om de av Öpir signerade U 36, 315, 687, 898, i någon mån också om U 489, L 150 (B 458) Åskelunda, Bälunge sn. Karakteristisk är särskilt vinkeln på runslingan längst t. h. framför inskriftens början; den markerar övergången mellan kroppen och ett ben. Samma vinkel förekommer på de signerade U 36, 118, 168, 210, 279, 287, 307, 315, 544, 566, 898. Såväl huvud som fot på rundjuret äro mycket typiska för Öpir. Runorna ha också de hos Öpir vanliga formerna. För ett kors har tydligen icke funnits plats.

940. Uppsala, Kvarteret Torget. Nu i Universitetsplanteringen.

Pl. 9.

Litteratur: Upsala Nya Tidning ¹⁴/₂ 1940; Svenska Dagbladet ¹⁵/₂ 1940; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB); S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1943, s. 312 f.; S. Lindqvist, *Från Upplands forntid* (2. uppl. 1951), s. 22.

Om fyndet meddelas i *Upsala Nya Tidning* följande: »Vid grävningsarbetet på klostertomten i kvarteret Torget bragtes ett nytt värdefullt fornfynd i dagen, nämligen en alldeles hel runsten. Grävningsarbetet pågick i tomtens nordöstra hörn, i de djupa lerlagren. I lerlagrets yta, just under själva klostergrunden, fick man tag i ett stenblock, som var 3,5 m. Blocket var delat i 2 delar, på undersidorna fanns ornamentik och runor.» Se f. ö. U 939.

Ljusgrå granit. Höjd 3,42 m., över nuv. markytan 2,78 m. Stenen har — såsom nämnt — varit bräckt på mitten och är lagad med dolda järnkrampor i ryggen och stenkitt. Den ristade ytan är kullrig, nedtill jämnt rundad, upptill mera skärpt till två plana ytor, som möta varandra till en kant med trubbig vinkel. Stenen är på båda ytterkanterna skadad genom avflagringer, som även något ha gått in över runslingan. Ristningen är överallt tydlig och väl bevarad.

Inskriften börjar i runslingan längst ned på v. sidan (rakt ovanför den här utgrenade foten),

följer sedan stenens ytterkanter uppåt över toppen, nedåt på h. sidan och slutligen inåt mot stenyntans mitt ända till runslingans slut. Därefter skola läsas de runor, som stå på motsvarande parti t. v., från foten längst ned och upp mot huvudet. Till sist runorna längst ned tvärs över den buktiga stenyntan, genom en rak linje skilda från ristningen i övrigt. De framträda sålunda som en relativt självständig inskrift, en egen sats.

Inskrift:

· ihul · auk · þurkir · litu · rita · stain · iftir · kitilfastr · faþur · sin · hialbi · sal

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

kilauh hont

60 65

riþ · runar · ubir

70 75 80

*Igull ok Þorgæirr letu retta stein æftir Kættilfast, faður sinn. Hialpi sal. Gillaug . . . and (?)
Red runar Öpir.*

»Igull och Torger läto uppresa stenen till minne av Kättilfast, sin fader. [Gud] hjälpe själen. Gillög . . . Öpir rådde runorna.»

Till läsningen: 1—4 **ihul**, 8—13 **þurkir** fullt säkra runor. Övre delen av 6—7 **uk** är avslagen. 11 **k** är icke stunget; icke heller 59 **k**. 12 **i** är icke stunget; icke heller 15, 19, 27, 33, 70 **i**. Melanstapeln i 22 **s** är nästan vågrät, och vinklarna mellan de tre staplarna bli nästan trubbiga. Samma form ha 39 och 47 **s**. I 39 **s** har dessutom v. stapeln varit neddragen till nedre ramlinjen. Runan kommer härigenom att i rätt hög grad likna ett **u**. Den är skadad, därigenom att skarven i stenen just här går fram över slinglinjen. Det kan synas frestande att läsa 37—41 **gaur**; men r. 37 är dock fullt tydligt ett **f**, icke **g**. Efter 36 **l** finnes möjligen ett sk. 41 **r** är fullt tydligt. Endera av de båda korsande linjerna skall säkerligen läsas som 48 **i**. Runorna 56—58 **sal** äro små, men säkra. Intet sk efter 58 **l**, framför 59 **k**, efter 64 **h** och 68 **t**, framför 69 **r** och efter 80 **r**. Alla runorna i 59—64 **kilauh** äro fullt säkra. Likaså 65—68 **hont**. 77 **u** är icke stunget. H. bst i 80 **r** är borta.

v. Friesen: 47—49 **san**, 59—68 **ikilauh honl**.

Inskriften har flera egendomliga former. Först 32—41 **kitilfastr**, nominativ i stället för väntad ack. **kitilfast**, efter prepositionen *æftir*. Ristaren har tydligen tänkt på namnet isolerat (*hann het Kættilfastr* o. dyl.) i det ögonblick, då han högg in det, och därför fått det i en form, som icke passar i det grammatiska sammanhanget. Det förekommer liknande fall i inskrifterna, t. ex. Sö 314 **at kakr**. F. ö. är själva huvudinskriften, med den välkända formuleringen, alldeles klar. Två män, Igull och Torger, ha låtit resa stenen till minne av sin fader Kättilfast. Om namnet *Igull* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 106, om *Kættilfastr* ib. s. 100, om *Þorgæirr* U 126.

I det följande måste man räkna med att flera ord ha blivit överhoppade. Möjligen har ristaren känt sig bunden av utrymmet inom runslingan; han har icke fått plats för mera. I liknande fall finner man ofta de överskjutande orden tillagda utanför slingan, på lämplig plats på stenyntan. Så har icke skett här. Ristaren har väl icke velat på detta sätt störa intrycket av ristningen i sin helhet; han har överlämnat åt läsarna att supplera efter de antydningar, som han gav. Till 50—58 **hialbi · sal** fattas subjektet, väl också en genitivbestämning till **sal**. Den vanliga formeln är **kup · hialbi · sal · hans** (eller: **and · hans**).

59—64 **kilauh** kan icke vara annat än det vanliga kvinnonamnet *Gillaug* (**kilauh** U 389, gen. **kilauhar** U 897, **kilauk** U 173, 445, 472, 647, 838, **kilaum** Sö 205 m. fl.). Om detta namn se Sö 205. Meningen torde vara, att även en *Gillaug*, troligen hustrun till den döde, har varit med om att resa stenen. Det ensamma 59—64 **kilauh** står sålunda för en fullständig sats: *Gillaug at bonda sin* »Gillög efter sin man».

Svårare att tolka är det därpå följande 65—68 **hont**. Det skulle möjligen kunna vara det i många skiftande skrivningar uppträdande mansnamnet *Öyvindr, Öyndr, Öndr* (jfr **aunt** U 171), men då detta icke ger någon omedelbart övertygande mening, torde antagandet vara mindre sannolikt. Något personnamn (eller binamn) *Hand* känner man icke. Rimligare synes då vara, att **hont** återger appellativet *and* 'ande' (tecknat **hont** L 418, 859); att **h** har tillagts, kan bero på det uppländska *h*-bortfallet framför vokal i början av ord. Jfr U 104, 922 **hut** 'ut'. *sal* och *and* äro synonyma ord. Ristaren kan ha varit tveksam om vilketdera han skulle använda. Då han nu hade plats för några runor på ett stycke av runslingan, som han ogärna ville lämna tomt, har han för säkerhets skull tillagt det andra ordet, i hopp om att läsarna skulle förstå honom. Liksom de övriga onormala skrivningarna i inskriften vittnar det om en stor ovana vid att uttrycka sig i skrift.

Längst ned står med stora runor 69—80 **rip·runar·ubir**. Orden äro fullt klara; det är endast innebörden av meddelandet, som kan diskuteras. Öpir är den mest produktive och därför också mest välkände av de uppländska runmästarna. Om man nu jämför U 940 med Öpirs signerade ristningar, och även tar i betraktande den rika variationen i hans ornamentik, måste man bestämt betvivla, att han själv skulle ha utfört denna ristning. Icke en enda detalj stämmer överens: rundjurets huvud och stjärt, den klumpiga foten, kopplet, den i en mycket oregelbunden slinga upplagda mindre ormen i ristningens centrum. Ögonen äro icke konturtecknade, utan utförda som fördjupade gropar, vilket överhuvud taget är mycket ovanligt. Icke ens korset är det hos Öpir vanliga. Hela stilen är honom totalt främmande. Vad runornas utseende angår, är det mindre att anmärka, om man bortser från den nyss nämnda karakteristiska formen av **s**-runorna. Mot Öpir talar icke minst den osäkra linjeföringen; han kan ofta vara slarvig, men mot hans teknik finns sällan något att anmärka. Lika visst som det är, att Öpir har ristat den icke signerade U 939, lika säkert förefaller det vara, att han icke kan ha utfört U 940. **rip·runar·ubir** måste betyda något annat. Samma uttryck förekommer på en annan av Uppsala-stenarna, nämligen U 896. Även här har man starka skäl att betvivla, att Öpir har haft något med ornamentiken och med huggningen att göra. Att det skulle ha funnits två olika runristare med detta säregna namn, såsom S. Lindqvist antager, förefaller mycket osannolikt. Uttrycket **rip·runar·ubir** måste följaktligen innebära något annat än den vanliga signeringen **ubir·risti·runar**. Det var icke var mans sak att göra en runinskrift. Särskilt har naturligtvis personnamnens återgivande i runor vållat stora svårigheter. Öpir har i detta fall avfattat inskriften och bestämt dess formulering, kanske också gjort en förskrift i runor. Därmed har han gent emot dem, som ha beställt och bekostat minnesvården, garanterat, att inskriften var riktig. Däremot har han icke själv huggit ornamentiken, sannolikt icke heller runorna.

Om denna uppfattning av uttrycket **rip·runar·ubir** »Öpir har avfattat runorna» är riktig, vittnar den om den auktoritet och det anseende, som Öpir på sin tid har ägt i fråga om runor och deras rätta bruk.

Uttrycket *ráða runar* betyder 'råda runor', både från ristarens synpunkt: 'avfatta, samman-sätta, formulera' och från läsarens: 'tyda, tolka'. Den senare användningen är välkänd både från runinskrift (U 11, 29, 328, 729, 847, 887, Sö 213, Öl 28) och eddadikter (t. ex. [*rúnar*] *váru svá viltar, at vas vant at ráða* Atlamál 9, *réd ek þær rúnar, er reist þín systir* ib. 11). Den förra kommer den vanliga betydelsen av *ráða* 'bestämma, ombestyra, anordna' rätt nära. Den ger en rimligare mening åt ett par ställen i Eddan, där man med stor svårighet har laborerat med betydelsen 'tyda, tolka'. Sigrdrífumál 13: *Hugrúnar skaltu nema . . . Þær of réð, þær of reist, þær um hugði Hroptr*; att Hroptr (Odin) skulle ha tolkat runorna, passar här dåligt in i sammanhanget. Predikaten *réd* och *reist* motsvara *gørðo* och *fáði* i Hávamál 80 (. . . *at rúnom . . . þeim er gørðo ginnregin ok fáði fimbulpulr*) och 142 (*Rúnar . . . er fáði fimbulpulr ok gørðo ginnregin ok reist hroptr rogn*). De ta sikte på runornas framställande, icke på deras tydning. Ett annat fall

är det mycket omdiskuterade Hávamál 142: *Rúnar munt þú finna ok ráðna stafir*. Enligt H. Gering (*Die Lieder der Edda*, Bd 3. *Kommentar* 1, 1927, s. 107) betyder *ráðna stafir* »nicht 'gedeutete runen', sondern 'runen, die erst gedeutet werden sollen, deutbare zeichen», sålunda ett slags part. necessitatis. Likaså G. Neckel (*Edda*, 2. *Kommentierendes Glossar*, 1927): »lesbare stäbe (im gegensatz zu magischen runen)» och F. Genzmer (*Edda*, 2. *Götterdichtung*, 1920, s. 171): »Runen sollst du lernen und rätliche Stäbe.» Häremot vänder sig F. Jónsson, senast i sin utgåva av eddadikterna (*De gamle Eddadigte*, 1932, s. 47): »tydede; klare(?); 'som skal tydes' kan ordet ikke bet.» Uttrycket förekommer även, såsom redan S. Bugge påpekat (*Norrøn fornkvæði*, 1867, s. 395 b), i en norsk runinskrift, NIyR 13 Tose, Östfold: *Runar ek rist ok ráðna stafir*. M. Olsen (*Norges innskrifter med de yngre runer* 1, 1941, s. 44) översätter: »Runer jeg rister og 'rådede' ('tolkede') staver (d. e. staver at tolke?)». Inskriften visar, att *rúnar ok ráðna stafir* har utgjort en välkänd, allittererande förbindelse. Det är tydligen mycket svårt att komma fram till en både språkligt och sakligt tillfredsställande mening i Háv. 142 och Tose-inskriften med utgångspunkt i betydelsen 'tolka, tyda' hos verbet *ráða*. En betydelse 'ordna, bestämma, avfatta' ger här den rätta innebörden. Samma betydelse föreligger i en lausavisa av Egil Skallagrímsson (*Egils saga*, utg. av Sigurður Nordal, 1933, s. 230): *Skalat maðr rúnar rísta, nema ráða vel kunni*. »En man skall icke rísta runor, om han icke förstår saken väl.» Den som icke väl behärskade konsten, kunde ställa till mycket spektakel, och det var därför klokast, att han lät bli.¹ — På detta sätt kan en nyfunnen runinskrift bidra till att sprida ljus över oklara sammanhang i den gamla diktningen.

941. Uppsala, Kvarteret Torget.

Pl. 9.

Litteratur: Dagens Nyheter ^{24/s} 1937; Upsala Nya Tidning ^{24/s} 1937.

Ett fragment av en runsten påträffades år 1937 vid utgrävning av franciskanklostret inom kvarteret Torget. Fragmentet sitter i grunden till byggnadens västra länga, på yttre sidan nära marken.

Röd granit. Storlek 0,57 × 0,19 m. Ristningen är djupt huggen och tydlig.

Inskrift:

... fast ... alr ...

Av 4 t finns endast v. bst i behåll. 5 a har tydligen haft samma form som 2 a. Sista runan har en rak bst upptill på h. sidan; intet annat än r kan komma i fråga.

942. Uppsala, Bredgränden.

Pl. 10.

Litteratur: Sven B. F. Jansson, Fyndrapport den ^{8/12} 1951 (ATA), Runstenen i Bredgränden (i: Arkiv för nordisk filologi 65: 3—4, 1951, s. 154 f.); N. Sundquist, Den medeltida kungsgården i Uppsala (i: Upsala Nya Tidning ^{27/1} 1951).

Avbildning: Uppsalabild, foto 1951 (Jansson, a. a.)

Runstenen förvaras nu i Upplands fornminnesförenings samlingar i Ärkebiskopens stall.

U 942 påträffades den 11 januari 1951 i Bredgränden i Uppsala, mitt för fastigheten n:r 2. Stenen, som låg 1 1/2 meter under gatunivån, kom i dagen under schaktningsarbeten för en

¹ [Korr.-not] Se numera F. Genzmer i ANF 67 (1952), s. 39 f.

spillvattenledning mot Fyrisån. Eftersom runstenen låg med den ristade sidan nedåt, kunde arbetarna icke ana, att det stenblock som påträffades i schaktet var ett fornminne. Blocket låg hindrande i vägen, varför det sprängdes. Man iakttog då, att ett av de lössprängda styckena bar ristning, varför delarna togos ut. Det visade sig, att stenen hade splittrats i fyra större delar. Ett par dagar senare påträffades ytterligare två delar. Sedan de sex styckena hade passats ihop, kunde konstateras, att toppen saknades. Denna skada hade emellertid icke tillfogats stenen vid sprängningen 1951, utan vid ett tidigare tillfälle. På 1870-talet schaktade man för vattenledning i Bredgränden, och då har tydligen den utstickande toppdelen varit till hinder, varför den slogs bort.

Fyndplatsen är av visst intresse; runstenen låg i grunden till en medeltida byggnad. Enligt landsantikvarien N. Sundquist har denna byggnad tillhört den medeltida kungsgården i Uppsala, som torde ha varit belägen i nuv. Bredgränden och kvarteret Kroken S därom. Tills vidare är emellertid anläggningen känd endast genom spridda murverksrester påträffade 1937 och 1950—51; den synes ha bestått av två byggnader. Runstenen låg under nordöstra hörnet av den västra byggnaden (»bostadshuset»), mitt under Bredgränden. Under stenen var ett pålverk, som ingick i grundläggningen för huset.

Kungsgårdens byggnader på östra stranden av Fyrisån ha enligt Sundquist förmodligen kommit till vid slutet av 1200-talet eller under 1300-talet. Den tidigaste uppgiften om en kungsgård på denna plats är emellertid från 1243, då enligt den s. k. Chronologia 1260—1320 konung Erik Eriksson skall ha firat sitt bröllop på kungsgården *Förisäng*.

Grå granit med knottrig yta. Nuvarande höjd 2 m. Största bredd (upptill) 1,17 m. Tjockleken är 20—30 cm. De största runorna mäta 12,5 cm. och de minsta 4 cm. Ristningslinjerna äro breda, jämförelsevis klumpigt huggna.

Inskrift:

+ iurunt . . . t : risa : stin : eftir : k-rþar : sun × . . . - - up : sikni : ys : kumna : ualtir hailakr : turuin

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Iorund[r le]t reisa stein æftir G[æ]rðar, sun [sinn] . . . [G]uð signi oss, gumna valdr, hæilagr drottinn.

»Jorund lät resa stenen efter Gärdar, sin son . . . Signe oss Gud, människors härskare, helige drotten!»

Till läsningen: Inskriften börjar med ett sk, som har formen av ett litet kors. 5 n står inklämt mellan 4 u och 6 t på ett sätt, som gör det sannolikt, att ristaren har satt in runan efteråt. Avståndet mellan 4 u och 6 t är det i denna inskrift normala.¹ Efter 6 t, på andra sidan av det korsande koppelbandet, är ristningsytan delvis fördärvad genom det borrhål, som gjordes då stenen sprängdes. Avståndet mellan 6 t och nästa bevarade runa är 30 cm. På detta skadade parti har det funnits plats för tre runor. 9 i är ej stunget. 12 s har förlorat övre leden i ett sprängningsbortfall. 14 i är ej stunget. I runan 16 e finnes en begränsad men djup nedsänkning, som gör intryck av att vara huggen. Den har emellertid sin plats betydligt under huvudstavens mitt, varför runan ej kan sägas vara en säker e-runna. Likartade fördjupningar finnas på andra ställen i ristningsytan. Runföljden 17—21 har förlorat övre delarna. Av bst i 18 t återstå endast korta stycken av ändarna. Sk efter 20 n kan antagas ha förlorat övre punkten i kantbortfallet. Av runan 21 återstår huvudstavens nedre hälft. Upptill vid ramlinjen finnes en kort huggen linje, som förefaller att vara avslutningen på en k-bst. Runan 22 har förlorat ett stycke av övre hälften genom kantskadan. Runan kan ha varit i eller e men knappast a. 23 r har skadats på mitten genom en brottspricka. 29 n har förlorat ett stycke av bst t. h. om hst, då stenens övre

¹ Om anledningen till att n-runan har inskjutits efteråt se S. B. F. Jansson i ANF 1951, s. 155 not 1.

del slogs bort. Efter 29 **n** finnes som sk ett litet kryss. Eftersom detta är placerat högt i slingan, kan man förmoda, att ett likadant kryss har funnits längre ned. Efter detta sk börjar den stora lakunen. Det enda som har bevarats av detta stora parti är ett litet fragment, som bär två ristade linjer, vilka troligen utgöra ett kort stycke av ramlinjen och en del av en hst. Inom detta förlorade parti, på vilket en runslinga av ungefär 160 cm. längd har funnits, torde man kunna räkna med att omkring trettio runor ha gått förlorade. Av runorna 30 och 31 återstå endast obetydliga stycken vid nedre ramlinjen. 32 **u**, 35 **i** och 36 **k** äro ej stungna. 38 **i** har förlorat ett kort stycke av toppen i ett stort kantbortfall, som även har tagit bort övre punkten av det följande sk, övre hälften av 39 **y** samt toppen av 40 **s**. I 39 **y** finnes, alldeles i kanten, en tydlig, rund fördjupning, som gör intryck av att vara huggen. 41 **k** är ej stunget. I 43 **m** har ett stycke av högra bst upptill gått förlorat genom flagring. Sk efter 45 **a** består av endast en, lågt placerad, punkt. Efter 51 **æ** saknas sk, vilket torde bero på att koppelbandet här korsar slingan. 57 **k** är ej stunget. Runan 63 är **i**; inga bistavar finnas. Efter 64 **n** kan intet säkert sk spåras.

Inskriftens första namn är det under vikingatiden i Uppland vanliga mansnamnet *Iorundr*, *Iarundr* (isl. *Jorundr*).¹ Detta är det femtonde belägget på uppländska runstenar. Utanför Uppland är namnet endast belagt fyra gånger i runinskrifter; se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1946, s. 276.

Inskriftens andra namn är det under vikingatiden jämförelsevis vanliga mansnamnet *Gærðarr*. Det är nu belagt tio gånger i uppländska inskrifter; se U 72.

Inskriftens slut, runföljden 30—64, är av stort intresse. Att 32—33 **up** utgör slutet av ordet *Guð* är väl ofrånkomligt. 34—38 **sikni** är givetvis pres. konj. 3 pers. av verbet *signa*. Detta är vårt hittills tidigaste belägg, och det är av intresse att få styrkt, att *signa* har ingått i missionstidens svenska ordförråd. Ordet förekommer eljest ingenstades i våra runinskrifter från 1000-talet, vilka dock icke lämna oss alldeles i sticket, när det gäller upplysningar om det äldsta kristna språkbruket.

Det utan tvekan intressantaste partiet är runföljden 41—51 **kumna·ualtir**. **kumna** är gen. pl. av det i äldre källor välkända subst. *gumi* m. 'man, människa'. **ualtir** kan knappast vara något annat än en skrivning för subst. *valdr* m. 'den som styr, har makt över något, härskare'. Båda orden äro ju välbekanta från den fornvästnordiska poesin, men det senare är hittills icke styrkt från östnordiskt område. Bildade på verbet *valda* äro i fornnordisk poesi tre nomina agentis: *valdr*, *valdi* och *valdari* (-eri, -erir). Av dessa är endast den sistnämnda, den yngsta avledningen, belagd i fsv. Skrivningen **ualtir** ger ju vid första ögonkastet intryck av att ordet är en mask. *ia*-stam. Det är emellertid föga troligt, att det, vid sidan av de tre andra, normala bildningarna, har funnits ännu ett nomen agentis **valdir*; detta skulle ju dessutom till typen avvika från andra bildningar av denna välkända art. Det blir därför nödvändigt att här räkna med felristning: **ualtir** i st. f. **ualtr**. Frågan blir då, om en dylik dubbel felristning i detta fall kan sägas vara trolig.

En förutsättning för att dessa egendomligheter skola kunna sägas vara fullt troliga förefinnes, om man hos denne ristare kunde påvisa liknande oriktigheter, alltså inskott av vokal i konsonantförbindelsen *dr* samt osäkerhet vid *r*-ljudets beteckning.

Vad först osäkerheten i *r*-ljudets beteckning angår, finnes verkligen ett säkert fall, nämligen i runföljden 21—26 **k-rþan**, *Gærðarr* (ack.). Detta namn, *Gærðarr*, som sammanlagt förekommer åtminstone tretton gånger i svenska runinskrifter, skrives eljest alltid riktigt med **r**, ej **æ**. (Tyvärr är nom.-ändelsen i inskriftens första namn, **iurunt** . . ., bortsprängd. Det skulle ha varit av värde att se, hur ristaren där, efter dentalen, har betecknat *r*-ljudet.)

¹ Eftersom namnet har förlorat sin sista runa, skulle man kunna tänka sig, att det har haft formen *iurunti*. Denna svaga sidoförändring av namnet är emellertid endast belagd en gång — på Sö 292 — och bör väl därför lämnas ur räkningen.

Också till den inskjutna i-runan finnes en motsvarighet i inskriften. Jag syftar på inskriftens sista ord, runföljden 59—64 **туруin**, som jag uppfattar som **туру[t]in**, *drottinn*. Skrivningen ger ett exempel på inskott av **u** i konsonantförbindelsen *dr*, sålunda en parallell till i-inskottet mellan *d* och *r* i *valdr*. Anledningen till att vi i ena fallet finna **i**, i andra fallet **u** som inskottsruna framför *r*-et, torde vara, att det i **туру[t]in** (*drottinn*) följer ett *ö*-ljud efter *r*, medan inskottsrunan **i** i förra fallet kan förklaras av att ristaren har haft ett palatalt uttal av *r*. En värdefull parallell till **туру[t]in** erbjuder Skernstenen (DR 81), där man i samma ord finner samma inskottsvokal: ... **hin : turutin : fasta** (ack.) 'den mot drotten trofaste'. Vidare kunna skrivningar sådana som **burupur**, ack., broder (U 479, Sö 161, 341), **byrypr**, pl. nom., bröder (U 323), **buo**, ack., bro (U 475), **buru**, ack., bro (U 947), **boro**, bro (Sö 300) anföras.

Det poetiska uttrycket *gumna valdr* har som bekant många motsvarigheter inom den fornvästnordiska poesien: *gumna stjóri* (Grípisspá 1), *gumna dróttinn* (Atlakviða 23), *gumna gætir* (Sigvatr 6), *gumna sættir* (Glúmr, Gráfeldardrápa 5). Rökstenens *stillin flotna* bör givetvis också nämnas i detta sammanhang.

I inskriftens sista ord, runföljden 59—64 **туруin**, tvingas man, som ovan nämnts, att räkna med felristning. Ristaren har troligen glömt en **t**-runa mellan 62 **u** och 63 **i** och alltså ristat **туруin** i st. f. **turutin**. (På detta parti av inskriften, där runorna äro små och stå mycket trångt, har icke funnits plats att efteråt inskjuta en runa, på sådant sätt som ristaren har gjort med 5 n). Ristaren har med sin skrivning **туруin** åsyftat ordet *drottinn* m. 'härskare', välkänt också i den yngre betydelsen 'Gud, Herren'. Uttrycket *Guð drottinn* är hittills belagt på följande uppländska runstenar: U 627 (**kup : trutin**), U 759 (**kup trutin**) samt på den numera delvis utnötta inskriften på den ena av runstenarna vid Tierps kyrka (**kup × trutin**).

Den högst karakteristiska ornamentiken återfinnes på en närbelägen runsten, nämligen U 947 vid Falebro, Danmark sn. Överensstämmelserna i huggningsteknik och runformer äro också slående. Därtill kommer, att likheter också i skrivningar kunna anföras, t. ex. **buru**, »bro». Under sådana omständigheter kan det icke råda något tvivel om att U 942 har ristats av samme ristare som U 947, vilken inskrift genom sin personliga, starkt kristna formulering påminner om U 942.

Vad stenen ursprungligen har varit rest, veta vi tyvärr icke; inskriften tyder kanske på att stenen har stått på en kristen begravningsplats.

943. Uppsala, Ärkebiskopsgården. Nu i Universitetsplanteringen.

Pl. 10.

Litteratur: S. Lindqvist, Från Upplands forntid (2 uppl., 1951), s. 22.

Äldre avbildning: O. v. Friesen (UUB, även i Uppsala Universitets Museum för nordiska fornsaker och ATA).

Runstenen är enligt uppgift funnen vid restaurering av Ärkebiskopsgården. Närmare uppgifter saknas emellertid, såväl i ATA som i Upplands Fornminnesförenings arkiv och i O. v. Friesens anteckningar. Troligen tillhör fyndet tiden mellan 1910 och 1920. Stenen förvarades i Gustavianums källare intill 1949 och restes sistnämnda år på sin nuvarande plats i Universitetsplanteringen.

Röd sandsten. Höjd över markytan 2,03 m., största bredd 0,76 m. Stenen är svårt stympad; båda yttersidorna äro avslagna med större delen av inskriften. Uppenbarligen har stenen en gång på detta sätt formats till för att tjäna något praktiskt ändamål, förmodligen som material i en byggnad. Därtill är stenen sönderbruten i två delar ett stycke ovanför marken; nu lagad med järnkrampor, som äro försänkta och dolda genom cement och stenkitt. Ett litet löst stycke fanns 1941 med ett par runor, numera förkommet(?). Av ristningen är bevarat det högresta korset i

mitten, runslingans början och slut nedtill och ett stycke av runslingan upptill. Ristningen är djupt huggen och i stort sett tydlig.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter v. Friesen):

biaurn × **auk** × ... **ain** × **atir** × -[ka] ... **ant** +
 5 10 15 20

Biorn ok ... [st]æin æftir ... and.

»Björn och ... sten efter ... ande.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början. Av 2 i finns endast övre delen i behåll, av 3 a hst jämte en svag skugga av bst. Övriga runor i namnet äro tydliga. Nedre delen av 8—9 uk nästan utplånad; även bst i 9 k svag. Av de runor, som sedan följt i det bevarade stycket av runslingan, finnas inga säkra spår. Intet sk efter 14 t, men däremot ett tydligt spår av ett sk efter 16 r i kanten av brottet. Därefter nedre delen av en rak stav. Bst i 20—21 an korta, men säkra. Avståndet mellan 21 n och 22 t påfallande stort. Framför 22 t går ett hugget streck över runslingan, förmodligen en ornamentslinje.

Inskriften torde med säkerhet kunna suppleras sålunda: »Björn och ... läto resa stenen efter ... Gud hjälpe hans ande.» Den har sålunda haft den i inskrifter från 1000-talet vanliga formuleringen. Ornamentiken är enkel, men i intet avseende avvikande från det hävdvunna och normala. Påfallande är endast det vackert tecknade korsets storlek och dominerande ställning. Det upptager hela centrum av ristningsytan och har säkerligen en gång i hög grad tilldragit sig uppmärksamheten. Detta jämte materialet, sandsten, talar för att stenen från början har varit rest på en kristen begravningsplats, sannolikt inom det nuvarande Uppsalas område.

944. Uppsala. Nu i Upplands Fornminnesförenings samlingar.

Pl. 11.

Litteratur: S. B. F. Jansson, Rapport till Riksantikvarien 1943 (ATA), i Fornvännen ¹⁵/s 1943, s. 313.

Runstenen påträffades i februari 1943 vid Tunaberg, omkr. 1 km. N om Uppsala, vid grävning i den schaktningsjord, som från Uppsala stad har forslats ut till denna plats. Varifrån stenen har kommit och när den har hamnat vid Tunaberg, har icke kunnat utrönas. Stenen fördes till Ärkebiskopens stall, där den alltjämt förvaras, bland de stenföremål, som tillhöra Upplands Fornminnesförenings samlingar.

Grå granit, av hårt och fast gryt. Stenen är ett fragment. Det bevarade stycket utgör övre delen av en uppenbarligen mycket stor sten. Höjd 1,14 m., bredd 0,90 m. Tjockleken är betydande, omkr. 0,37 m. Ytan är tämligen plan, men rätt ojämn. Nedtill är ristningen skadad genom stora avflagingar. Den är djupt huggen. Inskriften är överallt säker.

Kvarsittande murbruk vittnar om att stenen tidigare har varit inmurad i en stenbyggnad. Möjligt är, att även denna sten, liksom U 937—941, härrör från det gamla klosterområdet. I så fall är det väl icke omöjligt, att fotstycket en gång kan komma i dagen.

Inskrift:

trusboi · **u** · ... · **stin** · **eftr** · **kiula** · **faður** · **s** · ...
 5 10 15 20 25

Drosboi ok ... stein æftir kiula, faður s[inn] ...

»Drosboe och ... stenen efter kiula, sin fader ...»

Till läsningen: Intet sk framför 1 **t**. Namnet 1—7 **trusboi** är fullkomligt säkert. Av r. 9 finns endast övre delen av en stav. **a** är uteslutet; bst skulle ovillkorligen ha varit bevarad. Möjligen övre stapeln av ett **s**; de nedre staplarna skynta svagt, men det är ovisst, om detta verkligen är spår av huggning. Intet sk framför 10 **s**. 12 **i** är icke stunget; icke heller 18 **k**. 14 **e** är däremot tydligt stunget. Alla runorna i namnet 18—22 **kiula** äro fullt säkra.

De båda bevarade mansnamnen äro mycket sällsynta. *Drosboi* har tidigare varit belagt endast genom en inskrift från Vallentuna kyrka (U 216). Ett namn motsvarande **kiula** (ack.) är känt endast från en sörmländsk inskrift (Sö 48): **kiuli** (nom.). Det har där uppfattats som återgivande ett runsv. fsv. *Gylli*, kortnamn till det vanliga mansnamnet *Guðlaifr*. Detta torde emellertid varit tvivelaktigt, då de båda beläggen ha vokalen tecknad **iu**. Möjligen ha vi att göra med ett kortnamn till det säregna och otolkade mansnamn, som föreligger i **kiulakr** U 42, **giulakr** U 287, **kiula**- Sö 329, **kiulak** Ög 20. Se om detta Sö 339 och U 287.

Vaksala härad.

Socknar: Danmark, Vaksala och Gamla Uppsala. Sistnämnda socken är sedan 1947 införlivad i Uppsala stad. Även en mindre del av Vaksala inkorporerades år 1952 med Uppsala. Till dessa förändringar har här icke tagits någon hänsyn; det har ansetts lämpligt att behandla det gamla häradsområdets alla runminnesmärken på samma ställe.

Häradet är till ytvidden icke stort; det är i själva verket det minsta i Uppsala län, liksom i det gamla Tiundaland. Till större delen består det av odlad slättbygd, på östra sidan av Fyrisån, den s. k. Uppsala-slätten. Skogsmarker finnas endast i utkanterna i S och i NÖ. Vid s. k. Håga-tid (omkr. 1000 f. Kr.) utgjordes häradets nuvarande område huvudsakligen av en vidsträckt havsfjärd, ur vilken de högst belägna punkterna sköto upp såsom enstaka öar. Under vikingatiden låg här svearikets centrum, med kungsgården vid (det gamla) Uppsala i N och den för de tre folklanden gemensamma tingsplatsen Mora sten vid häradsgränsen i S. Betydande områden utgjordes ännu av en sank och svårodlad lerslätt, den s. k. Föresäng. Vaksala härad är utan tvivel ett av de gamla och ursprungliga hundarena inom Tiundaland. Med hänsyn till landhöjningens förlopp kan därför hundaresindelningen näppeligen ha kommit till tidigare än vid vår tideräknings början. Bygderna i denna inre del av Uppland hade fördelen av å ena sidan ett skyddat läge, å andra sidan bekväma förbindelser ut till havet för handel och ledung. Byarna lågo så gott som undantagslöst på något avstånd från ån; de ha alltjämt kvar det typiska läget på de bergbackar och låga moränkullar, som här och var höja sig något över åkrar och ängsmarker (t. ex. Villinge och Säby i Danmarks sn, Gränby och det nu försvunna Sala i Vaksala sn, Bärby, Myrby och Husby i Gamla Uppsala sn). Den viktigaste inre landvägen gick i häradets längdriktning parallellt med Fyrisån från Ulva gamla vadställe över (Gamla) Uppsala, Vaksala och Danmark till Fålebro och Mora sten. Häradets tingsplats låg under medeltiden, och sannolikt även tidigare, på Vaksala-höjden, i närheten av Vaksala kyrka. Om namnet Vaksala (»vårdkasberget») J. Sahlgren i *Namn och bygd* 1 (1913), s. 59 f.

Runstenar finnas — eller ha funnits — vid flertalet av de gamla byarna. På längre avstånd från bytomterna stå endast de båda runstenarna vid Fålebro (U 947 och 948), den viktiga och säkerligen tidigt trafikerade överfarten över Sävja-ån mellan Danmarks by och Berga by. Många runstenar ha emellertid blivit bortförda från sina ursprungliga platser och använda vid kyrkobyggena. Särskilt har Vaksala kyrka varit rik på i kyrkoväggen och i kyrkogårdsmuren inlagda runstenar. Kanske har också en och annan runsten under medeltiden blivit förd till de stora kyrkliga byggena i Uppsala.

De kända runristningarna inom Vaksala härad äro till antalet 42. Därav komma 15 på Danmarks sn, 18 på Vaksala sn och 9 på Gamla Uppsala sn. Man kan icke tillbakahålla en undran över att runminnena på denna plats äro så få jämförelsevis. Ha de, som en gång kunna ha funnits, försvunnit under senare tider, i samband med de stora förändringar, som ha skett just på denna plats och som säkerligen ha spolierat många fornminnen? Av de 7 runstenar, som funnos i Gamla Uppsala på 1600-talet, ha icke mindre än 4 försvunnit i senare tid (så när som på ett par små fragment), och av de tillkomna 2 är den ena (U 982) ett litet fragment, den andra (U 983) möjligen en ristning från senare tid. Tiden har farit mycket hårt fram med runminnesmärkena i Gamla Uppsala.

Av de 42 ristningarna inom häradet äro 9 helt förkomna och endast kända genom äldre avbildningar och uppgifter: U 952—955, 972, 977, 981, 984 och 986. Av en bland dessa (U 981) finnes icke någon avbildning bevarad. Av ytterligare 4 finnas endast fragment i behåll: U 958, 959, 968 och 980. Det återstår sålunda för närvarande 33 ristningar. Fyra av dessa äro såsom nämnt numera endast fragment men funnos på 1600-talet i fullständigare skick.

Av de 42 ristningarna äro några kända endast som fragment: U 960, 965—967, 982 eller i starkt stympat skick: U 962, 963 och 973, sammanlagt 8 stycken. Ett av dessa (U 966) innehåller endast ornament, inga runor. Om ytterligare frånräknas de fyra förut nämnda fragmenten av tidigare kända ristningar, finns det följaktligen inom häradet 32 fullständigt (eller åtminstone nära nog fullständigt) bevarade ristningar. Av dessa innehåller en (U 979) endast ornamentik, inga runor. En av runstenarna (U 983) är försedd med en inskrift, som icke är språkligt tydbar.

I Vaksala härad finnes en runristning utförd på en berghäll (U 979) och en (U 956) på ett större flyttblock, som knappast har blivit av människohand fört till den plats, där det nu ligger.

Drygt hälften, eller närmare bestämt 22, av de 42 runristningarna voro kända av Bureus. Hälften av dessa hade han själv undersökt, nämligen följande 11: U 945, 947, 948, 952, 954, 959, 961, 963, 979, 981, 986. Inskrifterna på ytterligare lika många hade han fått av sin medhjälpare Rhezelius: U 950, 951, 955—958, 968—971, 984. Därtill kommer en (U 962), som endast finnes upptagen i Rhezelius' samlingar.

Genom *Ransakningarna* blevo ännu 7 runristningar kända, nämligen U 946, 964, 965, 974, 976, 977 och 985. I Peringskiölds *Monumenta* (1710) ha tillkommit 4, nämligen U 960, 972, 978 och 980. Sammanlagt 34 ristningar i Vaksala härad ha sålunda varit kända av 1600-talets fornforskning. Av dessa äro 32 avbildade i *Bautil*¹. Där saknas nämligen U 965 och U 981; av den senare har överhuvud taget ingen avbildning blivit bevarad. — Samma 32 ristningar jämte ytterligare en (U 981) äro förtecknade i Liljegrens *Runurkunder* (L 184—215, 1553).

Under 1800-talet ha 6 nya runristningar kommit i dagen inom området: U 953, 966, 967, 973, 975 och 982, under 1900-talet 2: U 949 och 983.

945. Danmarks kyrka.

Pl. 12.

Litteratur: B 410, L 204. J. Bureus, Fa 6 s. 67 n:r 104 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 78, Fa 1 s. 18; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta Uplandica per Thiundiam* (1710), s. 274; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 78, *Acta Literaria Sveciæ* 2 (1725—29), s. 213; N. R. Broeman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 244; *Kyrkoinventarium 1829* (ATA); UFT h. 7 (1878), s. 35; Skrivelse från Riksantikvarien H. Hildebrand till K. B. i Uppsala län ^{10/10} 1890 och svar från denne ^{27/10} 1890 (ATA); E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 80; O. v. Friesen, *Runorna* (1933), s. 221; *Fornminnesinventering i Danmarks sn 1937—38* (G. A. Hellman m. fl., ATA); Skrivelse till Riksantikvarien av E. Wessén ^{15/8} 1951 (ATA); Rapport till Riksantikvarien av S. B. F. Jansson 1951 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (F 12 n:r 101); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 35); osign. träsnitt i Peringskiöld a. a. och B 410.

Runstenen står sedan hösten 1951 rest på kyrkogården, 6 m. NNÖ om västra kyrkogårdsgången, 5 m. NV om tornets nordvästra hörn. Ristningsytan är vänd åt SV.

Runstenen fanns enligt Bureus »I Danmarkz Kyrkedörr» (Fa 6). I *Ransakningarna* uppges (av länsmannen Anders Pehrsson Rox), att en påskriven sten låg i »Kyrkian under stoore dören». Peringskiöld (1710) har en fullständigare uppgift: »I Danmarks Kyrkiodör innom Wåken-

¹ B 380, 382—413. B 380 och 382 återge samma runsten; likaså B 399 och 401. Å andra sidan ha två olika stenar (U 952 och 956) i *Bautil* av misstag erhållit samma nummer.

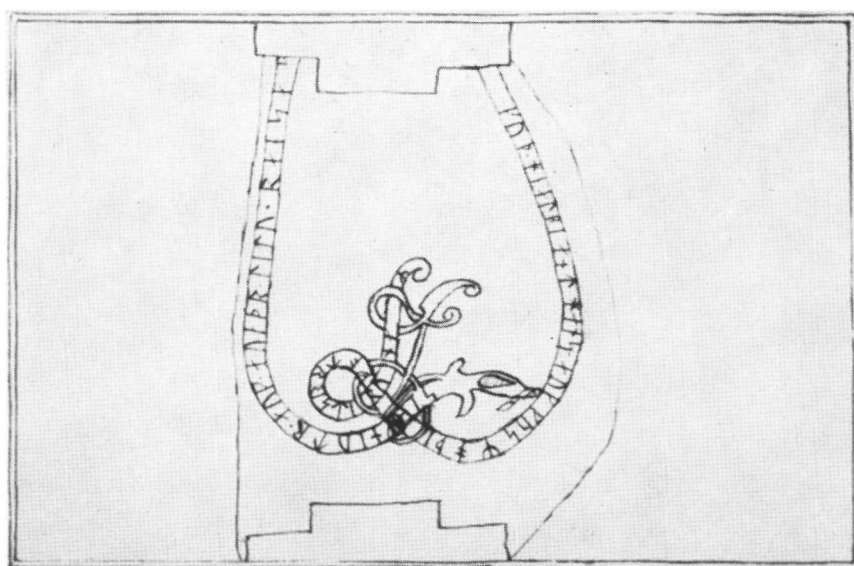

Fig. 24. U 945. Danmarks kyrka. Efter teckning av Rhezelius.

huset, wisar sig en stor och slät Runesten, som wid första Christendoms tiden varit vthuggin, och vnder bar Himmel vprester, men wid Kyrkians anläggning (åhr 1161) til tryskelsten så owuligt vnder muren inlagder, at then dödas namn är oss aldeles förhullit.» Av bilden framgår, att stenen låg som tröskelsten i själva dörröppningen, med toppen och foten inkilade under pelarna å ömse sidor. Toppen var vänd åt V och fotstycket åt Ö. B 410: »Kyrkodörren»; L 204: »I kyrkodörren». — O. Celsius fann runstenen på samma plats, när han den 21 febr. 1726 undersökte inskriften: »In paroecia Danmark, et templi limine». Celsius var den siste runforskare under mer än 200 år, som har sett den märkliga runstenen. Någon gång under 1700-talets senare del eller början av 1800-talet blev vapenhuset på kyrkans s. sida borttaget, och dörren till kyrkan fylldes igen. Runstenen kom därigenom att ligga inne i själva kyrkväggen, otillgänglig med undantag av en kant, som sköt fram inåt kyrkan. I kyrkoinventariet 1829 meddelas, att stenen »är i sjelfva kyrkmuren inlaggd och blott till en liten del synlig, sedan kyrkodörren blifvit igenmurad och Wapenhuset borttaget». I *UFT* h. 7 (1878) säges, icke fullt riktigt, att stenen nu är »i södra väggen inne i kyrkan dold af bänkar». Vid kyrkans restaurering efter branden 1889 blev stenen skadad: den från kyrkväggen utskjutande delen blev avslagen och väggen jämnad.

Från denna händelse kvarlevde emellertid en tradition om att en runsten skulle finnas i kyrkmuren. Omkring 1940 utpekade kyrkovärden Pettersson i Danmarks by för antikvarien Sven B. F. Jansson en sten i kyrkans grund på södra yttersidan som den gamla runstenen. Läget var alldeles det riktiga för den ursprungliga ingången från vapenhuset till kyrkan, 10 m. Ö om tornets sydvästra hörn. En kant av stenen, omkring 1 dm. brett, stack fram utanför muren. Då emellertid icke någon del av ristningen var synlig, ville man t. v. icke yrka på stenens framtagande. Det år 1889 avkilade stycket var försvunnet och antogs vara förstört. Vid ett besök i Danmarks kyrka sommaren 1951 iakttog emellertid antikvarien G. A. Hellman ett runstensfragment, liggande i en vedskrubbe t. v. i vapenhuset. Det hade varit täckt av kyrkans vedförråd och vid de tider, då detta var relativt tömt, av tjocka lager av bark och annat skräp. Därför hade det länge undgått uppmärksamheten. Det visade sig vara det avkilade stycket av runstenen U 945, som sålunda kommit till rätta. Fragmentet var av alldeles samma tjocklek som den utpekade stenen i kyrkväggen och av samma gryt och färgskiftning. Det innehöll en rätt avsevärd del

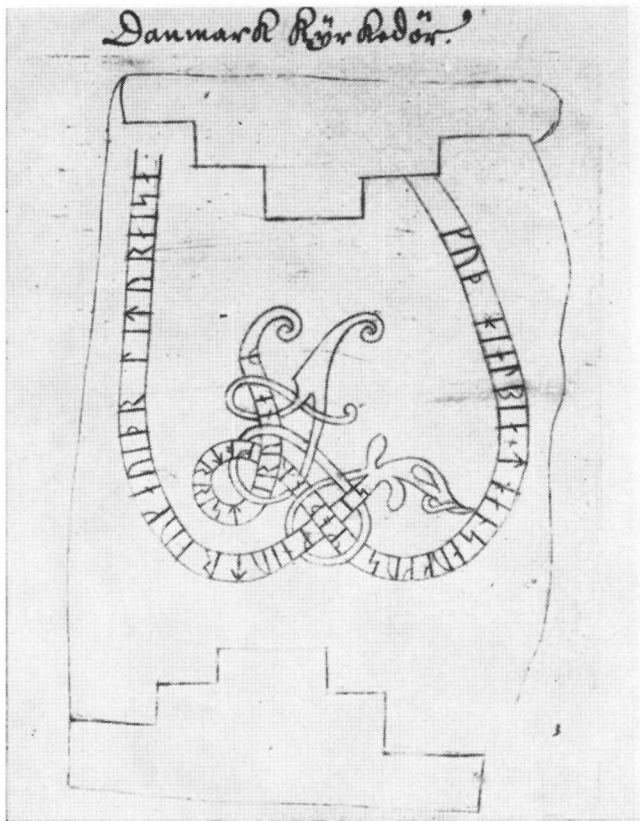

Fig. 25. U 945. Danmarks kyrka. Efter kopparstick av Bureus.

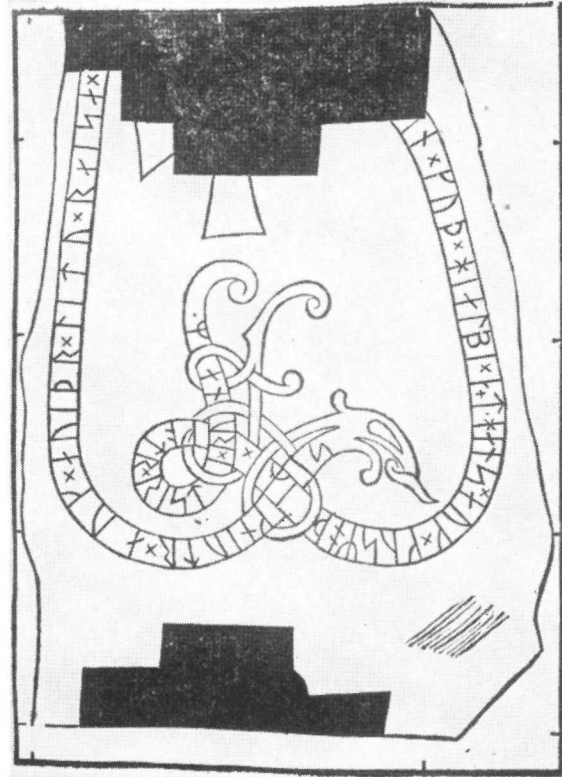

Fig. 26. U 945. Danmarks kyrka. Efter B 410.

av runslingan på stenens h. sida med runorna **kup × hialbi × ant hans × auk ×**. Då man sålunda hade fått så gott som hundra procentig säkerhet för att man här hade att göra med den saknade runstenen, beslöt Riksantikvarien att låta uttaga den ur kyrkväggen. Arbetet utfördes i september 1951 av antikvarien Jansson. Stenen restes på sin nuvarande plats, varvid även det 1889 avkilade stycket fastsattes medelst järndubbar och stenkitt.

Grå, finkornig granit. Höjd 3,10 m., därav över nuvarande markytan 2,20 m., största bredd 1,60 m. Ristningens höjd omkr. 1,70 m., bredd omkr. 1,35 m. Stenytan är på mitten hårt sliten; flerstädes äro ristningslinjerna här nästan utplånade. Upptill och nedtill är däremot ytan väl bevarad och ristningen synnerligen djup och tydlig.

Inskrift:

× **sikniutr × auk × auþr × litu × raisa × stain × at × ofaik × faþur × sin [×] kup × hialbi × ant**
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55
hans × auk × kus moþir × fotr × risti × runar ×
 60 65 70 75 80 85

Signiutr ok Avidr letu reisa stein at Ofæg, faður sinn. Guð hialpi and hans ok Guðs moðir. Fotr risti runar.

»Signjut och Åvid läto resa stenen efter Ofeg, sin fader. Gud och Guds moder hjälpe hans ande. Fot ristade runorna.»

Till läsningen: Sk framför 1 **s** är mycket grunt och otydligt. De tre namnen i inskriften äro fullt säkra. 18 **i** är icke stunget. 33, 69 och 74 **o** har formen 𐌺 . I 37 **k** finnes mellan hst och bst en grund och i kanterna ojämn fördjupning, som med all sannolikhet är naturlig. Tvärs över 45 **n** går brottet, och bst är därför skadad. Det följande sk har gått förlorat i ett kraftigt borrhål. 46 **k** är ej stunget. 56 **n** är litet, står inträngt mellan 55 **a** och 57 **t**. Avståndet mellan dessa runor är normalt, varför det icke kan råda något tvivel om att 56 **n** har insatts efteråt av ristaren. Ett säkert och intressant fall av rättelse. Intet sk efter 57 **t**; en grund fördjupning här är säkerligen naturlig. 65 **k** är skadat upptill; hst:s topp är förlorad. Intet sk efter 67 **s**.

Bureus (F a 6): runorna 26—45 saknas; 55—57 **ant.** — Rhezelius (F 1 2): Efter 25 **a** finns, vid kanten av pelaren, övre delen av en runa **s**. R. 26—45 saknas; 55—57 **ant.** — B 410: 55 **a** med bst endast på h. sidan av hst. Därefter ett sk +, i stället för 56 **n**. Efter 57 **t** och 86 **r** har sk formen -, f. ö. ×. 69 **o** har formen 𐌺 , 74 **o** 𐌺 . — Celsius: 44—45 **in.** 55—57 **ant.**: »n pusillum interpositum est». Sk efter 61 **s** står »längre ner». 74 **o** 𐌺 . Sk efter 86 **r** +.

Inskriften har varit riktigt tolkad redan av Bureus. Två män ha låtit resa stenen; förmodligen är det två söner, som ha gjort det till minne av sin fader. Om namnet *Signiutr* se U 47. Namnet *Aviðr* är f. ö. icke känt från någon runinskrift. Men det förekommer i medeltida källor »flerstädes» (Lundgren). Det är sannolikt samma namn som runsv. *Agviðr* (**ahuiþr** L 275, 276 Norrby, Morkarla sn); jfr fsv. *Avald* och fvn. *Qgvaldr*; runsv. *Agmundr* (se U 656), fsv. *Agmund*, fvn. *Qgmundr* och fsv. *Amund*. Jfr också namnet *Abiorn* Sm 2. Namn på *-viðr* äro som bekant företrädesvis östnordiska, och till *Aviðr* finns ingen motsvarighet i det norsk-isländska namnförrådet.

Ristningen U 945 har sitt förnämsta intresse däri, att den är utförd av ristaren Fot. Den är ett av de få arbeten, som äro signerade av denne framstående mästare; de övriga äro U 167, 177, 267—268, 464 och 678, vartill torde kunna läggas U 257 och 605. Runstenen i Danmarks kyrka har i sin stil och i runornas former och användning flera för Fot karakteristiska drag. Även om den icke hade varit signerad, skulle man nog tveklöst ha attribuerat den till honom. Fot har utan tvivel varit en mycket produktiv ristare; han torde ha utfört betydligt flera ristningar än dem, som han har försett med sitt namn. Till dessa höra många av Upplands allra vackraste runstenar. Då material av absolut säkra Fot-stenar, där man i detalj kan studera hans teknik och ristningsvanor, är så begränsat, är det synnerligen värdefullt, att Danmark-stenen nu åter har blivit tillgänglig.

Fots verksamhetsområde har, såsom redan v. Friesen har framhållit, varit sydöstra Uppland. Han går knappast längre västerut än Skoklosterlandet. U 945 vittnar emellertid ovedersägligt om att han har utfört arbeten så långt norrut som i Danmarks sn. Det finns därför intet hinder för att tillskriva honom ett par andra arbeten i trakten, U 991 vid Broby, Funbo sn, den till inskriften likalydande U 937, som visserligen är funnen i Uppsala men sannolikt är ditförd från Broby, och U 980 från Gamla Uppsala prästgård, varav numera endast ett fragment är bevarat.

Fot har de vackraste, mest regelbundet formade runorna av alla runristare i Uppland. Med honom når den 16-typiga runraden sin mest harmoniska form som skrift. Den ornamentik, som han använder på Danmark-stenen, enkel men på samma gång smakfull, återfinnes på åtskilliga andra runstenar, om vilka man just med stöd av U 945 (liksom de i mycket liknande U 167 och U 267) är benägen att antaga, att de äro ristade av Fot: Jarlabanke-stenarna U 127, 164, 165, 212 och 261, Täby-stenarna U 133 och 141, Angarn-stenen U 202, Snottsta-gruppen U 329—331 m. fl.

946. Danmarks kyrka.

Pl. 11.

Litteratur: B 413, L 205, D 1:184. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 152, 275; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 79; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); R. Dybeck, Reseberättelse 1863 (ATA); UFT h. 7 (1878), s. 35; G. Stephens, ONRM 2 (1867—68), s. 665 f.; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 118; Fornminnesinventering i Danmarks sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: Osign. träsnitt i Peringskiöld a. a. och B 413; Dybeck (D 1:184, även hos Stephens a. a.).

Runstenen står rest på kyrkogården, 5 m. SÖ om dennas nordvästra hörn, med ristningsytan vänd mot Ö.

Stenen finnes icke upptagen i Bureus' samlingar. I *Ransakningarna* finnes följande uppgift, som tydligt avser U 946: »Bårgården [fel för: Boogården] weed steegluukan en stehn inmuhradt påskrifwen.» I Peringskiölds *Monumenta* anges stenens plats vara »wid Danmarks Norra Stigluka, vthan til» (B 413: »Norra Stigluka»; L 205: »N. stigluckan»). Den hade samma plats enligt kyrkoinventariet 1829: »å den yttre sidan af sjelfva Bogårds muren vid den norra Stigluckan, som dock nu är igenmurad». Då Dybeck 1863 besökte platsen, var stenen flyttad; den »är nu rest i nordvestra hörnet af kyrkogården».

Grå, finkornig granit. Ytan är plan och slät. Ristningen är djupt och jämnt huggen, överallt tydlig. Höjd 1,64 m., bredd 1,33 m.

Inskrift:

kusi × lit iraisa at aka aouk at katil arnukin

5 10 15 20 25 30 35

Gusi (el. *Gussi*) let reisa at Aka ok at Kætil araukinn(?).

»Guse (el. Gusse) lät resa efter Åke och efter Kättil den ålderstigne.»

Till läsningen: Inskriftens enda sk står efter 4 i. 1 k är icke stunget. 3 s är den enda något osäkra runan i inskriften. Det är emellertid varken n (*Bautil*) eller p (Dybeck). Sannolikt ett smalt s. Överstapeln och nederstapeln äro båda tydliga. Svagare är det korta streck, som förenar dem. Också inskriftens andra s (r. 12) har en vanlig form. Det första namnet kan sålunda knappast läsas annorlunda än **kusi**. 8 i och 9 n äro mycket tydliga. 32 n är tydligt, men måste väl vara fel för a. Övriga runor i 30—36 **arnukin** äro fullt säkra. — B 413: 3 n, 32 a. — Celsius har på grund av ogynnsamma förhållanden icke kunnat läsa inskriftens början (r. 1—6) och slut (r. 31—36). — Dybeck anmärker, att inskriften är »slarfwig»; han läser 3 p och 32 a. — UFT h. 7 (1878): 3 p, 19 ×, 32 n.

1—4 **kusi** är mångtydigt. Ett så skrivet namn är f. ö. icke känt från runinskrifterna. Ett enstavigt **kus** förekommer tre gånger i Uppland: U 380, 640, 648. **kusi** kan emellertid återge ett *Gusi* eller *Gussi*. Ett sådant mansnamn finnes belagt några gånger i svenska medeltidsurkunder. Möjligen är det ett kortnamn, ett smeknamn till sammansatta namn sådana som *Gudhsten*, *Gudhsärk*. — Om namnet *Aki*, som förekommer i ytterligare några uppländska inskrifter (U 174, 570, 1016, L 786 Salefors, Simtuna sn), se även Sö 238 och Sm 16.

30—36 **arnukin**, trol. fel för **araukin**, kan förstås som ack. av ett runsv. *ar-aukinn*, fsv. *ar-ökin*, där *aukinn* är ett adjektiverat perf. part. av verbet isl. *auka* (perf. part. *aukinn*), fsv. *öka*; i isl. poesi finnas sådana sammansättningar som *grandaukinn* 'full av skada, ondska', *last-*, *morð-*, *rammaukinn*. Tolkningen är först framställd av Stephens: »... at Katil year-eaken ... I have not met with this *ar-aukin* = the old, elsewhere». Och den har senare upptagits av Brate. — Peringskiöld

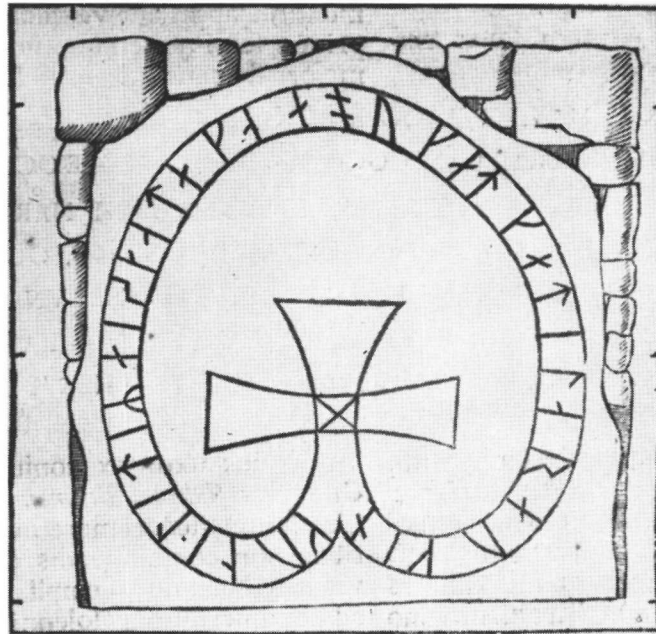

Fig. 27. U 946. Danmarks kyrka. Efter B 413.

avdelar: **at katila raukin** och översätter detta: »åth Kättil then mächtige». Vad Peringskiöld språkligt stöder denna tolkning på, är alldeles obegripligt. — *UFT* h. 7 (1878): »... och efter Kättil Arnukin (möjl. Kättil böjd af åren?)».

Runornas former tyda på en mindre kunnig ristare. Ristningen har en mycket enkel, ovanlig form, med en nästan cirkelrund runslinga, vars ändar nedtill sammanlöpa i nedersta korsarmen. Peringskiöld anmärker: »En kort och sinrik skrift, om man vidare vthaf några andra Historiska skrifter, kunde känna thessa Personers wilkor. Thenna Stenskrift är jämnåldrig med Börje-stenen, som ligger till grundwal under Kyrkiödören.» Peringskiöld har alltså alldeles riktigt observerat likheten med U 912. De äro utan tvivel utförda av samme ristare. Han kunde härtill ha lagt U 951 och U 909. En fantastisk idé hos Peringskiöld är, att den runda runslingan på runstenarna U 946 och 951 skulle återge skidgården kring hednatemplet i Gamla Uppsala, sådan som Olaus Rudbeck hade rekonstruerat templet (se teckning hos Peringskiöld, *Monumenta*, 1710, s. 152 och B 381): »Således kommer Templets afritning tämeligen öfwerens med våra äldsta Runestens ritningar, såsom med Säby Runesten i Danmark, och bogårdsmuren, förvtan många andre, fordom vthuggne til minne efter Thors tienare, eller Swea forna Konungars högsta Höfdingar, hwilke inom en ormslingad sköld, fördt Thors korsmarke, giordt efter then fordom heliga Thors yppna Salars skapnad, såsom en blyxt vthsirad.»

947. Berga, Fålebro, Danmarks sn.

Pl. 13.

Litteratur: B 411, L 207, D 1:183. J. Bureus, *F a 6* s. 52 n:r 54, s. 148 n:r 247 (Bureus' egna uppteckningar), s. 197 n:r 160 (Rhezelius), *F a 5* n:r 80, *F a 1* s. 19; *Ransakningarna 1667—84*; J. Peringskiöld, *Monumenta Uplandica per Thiundiam* (1710), s. 290; P. Dijkman, *Historiske Anmärkningar* (1725), s. 60; O. Celsius, *Svenska runstenar* (*Fm 60*) 1, s. 81 f., i *Acta Literaria Sveciæ* 2 (1725—29), s. 280; J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 128 f.; R. Dybeck, *Reseberättelse 1863* (ATA); *UFT* h. 7 (1878), s. 35; C. Rosenberg, *Nordboernes Aandsliv* 1 (1878), s. 138; E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (ATS 10:1), s. 18, 35; J. Sahlgren, *Fålebro* (i: *Uppsala Nya Tidnings* julnummer 1908), *Forntida*

vägar (i: UFT h. 26, 1910), s. 101, Fålebro, Fardhem och Faurås (i: Namn och Bygd 27, 1939), s. 145 f.; S. Bugge, Der Runenstein von Rök (1910), s. 12; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 60; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB); Fornminnesinventering för Danmarks sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (F 1 2 n:r 2); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n: r 37); osign. träsnitt i Peringskiöld a. a. och B 411; Dybeck (D 1:183); v. Friesen foto (UUB).

Runstenen står rest i en åker S om Sävjaån, V om Fålebro och landsvägen Uppsala—Mora stenar, 25 m. S om vägskalet mellan denna väg och vägen till Bergsbrunna station. Ristningen är vänd åt Ö, d. v. s. mot vägen. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (ATA).

Inskriften finnes upptagen i Bureus' samlingar. Platsen säges vara »Vidh Fålebro» (F a 6, s. 52), »Vid Fålebro sunnan til, 24 Maj 1638 midd.» (F a 6, s. 148), »Wid Fålebro . . . sunnan broen» (F a 5). Rhezelius: »Wedh Fålebro» (F a 6). — *Ransakningarna*: »Weed Fåhlbroo Enn stehn påskrifwen»; huruvida det är U 947 eller U 948 som avses, kan ej avgöras. — Peringskiöld (1710): »Wid then nu så kallade Fårabro, skiljas Danmarka Kyrkobyes och Bärge byägor; ty bron går öfwer then bekanta Åen som kommer med ena Grenen från Funbo, och med en mindre Gren från Lagga Sokn. Stora Landswägen löper öfwer bron. Litet åfwan för bron finnas två Runestenaar, doch en på hwarthera sidan om Åen . . . Runestenen på Södra sidan om Fårebro, är vthi Bärgeboernes åker stående, något mehr än en Mans högd öfwer jord.» (B 411: »Fårabro»; L 207: »Fardabro, S. om åen.») — Celsius granskade inskriften den 9 maj 1726. — Dybeck: »Runstenen står i en åker söder om och i närheten af . . . Fardabro.» — Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Upsala» (1869): »vid Fålebro, en S om bron, B 411, L 207, och en åt norr, ett stycke åt Ö från bron, B 408, L 206».

Grå, grovkornig granit. Höjd över nuvarande markytan 2,23 m., bredd 0,60 m. Ristningen är utförd med smala linjer; i stort sett är den tydlig och väl bevarad. Mest skadad är ristningen nedtill på h. sidan.

Inskrift:

purstin : auk : uiki : lit : grra : buru : pisi : friir : osurar : ont : magsins : nu is : sal : sagat : sua h : iabi :
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

kup : isbiun kir
 70 75 80

Þorstæinn ok Vígi lét[u] gæra bro þessi fyrir Assurar and, mags sins. Nu es sal sagat sva: hialpi Guð. Æsbiorn gær[ði](?).

»Torsten och Vige lät göra denna bro för Assurs, sin svågerns, ande. Nu är så sagt för själen: hjälpe Gud. Äsbjörn gjorde (?).»

Till läsningen: Möjligen finnes vid inskriftens början ett sk **ı**, ett tämligen långt streck, men knappast +. 6 **i** är icke stunget; icke heller 13 **k**. 18 **g** är säkert stunget; pricken sitter lågt. 19 **n** tydligt. 29 **i**; icke **a**. Mellan 30 **f** och 31 **r** finns god plats för en runa, men intet är här ristat, varken **i** eller **u**. 30—33 **friir** är fullt säkert. 34 **o** är tydligt: bst gå tvärs över hst. Likaså 40 **o**; båda bst äro djupt huggna; särskilt tydlig är den övre. 45 **g** är säkert stunget. Pricken är liten, men otvivelaktigt huggen. Detsamma gäller 59 **g**. Intet sk efter 51 **u**. Alla runorna i 50—61 **nu is : sal : sagat** äro fullt säkra. 54—56 **sal**; icke **sali**. Sk: s båda punkter äro djupa och tydliga, men någon huggen förbindande linje mellan dem (Dybeck) finnes icke. Intet sk efter 64 **a**, men väl efter 65 **h**, tydligt och djupt. Tydligen en felhuggning. 65 **h** är illa format, men säkert. 68 **b** är grunt, och nedre ramlinjen kan här ej spåras. 70 **k** är icke stunget. Alla runorna i 73—78 **isbiun** äro säkra. 73 är **i**, icke **a** eller **o**. 79 **k** är tydligt. Därefter kan läsas **ir** eller **us**; båda läsningarna äro lika möjliga. T. h. om den sieksacklinje, som antingen är bst i **r** eller **s**, finnes en fördjupning, som dock knappast är huggen. Dybecks **iuk** är absolut omöjligt.

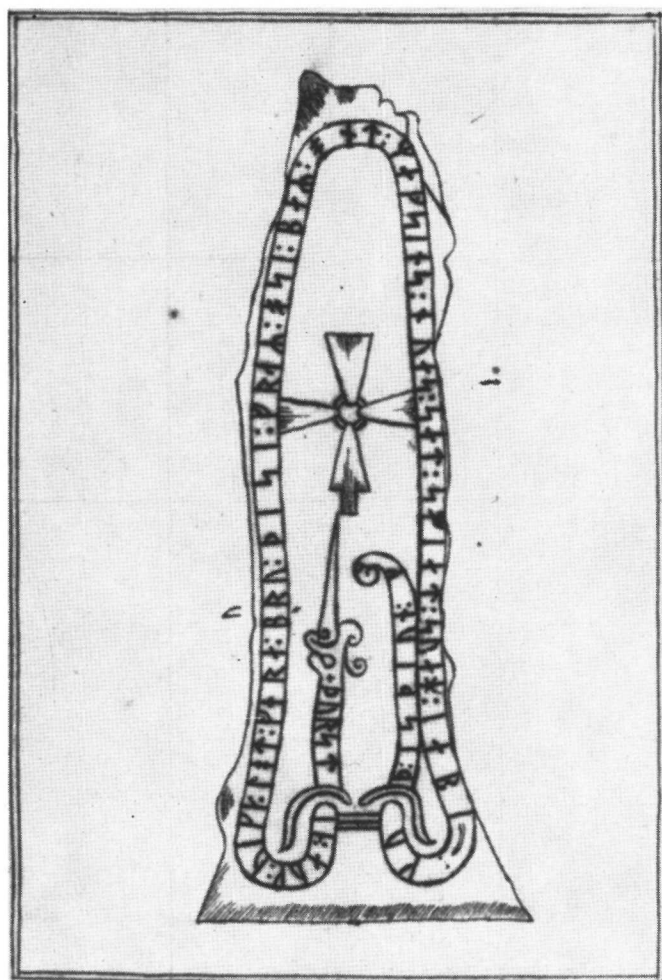

Fig. 28. U 947. Berga, Fålebro, Danmarks sn.
Efter teckning av Rhezelius.

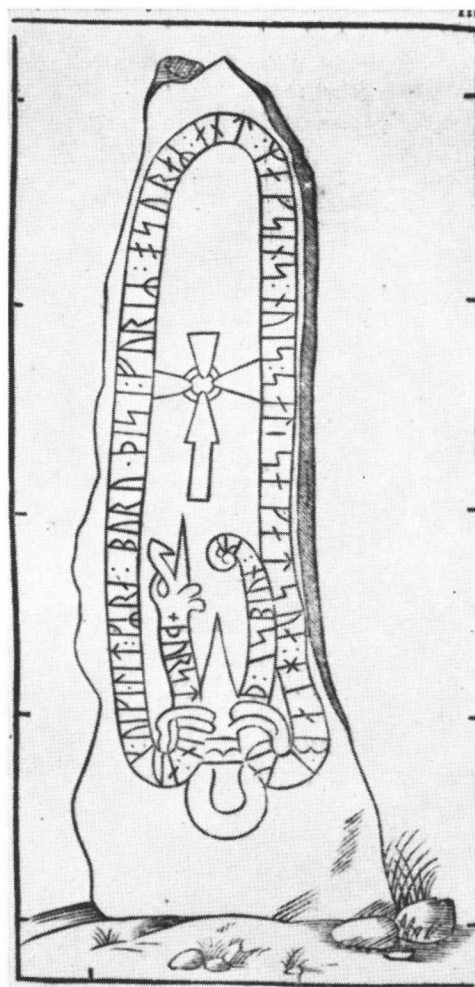

Fig. 29. U 947. Berga, Fålebro, Danmarks sn.
Efter B 411.

Bureus antecknar (F a 5): »Denne Stenen var omaksam at afskriva [sic!], ty den är mechta afnötter». F a 6 s. 52: 26—33 **pisa: friir**, 34—39 **osipar**, 40 **a**, 57—61 **saiat**. Runorna 69—72 voro dolda »i iorden». 73—80 **tisbiun kus**. F a 6 s. 148: 26—33 **pisi: frrr**, 34—39 **osipar**, 40 **a**, 57—61 **snial**. Läsningen slutar med 66—67 **ia**; resten »uti Jorden». — Rhezelius (F 12 och F a 6) har en fullständig läsning: 16 **e**, 19 **e**; 23 **u** saknas; 29 **i**, 30—33 **frar**, 34—39 **osi: bar**, 40 **o**, 52 **a**, 56 **t**, 57—61 **saiat**, 73—78 **ispiun**, 79—80 **ku**. — B 411: 16 **i**, 19 **r**, 29 **i**, 30—33 **furir**, 34—39 **osurar**, 40 **a**, 52 **i**, 54—66 **sali sagat sua: hiabi**, 73—78 **isbiun**, 79—80 **kus**. Efter 54—56 **sal** har B 411 en rak lodrätt stav, som emellertid varken upptill eller nedtill når fram till ramlinjerna. De båda sista orden återges i Peringskiölds text: **isbiun: iuk** »Isbiörn högg Runeritningen». — Celsius: 16 **e**, 19 **r**, 29 **i**, 30—33 **furir**, 34—39 **osurar**, 40 **a**, 50—69 **nu is: sal: sagat: sua h: iabi**, 73—78 **esbiun**, 79—81 **kirpi**. »Ego legi kirpi i stierten på ormen... Icke war något **p** framför **i** i *girdi*, uthan en ductus vid **r** i kroken, som tydes böra vara **p**.» — Dybeck: 16 **i**, 19 **r**, 29 **a** (med en mycket kort **a**-bst), 30—33 **furir**, 34—39 **osurar**, 40 **a**, 50—69 **nu is: sali sagat: sua: hiabi**, 73—78 **isbiun**, 79—81 **iuk**. »i uti **furir** har genom misshuggning blifvit **r**. i uti **sali** tycks nästan vara bara ett skiljetecken.» På sin teckning har Dybeck efter 56 **i** en prickad (d. v. s. osäker el. blott antagen) rak linje dragen genom de två punkter, som utgöra skiljetecken. Om ornamentiken tillägger Dybeck:

»Konstnärer hänvisas till runslingans hufvud. Det är ren fornnordisk stil.» — v. Friesen: 18—21 **krro**, 30—33 **furir**, 50—64 **nu is : sal : sagat : sua**.

Den första tolkning av inskriften, som har framställts, är av Bureus (F a 5): »ThurStinus et Viggo curarunt fieri Pontem hunc pro Osberni spiritum, generi sui. Hic erat faustus, prudens. Ita adjuvet Deus OsBernum bonum.» Bureus har »rättat» läsningen av r. 34—39 till **osbiurn**, sålunda gen. av namnet *Asbiorn*, och av r. 50—61 till: **huas · sal · snial**, vilket han uppfattar som: »(ha)n vas säll sniäll».

Peringskiöld ger följande uttydning: »Thorsten och Wige låto göra thenna bro för sin Mågs (eller Systemans) Ossurs anda; nu är hans Siäl så kåt och glad; Så hiälpe honom Gud.

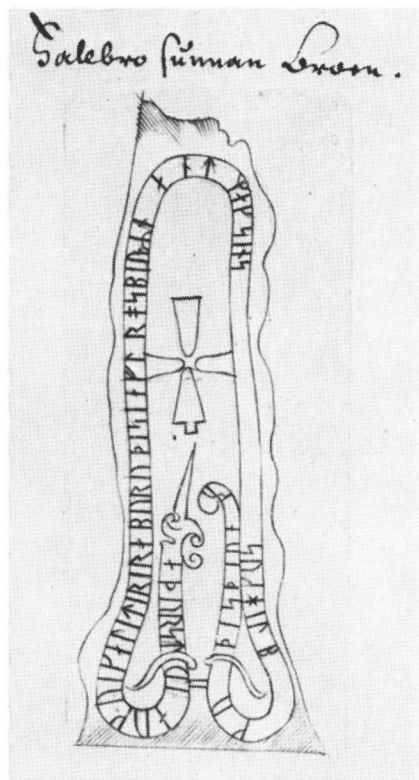

Fig. 30. U 947. Berga, Fålebro, Danmarks sn. Efter kopparstick av Bureus.

Isbiörn högg Runeritningen.» Och han kommenterar inskriften så: »Bro gjorde man fordom firi Sial sinne, som sees af Östgötha Lagens Bygninga Balk 4 Fl. 2 §. När någon i the förra tiderna gjorde sitt Testamente, inrättades thet med the orden, mina Siäl til roo och lijsa. Och när Testamentet war exequerat och fulbordat, troddes Siälen hafwa roo och lijsa, wara glad i HErranom.» I det följande gör Peringskiöld en mycket fantastisk namnkombination. I Västgötalagens kungalängd omtalas, att konung Karl Sverkersson tog av daga konung Magnus »i Örabro.» Slaget mellan svenskarna och den danska hären under Magnus Henriksson år 1161 stod emellertid ingalunda vid Örebro i Närke, utan i Danmarks socken, på Gammalängen i närheten av Fålebro. Bron måste följaktligen i äldre tid ha hetat Örabro. Detta namn vill nu Peringskiöld härleda ur ett Ossurar bro 'Ossurs bro'. »Wid pass i then nijonde ålderen efter Christi födelse, hafwer thenna Ossur lefwat... Efter thenna Ossurs dödh är bron giord, och således af hans namn och Siälagift worden kallad Osurar bro, hwilken the senare nämnt Ossurs bro, eller Ösra bro, och omsider Örabro.» Senare under medeltiden kallades bron Farthabro, vilket Peringskiöld alternativt härleder av ett mansnamn Farthiagn. »Så blifwer och bron än i dag af hela Landets Inwånare almänt kallad Fårbro, kunnandes ingens Landtmans tunga beqwämas at nämna henne Fålebro.» Det är utan tvivel restavigheten, som Peringskiöld bestrider för det dåtida dialektuttalet av namnet; med *r* i Fårbro betecknar han säkerligen det »tjocka» l-ljudet (jfr *Ransakningarnas* Fåhlbro).

Ett betydande framsteg utgör som så ofta Celsius' tolkning: »Durstin, et Vige curavit hunc fieri pontem pro spiritu Osuri affinis sui. Nunc animæ (ipsius) optime est. Ita juvet Deus. Esbiurn fecit (hoc monumentum).» För satsen **nu is : sal : sa gat** hänvisar han till vad som i Västgötalagens kungalängd säges om Erik den helige: *Nu ær hans siäl i ro*.

Först halvtannat århundrade senare kommer nästa tolkningsförslag, i *UFT* 1878: »Torsten och Vike lät göra denna bro för Assers, hans frändes, ande. Nu är så sagdt för hans själ: Hjelpe Gud! Isbjörn högg (runorna).»

C. Rosenberg (1878) omnämner inskriften på U 947 bland sådana runinskrifter, som omtala »et eller andet gavnligt og derfor gudeligt Værk, udført til Sjølebod... Naar Værket var udført, rejste man da Sten med Indskrift om, hvem det gjaldt, hvem det skulde komme til Gode, visselig til Bevarelse af hans eller hendes Eftermæle, men tillige for at huske Folk paa, især dem, som nærmest vilde komme til at nyde godt af Arbejdet, at de skyldte Ophavsmandens Sjel

en Forbøn. Dette træder frem, hvor man har gjort Bro o. s. v. for sig selv i levende Live . . . Men ikke mindre tydelig er Meningen, hvor det samme Udtryk bruges af Efterlevende om en Afdød — som i den udtryksfulde Indskrift paa en Sten ved Fårabro i Danmarks Sogn i Upland (L 207): *Thorsten og Vige lod gøre denne Bro for Aasurs, sin Maags, Aand. Nu er saalunde Sjælen bjærged. Hjælpe Gud! Esbjørn hug.* 'Nu is sali sakat swa, 'egentl. 'nu er der saaledes gjort Undskyldning, gjort Fyldest for Sjælen'.» Rosenberg förutsätter sålunda för det enkla verbet *saka* samma betydelse som vanligen tillkommer sammansättningen *ursaka* 'fritaga från skuld, förklara oskyldig'; en sådan betydelse är helt okänd, såväl i fsv. som i fvn., och för övrigt alldeles osannolik. Därtill kommer, att inskriften har **sagat**, med tydligt stunget **g**.

S. Bugge (1887) antager, att senare delen av inskriften är versifierad. Därför måste 62—64 **sua** föras till det följande **h: iabi: kup** 'hjälpe Gud'. »Jeg formoder, at **sua** her er brugt elliptisk ved Ønske, som i isl. *fari þér í svá gramendr allir* og endnu i nyere Norsk.» Häremot bör emellertid anmärkas, att *sva* i så fall näppeligen har varit betonat, så att det kunnat uppbära allitterationen i versparet. Bugge transskriberar inskriften så: »*Þerstæinn auk Vigi let gera bro þessa fyrir Ossurar and, mágs síns.*

Nú es sal sagat: svá hiá(l)pi Guð!

Isbjörn (h)iggg.»

Brate översätter (1925) inskriften så: »Torsten och Vige lät göra denna bro för Otsurs ande, sin svågers(?). Nu är det så sagt åt själen: Hjälpe Gud! Åsbjörn högg.»

I fråga om inskriftens ortografi är att märka, att runor äro uteglömda i 65—69 **h: iabi** och 73—78 **isbiun**, sannolikt också i 30—33 **frir**. Skiljetecknet är felaktigt satt efter i stället för framför 65 **h**. Ett epentetiskt **u** förekommer i 22—25 **buru**. **ʀ**-runan **ʀ** brukas som tecken för *ø* eller *œ* i 18—21 **grra**. **o**-runan är tecken för nasalerat *a* i 40—42 **ont**, sannolikt också i 34—39 **osurar**. Stungen **k**-runa förekommer två gånger (43—46 **mags**, 57—61 **sagat**); däremot icke i 11—14 **uiki**. Stunget är icke heller 73 **i**, fastän det bör vara tecken för *æ*-ljud. 46 **s** är gemensamt tecken för slutljudet i *mags* och uddljudet i *síns*. — En språklig egendomlighet av mindre vanlig art är att predikatet **lit: grra** har singular form, fastän det framföregående subjektet är pluralt. Det kan bero på en oaktsamhet vid ristningen, varigenom en runa blivit uteglömd.

Stenen är rest av tvenne män, Torsten och Vige, sannolikt bröder, till minne av deras svåger Assur. Fsv. *magher*, isl. *mágr* betyder 'frände genom giftermål', sålunda 'måg' eller 'svåger'. I detta fall, då frändskapen hänför sig till två män, uppenbarligen 'svåger'. Om namnet *Vigi* se U 47, 463, om namnet *Assurr* (*Andsvarr*, *Ansurr*) se U 276.

Torsten och Vige ha låtit göra bro över sankmarken kring Sävja-ån *fyrir Assurar and, mágs síns*. Brobygge omtalas ofta på svenska runstenar.¹ Det har säkerligen spelat en motsvarande roll i 1000-talets samhällsliv. Framför allt har det för kyrkan varit en angelägenhet av största vikt att förbättra vägarna. En medeltida biskop levde i mycket hög grad på resor i sitt stift. I ett brev från 1208 (SD 1, s. 159) omtalas *Kulsbro N* om sjön Tåkern, som biskop Kol i Linköping skall ha låtit bygga. Hans samtida, den gode biskop Bengt i Skara prisas i Västgötalagens biskopslängd bl. a. för de många broar, som han har låtit göra. Och ännu vid medeltidens slut framhålles, i Linköpings biskopskrönika, om biskop Henrik Tidemansson, att han lät stenlägga många broar till gagn för både fattig och rik; »thi hafuer han löön i hemmerijk». Och vad kyrkans män ej med egna krafter kunde åstadkomma, kunde de uppmuntra andra till att utföra, med löfte om att det skulle räknas dem till godo i ett kommande liv. Så har särskilt

¹ Se härom J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 127 f.; G. Stephens, *Old Northern Runic Monuments* 2 (1867—68), s. 640 f.; O. v. Friesen, *Upplands runstenar* (1913), s. 16; R. Kinander i *Kronobergs läns runinskrifter*, s. 7 f.; E. Wessén i *Södermanlands läns runinskrifter*, s. LII; M. Olsen i *Maal og minne* 1936, s. 210 f., *Norges innskrifter med de yngre runer* (1941), s. 200 f.

varit fallet under missionstiden på 1000-talet, då det för kyrkans organisation och verksamhet var viktigt, att vägarna blevo bättre och att broar byggdes över de många sankmarkerna och vattendragen. Den rike Jarlabanke anlade, medan han levde, den stora runstensbron vid Täby tä som själabot för sig, *fyr and sina* (U 164, 165). Sigrid, av stormannaätten i Rekarne, gjorde bron vid Ramsundsberget *fyr salu Holmgæirs* (U 101). Livsten lät göra broar *ser til sialubotar ok sinni kunu Ingirun ok sinum sunum* (U 347). Om brobygge till själabot för en avliden anförvant tala också inskrifterna på U 327, 345 och 489.

»Över det grunda sundet mellan Kungsängssjön och Laggasjön gick Eriksgatan fram på vägen mellan Morasten och Gamla Uppsala. Här var äldst ett vadställe. Bron byggdes troligen först omkr. år 1100. Dess byggande hugfästes på den runsten, som ännu står i närheten av brons södra ände» (Sahlgren).

Med tanken på den döde frändens själ står utan tvivel inskriftens senare del i sammanhang. Den har en ovanlig formulering och förefaller därför dunkel. Att identifiera de enskilda orden synes icke erbjuda någon större svårighet. 57—61 **sagat** kan knappast vara något annat än part. pret. av verbet 'säga'; formen är känd från ännu en runinskrift, Sö 175, och från fsv. texter (A. Noreen, *Altschwedische Grammatik* § 553 anm. 19). Predikatsverbet är sålunda **is** . . . **sagat** 'är . . . sagt'. Om 54—56 **sal** är ordet *sal*, f. 'själ', vilket är rimligt, kan det då icke vara subjekt, utan måste vara dativ: 'åt själen, för själen'. Subjektet ligger i den följande satsen 65—72 **h : iabi : kup**. Ordet 62—64 **sua** är korrelat och tillhör i så fall den första satsen. Det inledande 50—51 **nu** är formellt motiverat av satsbyggnaden och behöver icke ha någon utpräglad betydelse. Jfr U 391 **nu ilbi × kup × salu × þira × auk × kus × mupir**, U 617 **kup × ialbi × ans × nu × aut × uk × salu**, U 818 **kup : hiabi : ot has : nu**. Liknande i Vidhemsprästens kungalängd: . . . *sum Guð læti sial nu hans þæt nytæ; Nu ær hans sial i ro mæð Guðhi oc hans ænglum*.

Innebörden i inskriftens senare del är alltså en bön för den dödes själ. Bron har blivit byggd till hans själabot, och detta har blivit bekräftat genom att en välönskan har blivit uttalad för hans själ. Meningen är alltså densamma som i andra inskrifter, där det också talas om brobygge, uttryckes exempelvis så: »Gud hjälpe hans ande och själ bättre än han förtjänade» (U 69), eller: »Gud hjälpe hans ande och själ, tillgive honom brott och synder» (U 323).

Till sist kommer ett par ord 73—81 **isbiun kir**, som torde utgöra ristarens signering. Han har icke fått rum med hela ordet **kirþi**, d. v. s. *gærði* 'gjorde', och därför nöjt sig med en förkortning. Jfr att t. ex. Öpir flera gånger har **ru** för *runar* 'runor'. O. Celsius har riktigt uppfattat meningen, men han har med orätt trott sig finna hela ordet **kirþi**; de båda sista runorna saknas. Om ristaren se vidare U 942.

Bärby, se 952 Sällinge.

948. Danmarks by, Fålebro, Danmarks sn.

Pl. 14, 15.

Litteratur: B 408, L 206, D 1: 182. J. Bureus, F a 6 s. 92 n:r 227 (Bureus' egen uppteckning), s. 202 n:r 177 (Rhezelius), F a 10: 2 n:r 16, R 556 s. 605, F a 5 n:r 79, F a 1 s. 19, Monumenta Sveo-Gothica haetenus exsculpta (1624), n:r 30; O. Verelius, *Manuductio ad Runographiam Scandicam* (1675), s. 33, 48, 74; Ransakningarna 1667—84; O. Rudbeck, *Atlantica*, planschbandet, fig. 126; J. Peringskiöld, *Monumenta Uplandica per Thiundiam* (1710), s. 288 f.; P. Dijkman, *Historiske Anmärkningar* (1725), s. 58 f.; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 80, R 556 s. 412; N. R. Broeman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 166; R. Dybeck, *Reseberättelse 1863* (ATA); G. Stephens, *ONRM 2* (1867—68), s. 704; UFT h. 7 (1878), s. 35; E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (ATS 10: 1), s. 88, 333; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 96; O. v. Friesen, *Anteckningar* (UUB); *Fornminnesinventering i Danmarks sn 1937—38* (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Bureus, teckning (F a 10: 2 n:r 16), träsnitt (i *Monumenta* 1624, F a 10: 1, F a 5, F f 6 och O. Verelius a. a. s. 48); J. Rhezelius, teckning (F 12 n:r 1); O. Rudbeck a. a.; osign. träsnitt i *Peringskiöld a. a.* och B 408; O. Celsius, teckning (i R 556); Dybeck a. a.; v. Friesen foto (UUB).

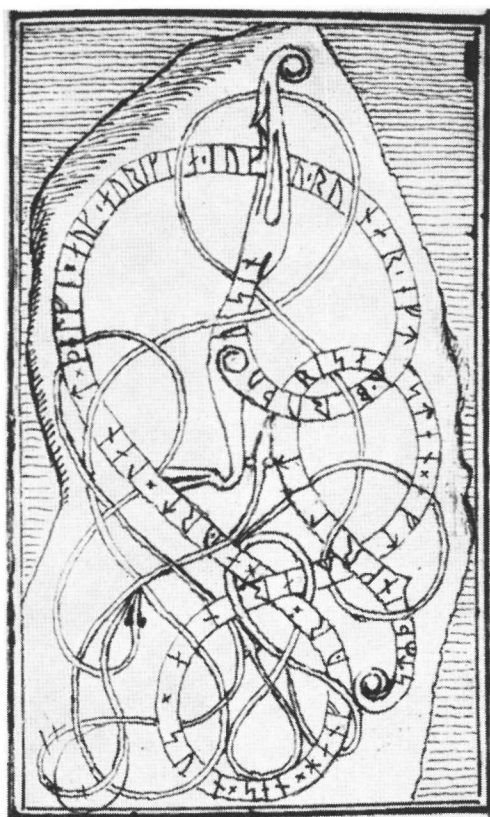

Fig. 31. U 948. Danmarks by, Fålebro, Danmarks sn.
Efter teckning av Bureus.

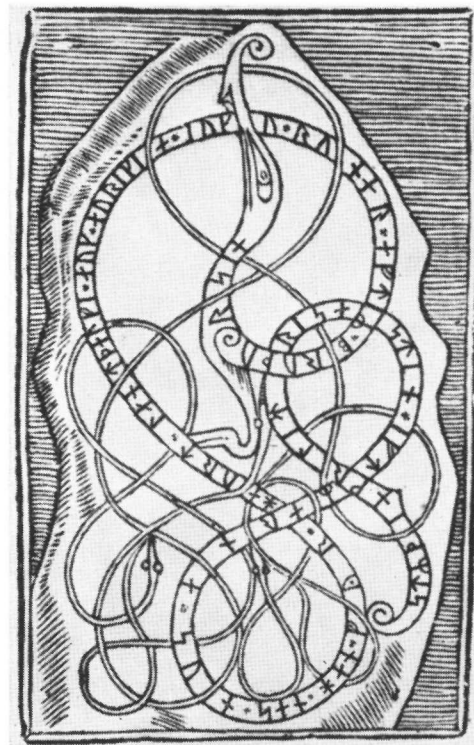

Fig. 32. U 948. Danmarks by, Fålebro, Danmarks sn.
Efter träsnitt av Bureus.

Runstenen står rest i ängsmark 800 m. SSV om Danmarks kyrka, 25 m. N om Sävja-ån, 175 m. Ö om Fålebro. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (ATA), med specialkarta över gravfältet i närheten av stenen.

Även denna runsten vid Fålebro ingår i Bureus' samlingar. Han har själv flera gånger besökt platsen: en gång före 1624, då han gjort den teckning (F a 10:2), som ligger till grund för träsnittet i *Monumenta Sveo-Gothica*, vidare »1626. 26 Jun. 7 pö.», då han upptecknat inskriften (F a 6), och »18 Julii 1638. 8^{1/2} p.», då han gjort vissa rättelser (F a 10:2). Platsen anges vara: »Vidh Falebro i Danmark Nordan ån» (F a 6), »Östan Fåhlebro, nordan ån. en merkelig steen» (F a 10:2), »Wid Falebro nordan ån österut» (F a 5), »Widh Falebro i Dannemark Sockn» (Mon. Sveo-Goth.). »Ty på en Runsteen vidh Falebro moot Danmarks Kyrkia der stäär en Steen som lenge har nidher lighat den är nyligha uprest af dem som hafva förnumit at Runorne äre åter komit på gång igen. Denne stenen utskref Jagh den 26 Junij 1626» (R 556). Rhezelius (F a 6): »Danmark Sochn. vidh Fahlebro». Verelius: »Falebro stenen i Danmarkz sochn». — Om *Ransäkningarna* se ovan U 944. — I en förteckning över »Uplands Runstenar», som ingår i Peringskiölds *Monumenta*, bd 1 (n:r 28), omtalas båda runstenarna: »Falebro Söder om Åån 1 st. [= U 947] — Ibidem Nordan före wid gamla vägen och Steenbron öfwer åån 1 st. [= U 948].» Peringskiöld (1710) omtalar, att vid Fårabro, som är gräns mellan Danmark kyrkobys och Bärga ägor, finnas två runstenar (se ovan U 947). »Wij beskåda först Runstenen på Norra sidan om Äen öster vth åfwan bron vthi Danmarks bys beteshaga wid Åbrädden ther sexton stenslagde Ättebackar finnas. Runstenen står rätt vp, doch något nedersuncken i jorden.» (B 408: »Farda-bro eller Fåra-bro»; L 206: »Fardabro, N. om åen».) — Celsius granskade inskriften den

9 maj 1726 och antecknade: »Är en skiön wäl behållen sten.» — Dybeck (Reseberättelse 1863): »Den lika märkvärdiga som ståtliga runstenen på kyrkbyns egor . . . hvilken fanns ligga djupt sunken i marken, så att blott en half aln af hans öfversta del var synlig ofvan jord, upptogs och restes; dock kommer han innevarande år att ytterligare något höjas.» Och i *Sveriges runurkunder*: »Slätten mellan Danmarks kyrka och Säfja-ån (*Fardabro*, enligt uttalet: *Falebro*) var ännu på 1600-talet rik på hednagrafvar. Nu återstår bara en skadad ätthög och runstenen är vester om honom. Ristningen är så ypperligt utförd att det hela flerstädes har utseende af upphöjdt arbete. Stenen, som länge legat sunken i jorden, är under förledna sommar [d. v. s. 1863] åter rest.»

Rödgrå granit. Höjd 2,35 m., bredd 1,35 m. Ett utomordentligt vackert stenblock med jämn och alldeles slät yta. Ristningen är också omsorgsfullt och jämnt utförd, överallt tydlig och väl bevarad.

Inskrift:

· **strþinkr** × **lit resa stin** × **iftr** × **arna** × **sun** × **sen** × **han** × **fyr** × **hayrt** × **lant** × **pelfi** · **auk** ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55
aurikia · **iu** · **runar** · **iftr** · **brubur** · **sin**
 60 65 70 75 80 85

Stödingr let reisa stæin æftir Arna, sun sinn. Hann for hayrt × lant. Þialfi ok Orökia hioggu runar æftir broður sinn.

»Stöding lät resa stenen efter Arne, sin son. Han for **hayrt** × **lant**. Tjälve och Orökja höggo runorna efter sin broder.»

Till läsningen: Sk · framför 1 s är säkert. Alla runorna i första namnet tydliga. 7 k är icke stunget; icke heller 66 k. Intet sk efter 11 t och 15 a. 13 e är tydligt stunget; likaså 32 e och 50 e. Däremot icke 18, 20, 73, 84 i. Efter 22 t kan en av linjerna i den korsande slingan, läsas som i. Men denna möjlighet finns icke vid 73—76 iftr. Bst i a och n äro i allmänhet korta; men alldeles särskilt är detta fallet med 35 a och 36 n. 38 y är tydligt stunget, med ett kort, lodrätt streck. Likaså 42 y. Läsningen 40—44 hayrt är absolut säker. 81 u är litet; hst är ej (som i 82 r) uppdragen till övre slinglinjen. 83 s är något smalt, med kort mellanstapel. Intet sk efter 85 n.

Bureus (F a 10:1): 13 i, 18 e, 32 e, 34—48 han fyr × hayrt × lant, 50 e, 73 e, 82 u. Träsnittet (1624) har följande avvikelser: 18 i, 32 a, 42 u, 82 r. — Rhezelius (F a 6 och F l 2): 13 i, 18 e, 20—23 eftir, 32 a, 34—48 han + fyr + hayrt + lant, 50 a, 60 a, 73—76 aftir. — B 408: 13 e, 18 e, 20 e, 32 i, 34—48 han × fur × haurt × lant, 50 e, 73 i. — Celsius: 13 e, 18 e, 20 e, 32 e, 34—48 han × fur × haurt × lant, 50 e, 73 e. — Dybeck: 13 e, 18 e, 20 e, 32 i, 34—48 han × fyr × hayrt × lant, 50 e, 73 i.

Bureus (F a 5) tror sig i 49—53 pelfi finna ortnamnet Delfi. »Han fyr hayrði land Delfi. Delfi auk AuRikie hioggu Runar.» Han läser alltså pelfi två gånger och låter det betyda både ett ortnamn och ett personnamn. »Här märker *Delfi* icke allenast Landet, vtan och Ernes broder.»

Verelius gör först en ändring i texten på Bureus' träsnitt: 40—44 haurt ändras till abaurt. Och han ger så följande översättning: »Stödingr lät resa sten efter sin son Arne, han for bort. Land pelfr och Erik huggu Runerna efter sin broder.»

Huruvida Peringskiöld själv har sett Berga-stenen, är ovisst. Träsnittet är osignerat; att han kallar det »vår afritning», betyder icke, att han själv har utfört det. Den nya granskningen har emellertid givit samma läsning 40—44 haurt. Peringskiöld uttyder inskriften: »Stödingr lät resa Steen efter sin son Arne, som for till Hordaland. Thelfer och Erik höggo Runerna efter sin Broder.»

N. R. Brocman återgår, egendomligt nog, till Verelius' tolkning, dock utan ändring av texten: »Styrting lät resa Sten efter Arne sin Son. Han for långt bort (utur Landet). Thelfwe och

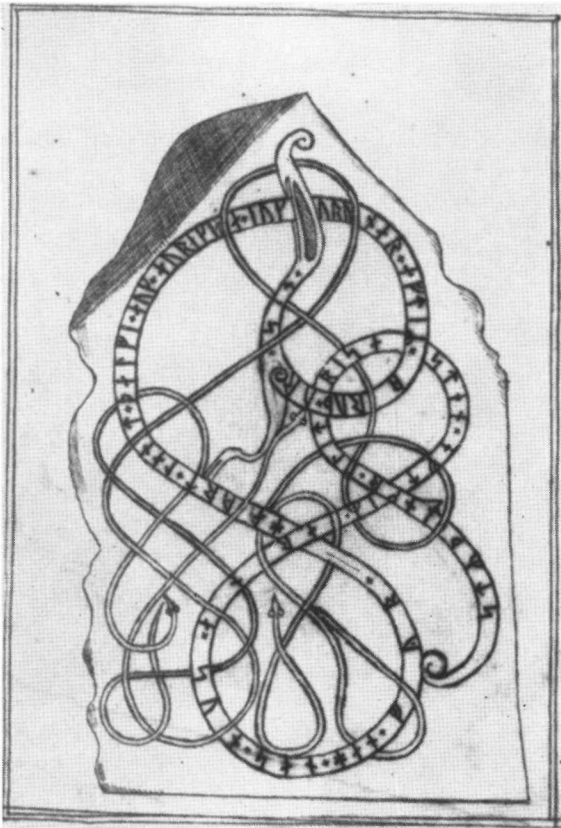

Fig. 33. U 948. Danmarks by, Fålebro, Danmarks sn.
Efter teckning av Rhezelius.

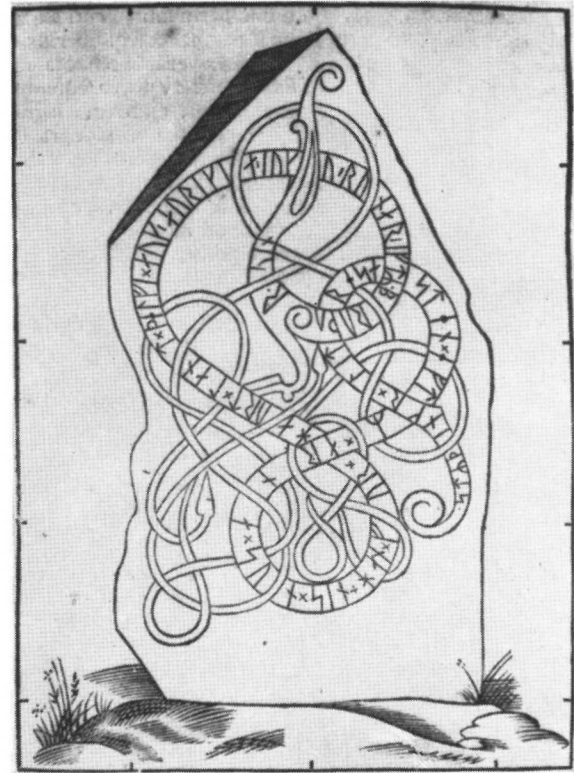

Fig. 34. U 948. Danmarks by, Fålebro, Danmarks sn.
Efter B 408.

Örika höggo Runorna efter sin Broder.» — J. G. Liljegren ger ingen tolkning, men U. W. Dieterich (*Runen-Sprachschatz*, 1844) uppger utan vidare, att **haurt** står för *utur*: »Er fuhr ausser Landes.»

G. Stephens omnämner inskriften i förbigående. Han finner i den ett exempel på att supinum ensamt, utan hjälpverb 'har', 'hade', kan stå som predikat. **han fyrhayrt lant** skulle betyda »he (had) for-harried lands», d. v. s. »he had ravaged, he plundered, many a land». Tydligt tänker sig Stephens, att **fyrhayrt** skulle kunna återge ett runsv. *fyrhæriat*. — En ny översättning ges i *UFT* h. 7 (1878): »Stöding lät resa sten efter sin son Arne. Han for genom hvarje land. Tjälvfe och Aurikja höggo runorna efter sin broder.» — På samma sätt uppfattas inskriften av Brate (1925): »Stöding lät resa sten efter Arne, sin son. Han for i vart land. Tälve och Orökja höggo runor efter sin broder.» »Ordet **hayrt** är», framhåller Brate, »tydningens huvudsvårighet. Närmast ligger att tänka på att det är fel för *hwart*; 'han befor vart land' betecknar Arne som mångberest i de länder, som kunna komma ifråga: England och Östersjö-länderna.»

Det finns knappast någon uppländsk runinskrift, som är så tydlig och lättläst och på samma gång så svårtolkad. Icke någon enda runa är oviss eller omtvistad. Ristaren har en god ortografi. Han brukar **r**-runan för palatalt *r* eller förbindelsen *ir* i **ifta** (2 ggr) och för vokalljud (*ø* eller *y*) i **stapinkr**, men samtidigt också **r**-runan för ursprungl. palatalt *r* i **stapinkr** och **runar**. Egenomlig är beteckningen av namnet *Orokia aurikia*. Det visar kanske, att ristaren trots sin skicklighet var osäker, då det gällde mindre vanliga ord.

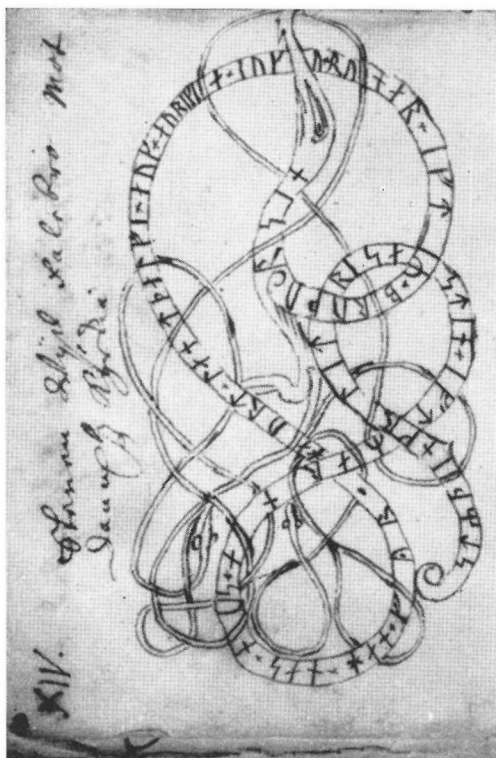

Fig. 35. U 948. Danmarks by, Fålebro, Danmarks sn. Efter teckning av O. Celsius.

Svårigheterna för tolkningen gälla uteslutande den mellersta av de tre satserna i inskriften: 34—48 **han × fyr × hayrt × lant**. Det rimligaste är givetvis att, i likhet med Brate, fatta **fyr** som predikat, d. v. s. verbet *for*, och det övriga **hayrt × lant** som objekt eller snarare som rumsadverbial i ackusativ. Men det är svårt att härifrån komma fram till någon lösning. »Han for till vart land (eller: i vart land)» — d. v. s. han for till alla länder, »som kunna komma i fråga» — ger icke någon god mening, allra helst som man för att få fram denna måste förutsätta ett ristningsfel. Därtill kommer, att verbet *fara* i inskrifterna konstrueras med *til* för att ange målet (*til Ænglands* U 539, Sö 55, 207, L 1049, *til Girkia* U 922), även med *i* (**han · fur · ausa · i karpa** U 636), men aldrig med ren ackusativ. Bortsett från s. k. innehållsackusativ (*fara pilgrimsfærþ* o. dyl.) och den därmed besläktade ändamålsackusativen (*fara sin ærande* o. dyl.) förekommer i fornsvenskan ackusativ vid verbet *fara* endast »af ett subst. uttryckande vägen fram öfver hvilken rörelsen sker» eller »af ett subst. uttryckande stället hvaröfver el. hvarigenom rörelsen sker» (Söderwall). Det är på samma sätt i den isländska prosan (Fritzner, Nygaard). Bruket av ackusativ vid rörelseverb för att beteckna målet tillhör uteslutande poesien (*nú kom ek heima Vafþr. 43* o. dyl.). Detta kan knappast ha någon betydelse för tolkningen av vår inskrift; versifierad är den icke.

Om namnet *Stödinga* se Ög 25 och U 914, om *Arni* U 389, *þialfi* Sö 194, om *Orøkja* Sö 205 och U 202.

En mycket egendomlig uppgift är, att »Tjälve och Orökja höggo runorna efter sin broder». En Tjälve omtalas visserligen som runristare tillsammans med en Ingulv på runstenen U 1052 vid Axlunda, Björklinge sn (**ikulfr · iok · stin** och **þelfi + iok stin**). Men såväl ornamentik som skriftens detaljer avvika mycket starkt från Fålebro-stenen; det finns ingenting som man känner igen som karakteristiskt för de båda ristningarna. Brate menar också, av dessa skäl, att Axlunda-

stenen »bär prägeln av Ingulvs ristning, som nog är den verkliga ristaren». Tjälve skulle m. a. o., trots signeringen, här ha förhållit sig helt passiv. Det ligger onekligen närmare till hands att antaga, att det är fråga om två olika personer med samma namn. Tjälve är ingalunda något ovanligt namn. Ristningen på Fålebro-stenen är emellertid, om man bortser från ortografien, ett mycket skickligt arbete, i främsta rummet tekniskt, men även konstnärligt. Man frågar sig, om det verkligen kan vara utfört av ett par män, som endast tillfälligtvis ha gjort en minnesvård över sin broder, men ingenting mera. Det har man svårt att tro. Brate vill också tillskriva Tjälve och Orökja ett par av Upplands vackraste runristningar, U 460 och 463 (vid Skråmsta, Haga sn, och Ala, Vassunda sn), i vilkas ornamentik han finner slående likheter med U 948. Sammanställningen är intressant, och den vittnar på sitt sätt om den höga kvaliteten i ristningen U 948. Om den är riktig, skulle Fålebro-stenen ge oss namnen på två av 1000-talets främsta runmästare i Uppland. Slutsatsen är emellertid något oviss. Det är möjligt, att inskriften ej bör uppfattas rent ordagrant. Vad man velat meddela är måhända, att stenen är rest till minne av Arne av hans fader Stöding och hans bröder Tjälve och Orökja. Detta har blivit uppdelat på två satser, varvid man varierat predikatet: fadern »lät resa stenen» och bröderna »höggo runorna». Liksom »reste» ofta står i stället för »lät resa» eller »gjorde bron» i stället för »lät göra bron» (se nedan U 958), så kan måhända här »höggo runorna» stå för »lätto hugga runorna».

Brates sammanställning med de båda ristningarna U 460 och 463 består emellertid som mycket sannolik. Såsom vid behandlingen av dem har framhållits, visa de många drag, som påminna om runmästaren Fot. Det förefaller sannolikt, att de — liksom i så fall också U 948 — ha utförts antingen av denne själv eller av en ristare som har stått honom mycket nära. Såsom av den signerade U 945 framgår, har Fot varit verksam i Danmarks sn.

949. Lunda, Danmarks sn.

Pl. 16.

Litteratur: Handlingar 1938 i ATA; Fornminnesinventering i Danmarks sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl.; ATA).
Äldre avbildningar: G. A. Hellman foto 1938 (ATA).

Runstenen påträffades år 1938 vid plöjning i en åker omkring 400 m. SV om Lunda gård, 20 m. SÖ om vägen Stångby—Lunda. Ristningen torde ursprungligen ha varit vänd mot NV. Stenen flyttades och restes i hagmark 30 m. NV om fyndplatsen, på andra sidan om vägen Stångby—Lunda, 5 m. N om denna och nära bron över ett större dike. Platsen är utmärkt på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (ATA).

Grå gnejsgranit. Höjd (över nuv. markytan) 1,55 m., bredd 0,60 m. Ytan är mycket skrovlig, full av hål och andra fördjupningar, därför mycket olämplig för ristning. Ristningen är därjämte hårt vittrad, till stor del nästan helt utplånad. Med hjälp av gynnsam belysning kunde dock efterhand en del av inskriften urskiljas.

Inskrift:

... s - stin · iftir - - lkir · faður sin · ha ... iuþu
5 10 15 20 25 30

... [reisa] stein æftir ... , faður sinn. Ha[nn] ...

»... resa stenen efter ... , sin fader. Han ...»

Till läsningen: 1 s är osäker. Staven i följande runa är tydlig, men ingen bst kan spåras. 4 t och 6 n äro någorlunda säkra. Ordet 7—11 iftir är helt klart. Framför 14 l ha funnits två runor eller möjligen endast ett u. hu är tänkbart, men kan ej säkert fastställas. Det föl-

jande 14—17 **lkir** är tydligast i hela inskriften. 18—25 **fabur sin** är svagt, men dock säkert. 26 **h** är ovisst, 27 **a** tydligt. Slingans fortsättning är förstörd.

-- **lkir** är möjligen namnet *Holger*, *Holmgæirr*, ett i runinskrifterna liksom under medeltiden vanligt mansnamn (se U 210).

950. Myrby, Danmarks sn.

Pl. 16.

Litteratur: B 412, L 209, D 1:188. J. Bureus, F a 6 s. 197 n:r 159 (Rhezelius), F a 5 n:r 81, F a 1 s. 19; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 297; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 83; R. Dybeck, Danmarks socken (1863, ATA); UFT h. 7 (1878), s. 36; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 111; Fornminnesinventering i Danmarks sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (F 12 n:r 6); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 412); Dybeck (D 1:188).

Runstenen står vid åkerrenen 275 m. VSV om norra gården i Myrby, 3 m. N om vägen Bärby—Myrby. Ristningsytan vetter åt S. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (ATA).

Inskriften ingår redan i Bureus' samlingar, efter uppteckning av Rhezelius. Platsen anges vara »I Myrby gårdet» (F a 6), »Myrby» (F a 5). — *Ransakningarna*: »Emillan Myhrby och Bährby enn stehn påskrifwen.» — Peringskiöld (1710): »Vthi Myrby gårde, som wetter åth Bärby, finner man thenna Runesten, hwilken Antiquarien Bureus i sin tid något fulkomnare än han nu är afskrifwit hafwer» (B 412: »Myreby»; L 209: »Myreby gårde».) — O. Celsius granskade inskriften den 19 sept. 1727. — Dybeck: »Runstenen står i gårdet vester om Myrby, der några byvägar mötas.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Upsala» (1869): »W. om Myrby.»

Ljusgrå granit av medelgrov kornighet. Höjd (över nuv. markytan) 1,66 m., största bredd 1,09 m. Stenen är skadad upptill, där även en del av inskriften har gått förlorad. Men f. ö. synnerligen väl bevarad. Ristningen är djupt och jämnt huggen, med mjuka linjer och mjukt rundad, slät botten. Ett par »dubbla korsningar» förekomma. På ett ställe (på h. sidan) tycks ett litet stycke av en slinga vara glömt av ristaren.

Inskrift (med det inom [] tillagt efter Rhezelius):

kunbiarn · lit · risa · stin at · [asif . . . u]n · in nefkir · at · broður sin

5 10 15 20 25 30 35 40 45

Gunmbiorn let reisa stein at As- . . . [s]un, en Næfgæirr at broður sinn.

»Gunnbjörn lät resa stenen efter Ås- . . . [sin] son, och Nävger efter sin broder.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. 1 **k** är icke stunget; icke heller 32 **k**. Bst i 4 **b** går rakt ned till nedre slinglinjen, varigenom runan kommer att likna ett **r**. 13 **i** är icke stunget; icke heller 18, 28, 34 **i**. Intet sk efter 19 **n**. Mellan 21 **t** och 27 **n** ha funnits 8 à 10 runor, varav några stumpar finnas kvar. Intet sk efter 28 **n**. 31 **e** är tydligt stunget, med kort streck. 34 **i** är säkert, icke **a**. På hst:s v. sida finns ingen bst, stenytan är här alldeles orörd. På h. sidan finns visserligen en kort, streckformig fördjupning, men den är säkerligen naturlig, ej huggen. F. ö. är namnet fullt tydligt och säkert.

Rhezelius (F 12): Mellan 24 **i** och 27 **u** är ett stycke av inskriften avslaget; R. anger nedersta delen av 7 stavar. Om här har stått **sin sun**, återstår för namnet 3 stavar, d. v. s. 2 eller 3 runor utöver **asi**. I F a 6 har Rhezelius: **asif . . . un**. — Hadorph och Leitz (B 412): 22—27 **isi . . . n**, 34 **a**. — Celsius: 22—27 **as · - . . n**, 34 **a**. — Dybeck: 34 **a**, 35 **r**.

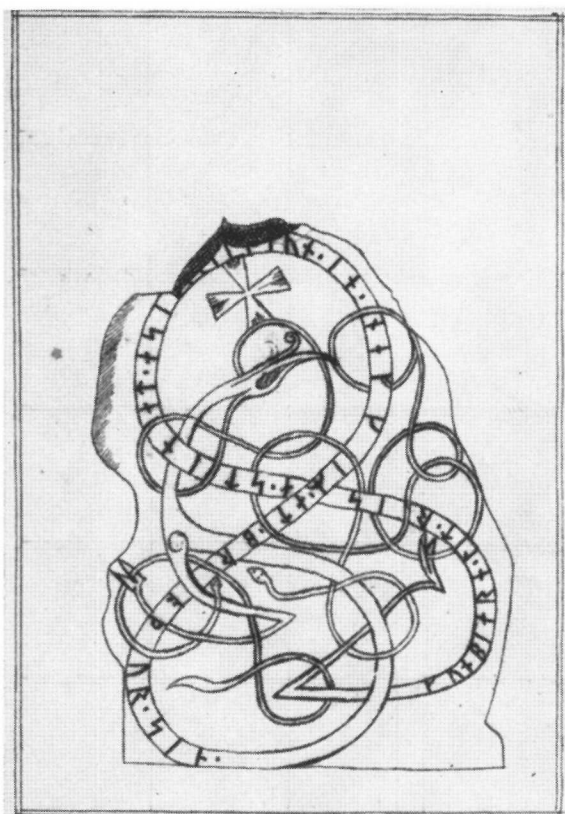

Fig. 36. U 950. Myrby, Danmarks sn.
Efter teckning av Rhezelius.

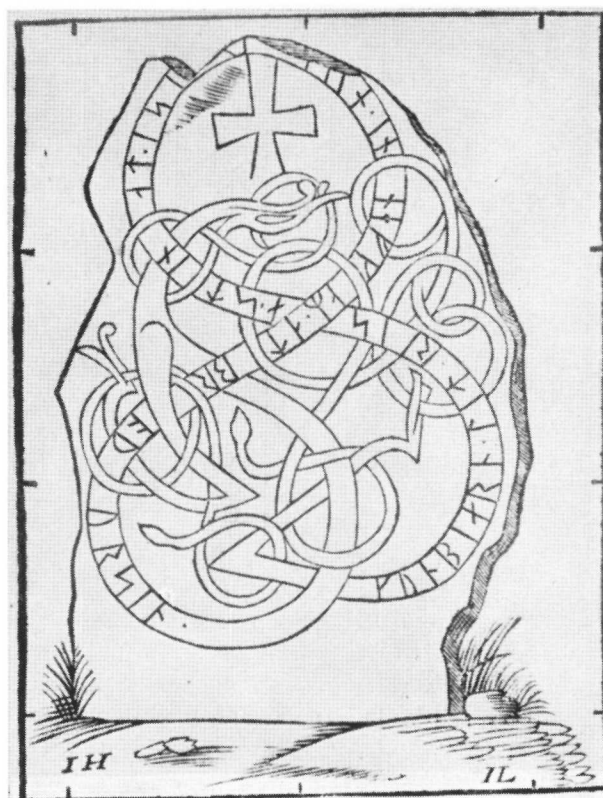

Fig. 37. U 950. Myrby, Danmarks sn.
Efter B 412.

Om namnet *Gunnbiorn* se Sö 278. Mansnamnet *Næfgæirr* är sällsynt. Det är endast känt från ytterligare ett par uppländska inskrifter: L 139 Gista, Bälunge sn, och L 257 Buringe, Vendels sn.

Runstenen är enligt Brate ristad av Öpir. Detta är möjligt. Ornamentiken är densamma som i flera av Öpirs signerade ristningar. Men ristningstekniken är mera vårdad än som brukar vara fallet hos honom, och detsamma gäller även om runornas former.

951. Säby, Danmarks sn.

Pl. 17.

Litteratur: B 405, L 215, D 1:190. J. Bureus, F a 6 s. 196 n:r 156 (Rhezelius), F a 5 n:r 83, F a 1 s. 20; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 152, 305; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 89; R. Dybeck, Reseberättelse 1863; UFT h. 7 (1878), s. 37; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 117; Fornminnesinventering i Danmarks sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 39); J. Leitz (och J. Hadorph), träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 405); Dybeck (D 1:190).

Runstenen står 200 m. V om mangårdsbyggnaden i Säby, 50 m. S om Säby kvarn, 5 m. S om västra utfartsvägen. Den är ristad på två sidor. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (ATA).

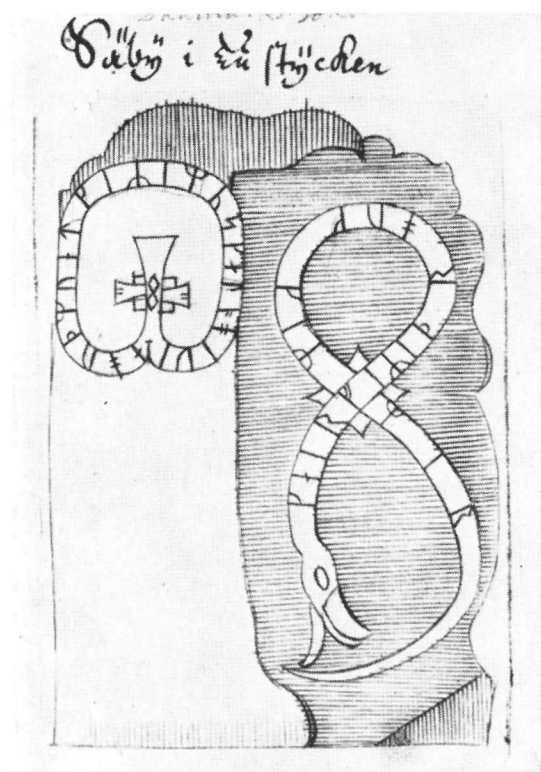

Fig. 38. U 951. Säby, Danmarks sn.
Efter kopparstick av Bureus.

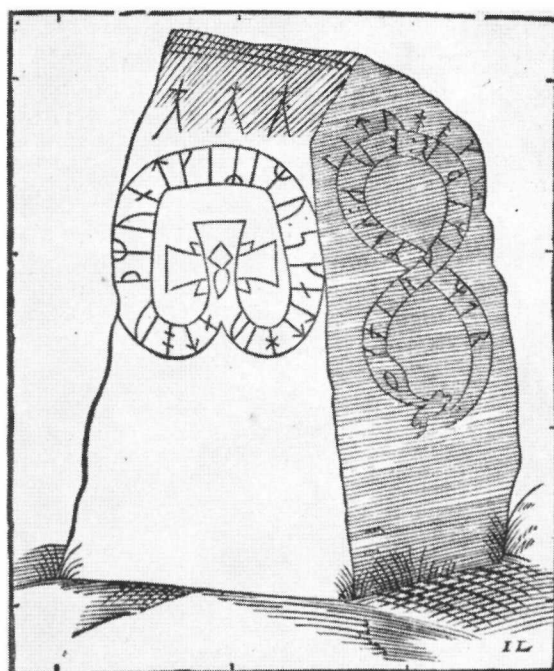

Fig. 39. U 951. Säby, Danmarks sn.
Efter B 405.

Inskriften på stenen är, i likhet med den föregående, upptecknad av Rhezelius: »Widh Säby i Danmark» (F a 6). Bureus anger (i F a 5): »Säby. I tu stycken», vilken senare felaktiga uppgift visar, att han icke själv har sett stenen. — *Ransakningarna*: »Säfby weed Byn enn steen påskrifwen». — Peringskiöld (1710): »Säby Runestenen i Danmarckz Soku, stående nedan byn emot gärdet, är på två sidor vthuggen» (B 405: »Säby»; L 215: »Säby gärde»). — Dybeck fann runstenen liggande »i slutningen af Säbyhöjden, nära vägen mellan landsvägen och gården». D 1:190: »En ovuligt runhuggen sten. Ligger i nordvestra slutningen af den höjd, hwar på Säby är. Många hedna grafminnen deromkring.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Upsala» uppger två runstenar vid Säby: en »W vid Säby» och en »på gärdet mellan Säby och Gnista, B 405, L 215». Såvida icke den senare uppgiften (trots identifieringen med B 405, L 215) avser en f. ö. alldeles okänd runsten, torde det här vara fråga om en och samma sten.

Röd granit. Stenen är ristad på två sidor. Sidan A är plan och slät, sidan B mera ojämn. Över B i ett annat plan tre kors. Ristningen är ganska djupt och jämnt huggen, med rundad botten i linjerna. Höjd 1,31 m., bredd sidan A 0,59 m., sidan B 0,69 m.

Inskrift (med det inom [] tillagt efter äldre läsningar):

A: kairkirip- r : ouk : kirmar litu : ha[ku]a
5 10 15 20 25

B: at oupmunt kirimr : skalt hiu
30 35 40 45 50

Gæirfriðr (?) ok Gæirmarr letu haggva at Auðmund. Grimr skald hio.

»Gerfrid (?) och Germar läto hugga efter Ödmund. Grim skald högg.»

Till läsningen: Intet sk vid inskrifternas början eller slut. 1 **k** är icke stunget; icke heller 15, 39 **k**. 5 **k** är tydligt; mer än en bst kan ej spåras. Av r. 10 finns endast nedre delen av en stav; ytan är här skadad med runans övre del. F. ö. är första namnet klart. Även det andra är säkert. Därmed är utrymmet inom runslingan slut. De återstående två orden stå upptill över runslingans övre ögla. Av r. 27 finns endast en rest av hst kvar. Ytan är här skadad. Av följande runa finns ett tydligt böjt streck i behåll, tydligen bst i ett **u**. V. bst i 31 **t** är osäker. 32 **o** är tydligt. Bst:s övre del i 33 **u** är osäker. Intet sk efter 38 **t** och 49 **t**. F. ö. är denna del av inskriften fullt tydlig.

Rhezelius (F a 6): **kairfiripr : ouk : kirmor**; r. 21—29 saknas; **a oupmynt kirimu : skalp oiul**. — B 405: A: **kairkiriipr : ouk : kirmtr litu hok- a**; B: **at oupmunt kirimu : skalt hiu**. — Dybeck: A: **kairkiriipr : ouk : kirmar litu ho - ua**; B: **at · oupmunt : kirmr skalt · hiu**.

Ett namn *Gairfriðr* är endast känt från denna inskrift. Det är sannolikt ett kvinnonamn, identiskt med isl. *Geirriðr*, varav spridda belägg finnas från landnamstiden ända till 1400-talet. — Även *Gairmarr* är sällsynt; ännu ett belägg finnes, på runstenen L 1048 Hedsunda kyrka (Gästrikland). — Om mansnamnet *Auðmundr* se Sö 209 och U 598. — Eftersom kvinnonamnet står före mansnamnet, är Gerfrid sannolikt moder till Germar. Runstenen är i så fall rest över Ödmund av hans efterlevande hustru Gerfrid och hans son Germar.

Om namnet *Grimr* se U 162. Ordet *skald* förekommer som tillnamn på tvenne runmästare: *Grimr skald* U 951, sannolikt även U 916, och *Þorbiorn skald* U 29 och U 532. Dessutom möter det som tillnamn i en västgötsk inskrift: *Uddr skald* Vg 4. *Skald* har väl utan tvivel i dessa fall haft samma betydelse som i den västnordiska litteraturen: en man som idkar diktkonsten, särskilt i dess konstmässiga former. Det är ett säkert vittnesbörd om att sådana yrkesdiktare funnits i vårt land under vikingatiden. Mindre visst är att deras diktning har varit av alldeles samma slag som vi känna från den norsk-isländska skaldepoesien. Tydligen har *skald* varit ett hedersnamn.

Som runristare har Grim skald icke varit särskilt framstående. Hans ornamentik är efter uppländska förhållanden mycket enkel, och hans stavning vittnar icke om någon större vana vid att använda skrift.

952. Sällinge, Danmarks sn.

Litteratur: B 404^a, L 210. J. Bureus, F a 6 s. 73 n:r 135 (Bureus' egen uppteckning), F a 10 : 2 n:r 39, F a 5 n:r 82, F a 1 s. 20; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 298; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 84; UFT h. 7 (1878), s. 36; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10: 1), s. 49.

Avbildningar: J. Bureus, teckning (F a 10 : 2 n:r 39), kopparstick (F f 6 n:r 38); J. Rhezelius, teckning (F 1 2 n:r 8); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 404).

Runstenen, som numera är förkommen, fanns enligt Bureus »Vidh Selinge i Danmark» (F a 6, F a 10; 2, F a 5). — *Ransakningarna*: »Emellan Bärby och Sällinge enn steen omkull påskrifwen.» — Peringskiöld (1710): »Emellan Bärby och Sällinge finnes en kulliggande Sten med gammal Skrift uppå» (B 404: »Bärby»; L 510: »Sällinge, vid vägen till Bärby»). — Celsius synes icke själv ha granskat inskriften. Stenen har förgäves sökts såväl av Dybeck som vid fornminnesinventeringen 1937—38 och runstensinventeringen 1942.

Höjd omkr. 2,20 m., bredd omkr. 0,95 m.

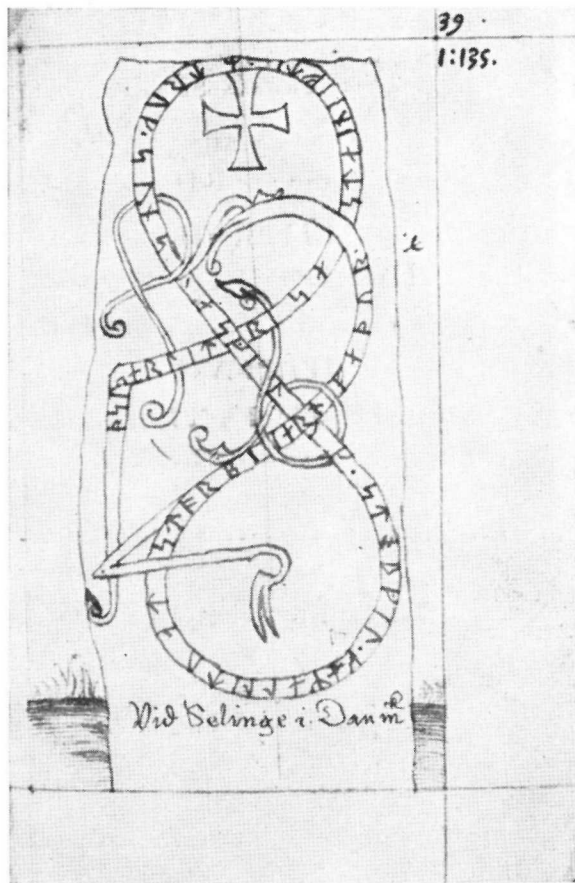

Fig. 40. U 952. Sällinge, Danmarks sn.
Efter teckning av Bureus.

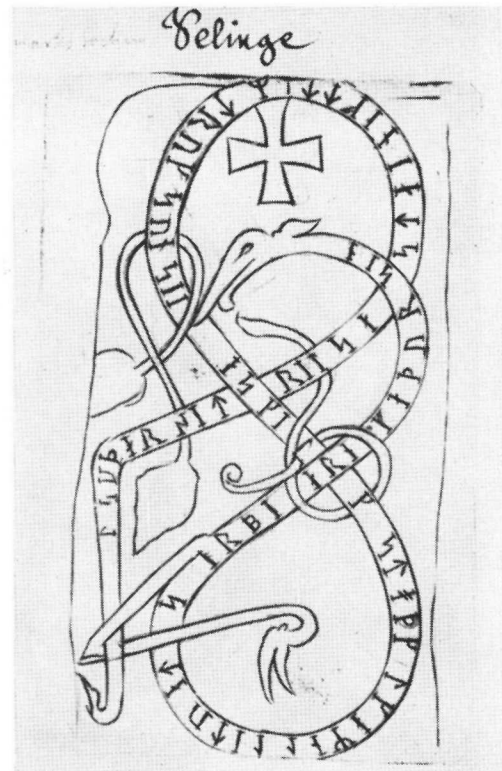

Fig. 41. U 952. Sällinge, Danmarks sn.
Efter kopparstick av Bureus.

Inskrift (enligt B 404^a, med det inom [] tillagt efter Bureus och Rhezelius):

osuar · lit risa stain iftir · tryk · sun si[n] askil · uk · stopkil · kamal · ritu · at stopbiarn · faþur
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70

Ansvarr let reisa stein aftir Trygg, sun sinn. Æskell ok Stodkell gamall rettu at Stodbiorn, faður [sinn].

»Ansvarr lät resa stenen efter Trygg, sin son. Äskil och Stodkil gammal reste efter Stodbiörn, [sin] fader.»

Till läsningen: Bureus (F a 10:2) har följande avvikelser: 1—5 **osipar**, 23—26 **truk**, 30—32 **s - n** (bst på en korsande ornamentslinje), 33—37 **asgil**, 40—46 **stopgil**, 58—66 **storbiarn**, 71 **r**. — Rhezelius (F 12): 1—5 **osuar**, 23—26 **tryk**, 30—32 **s - n**, 35 **k**, 44 **k**, 61 **p**, 71 **r**.

Peringskiöld har följande kommentar till inskriften: »Thenne Oswar kan wara then samma Man, som på Fårebros stenen kallas Osur, efter hwilken bron bygd blifwit, hwar om tilförene förmält är ... Wid så beskaffad sak, är Slächt-linien således sammanhängande:

Oswar eller Osur, som ägde Thorstens och Wiges Syster	
Trygg, Osswars Son	Stodbiarn Trygwes broder
Askil Stodbiörnsson	Stodkil Gamal

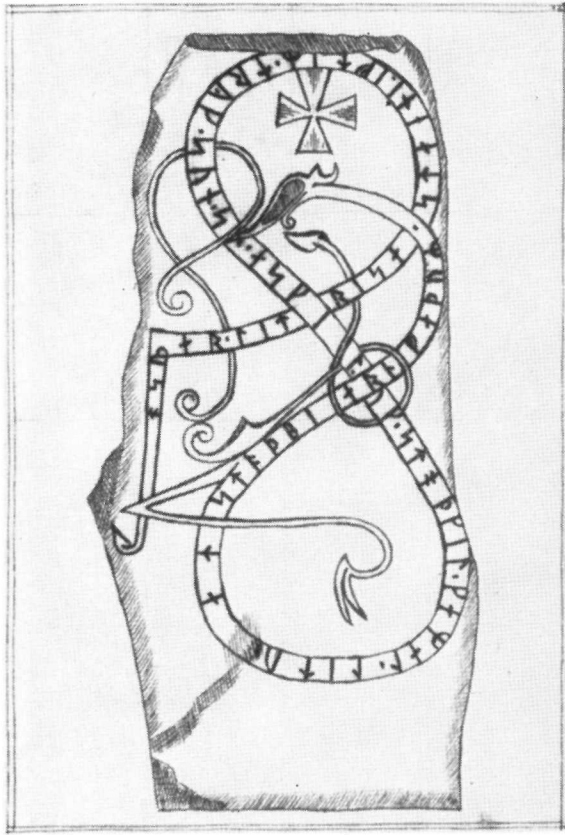

Fig. 42. U 952. Sällinge, Danmarks sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 43. U 952. Sällinge, Danmarks sn.
Efter B 404.

Så at begge Ossvars söner dödt för fadren, och kanske Sone-sönerne med, efter som hans swågar Thorsten och Wige woro allenast öfrige igen, at omsider efter Osurs död, låta vprätta Minnes-Stenen wid Farda bron. Thet kan ock wara likt: at hans Säte-gård hetat Ösvarstuna, och af honom blifwit bygd en Kyrkia, som nu ther af kallas Östuna.» Härtill må anmärkas, att det icke av inskrifterna framgår, att Stodbjörn var Tryggs broder och son till Ansvar. Någon släktskap har väl sannolikt funnits mellan Trygg och Stodbjörn, eftersom de ha fått en gemensam minnesvård. Ansvar och Assur är olika former av samma namn. Då detta är tämligen vanligt, blir det givetvis endast en osäker förmodan, att det i de båda inskrifterna är fråga om en och samme man.

Om namnet *An(d)svarr* (*Assurr*) se U 276. — *Tryggæ* är f. ö. icke känt såsom mansnamn på östnordiskt område, varken i inskrifterna eller i medeltida urkunder. Den svaga formen *Tryggvi*, *Tryggi* är sparsamt belagd i en öländsk inskrift (Öl 16), i danska medeltidsurkunder (*DGP*) och i ett par svenska och danska ortnamn (Lundgren-Brate; *DGP*). Vanligare är namnet på västnordiskt område, såväl *Tryggr* som *Tryggvi* (Lind). Det senare är i ett par fall säkert att fatta som förkortning av *Sigtryggr*, *Hertryggr* (E. H. Lind i [Svensk] *Historisk tidskrift* 1896, s. 247). Men utan tvivel är det också ursprungligen ett tillnamn, identiskt med adj. *tryggr* 'trofast, pålitlig'. Jfr om namnet *Otryggæ* Sö 217. — Namnet *Æskell* förekommer i uppländska inskrifter utom här endast i U 1 och 778. Det är vanligare söderut: Sö 46, 126, 333 (?), Ög 40, 47, 89, 101 (?), 179, Vg 37, 130, L 1256 Värnamo, L 1241 Forsheda kyrka, L 1666 Visingsö. I de danska inskrifterna förekommer det 7 el. 8 gånger. — Om namnen *Stodkell* och *Stodbiorn* se

U 524. *Stodkell* har tillnamnet *gamall*. Detta förekommer visserligen också såsom mansnamn, sammanlagt ett 10-tal gånger i svenska runinskrifter (se Sö 312). Men det finns ingen anledning förmoda, att så skulle vara fallet här, med ett **uk** 'och' överhoppat mellan 40—46 **stopkil** och 47—51 **kamal**. Däremot torde en annan möjlighet vara mera förtjänt att övervägas. Det är rätt sällsynt, att, såsom här till synes är fallet, en runsten är rest efter två olika personer (U 311, 842, 1017 och 1020). Tänkbart vore, att Trygg och Stodbjörn är samme man; Trygg är egentligen ett tillnamn men kan ha brukats ensamt som namn. Liksom Stodkil har tillnamnet *gamal*, så kan hans fader ha kallats Stodbjörn trygg eller endast Trygg. Om namn av detta slag, ursprungligen adjektiv (t. ex. *Diarfr*), se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 98 f.

Om detta är riktigt, skulle inskriftens innebörd uppfattas så, att stenen är rest efter en man, som hette *Stodbiörn tryggr* eller bara *Tryggr*, av hans fader *Ansvarr* och hans söner *Æskell* och *Stodkell gamall*.

953. Sällinge, Danmarks sn.

Litteratur: D 1:187. R. Dybeck, *Reseberättelse* 1863 (ATA); UFT h. 7 (1878), s. 36.

Avbildning: Dybeck (D 1:187).

Runstenen omtalas av Dybeck 1863 som nyfunnen: »Här vid Sällinge fauns en icke förr bekant runsten, lagd till tröskel.» Och i *Sveriges runurkunder*: »Vester om Sällinge är en höjd, hvilken fortgår söder ut till Bärby. Runstenen, som fordom lærer stått å denna, bland mycket märkvärdiga, för närvarande illa medfarna, hednagrafvar, ligger nu som trappsten till boningshuset i Sällinge norra gård.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet. »Upsala» (1869): »nordligaste gården i Sällinge ... Ligger som trappsten». I sin inventeringsrapport 1942 anmärker

Fig. 44. U 953. Sällinge, Danmarks sn. Efter D 1:187.

S. B. F. Jansson: »Platsen är numera täckt av ett halvmetertjockt lager av stenblandad jord från den rivna stugan. Runstenen ligger sannolikt kvar på samma plats som 1863 och torde kunna återfinnas genom grävning.» Någon sådan undersökning har emellertid ännu ej skett.

Höjd omkr. 1,90 m., bredd 0,95 m. Stenen var mycket skadad, då den granskades av Dybeck. Toppen var avslagen, och ristningen till stor del utnött och otydlig.

Inskrift (enligt D 1:187):

foraystain · lit · ri . . . skarþa faþu . . .

Frøystæinn let ræi[sa] (eller: re[tta]) . . . Skarða(?), faðu[r] . . .

»Frösten lät resa . . . Skarde, [sin] fader.»

Till läsningen: 2 o har på h. sidan en halvcirkelformig urgröpning. Dybeck anmärker: »Hade icke o sina bestämda kännestreck, kunde det tagas för þ; men hvartill dåg det här? Skulle man verkligen kunna tänka sig **foraustain?**» 5 y är enligt D 1: 187 tydligt stunget. Efter 25 u har Dybeck angivit runslingan som skadad.

I *UFT* h. 7 (1878) översättes inskriften: »For-Östen(?) lät skriva (runorna) efter sin fader Skarde.»

1—10 **foraystain** avser säkerligen mansnamnet *Frøystæinn*. Ristaren har vid sin ljudanalys trott sig höra en inskottsvokal mellan f och r. Jfr t. ex. **buru bro** U 947, **kiimr Grimr** U 951. Om namnet *Frøystæinn* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 75. — Namnet *Skarði* är känt från ytterligare en uppländsk runinskrift (U 769), en sörmländsk (Sö 131) och en östgötsk (Ög 177). Jfr också namnet *Skarðir* Sö 160, 162.

Sävja, Danmarks sn.

R. Dybeck har antecknat (i en förteckning över fornminnen i Danmarks sn, 1863, ATA): »Vid Säfja är en sten med åristadt kors, uppdagad detta år.» Stenen har senare icke kunnat återfinnas.

954. Söderby, Danmarks sn.

Litteratur: B 409, L 208. J. Bureus, F a 6 s. 55 n:r 62, s. 88 n:r 62 (Bureus' egen uppteckning), s. 202 n:r 178 (Rhezelius), F a 10: 2 n:r 43, F a 5 n:r 84, F a 1 s. 20; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta Uplandica per Thiundiam* (1710), s. 295 f.; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 82; N. R. Brocman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 226; J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 110; R. Dybeck i *Stockholms Dagblad* ²⁵/₈ 1873, *Runa* (fol.) 2 (1874), s. 10; *UFT* h. 7 (1878), s. 35; E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (ATS 10: 1), s. 115, 221, 240; O. v. Friesen, *Rö-stenen* (1924), s. 16; R. Pipping i *Studier i nordisk filologi* 35: 3 (1948), s. 65.

Avbildningar: J. Bureus, teckning (F a 10: 2), kopparstick (F f 6 n:r 39 ¹/₂); J. Rhezelius, teckning (F 1 2 n:r 9); osign. träsnitt i Peringskiöld a. a. och B 409.

Runstenen, som numera är förkommen, fanns enligt Bureus »öster från Söderby i Danmarks Sokn. väster ifrån Mora äng. 1638: 18 Juli» (F a 6, s. 55), »Millan Wallby i Danm. och Mora äng» (ib. s. 88), »Söderby» (F a 10: 2, F a 5); enligt Rhezelius »Melan Söderby gärdet och Engen» (F a 6). — *Ransakningarna*: »Söderby Tää Enn dito [d. v. s. sten] omkull och påskrifwen». Peringskiöld (1710): »I Söderby tä finnes en omkull fallen Runesten, hwilken föreställer en ogemen art af ormslingade Stenar, i thet ristningen går vti en Hugg-Orms liknelse med ett strek at läsa vti en ring» (B 409 och L 208: »Söderby»). — O. Celsius torde icke själv ha granskat inskriften — R. Dybeck har antecknat i sin reseberättelse 1863: »Söderbystenen har blifvit 'förvarad' *inuti* en spismur. Jag skall i sommar göra allt för att återfå honom på sin rätta plats, som för närvarande bär namnet *Runstensgropen*.» I *Runa* (fol.) meddelar Dybeck några år senare (1874):

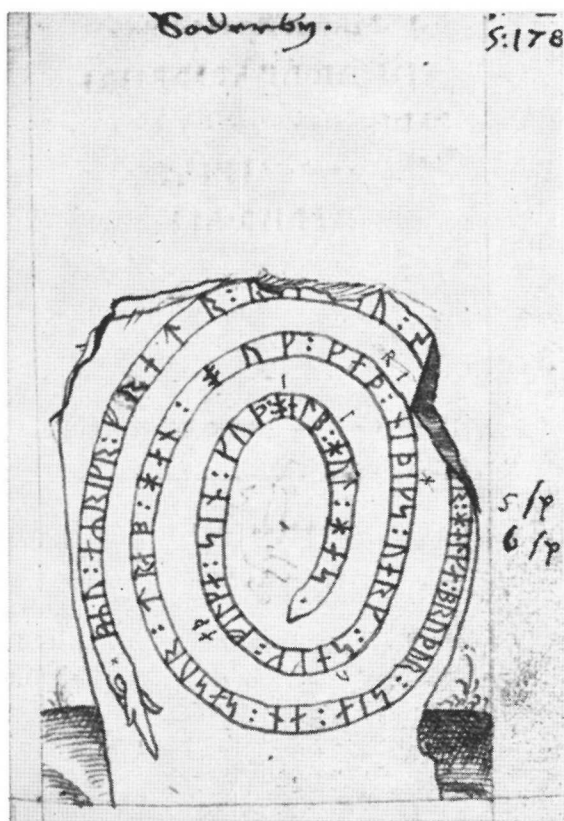

Fig. 45. U 954. Söderby, Danmarks sn.
Efter teckning av Bureus.

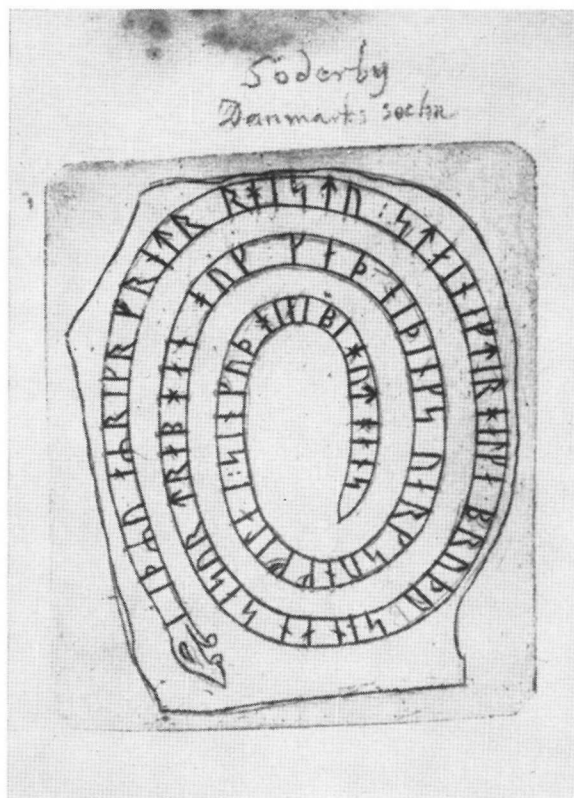

Fig. 46. U 954. Söderby, Danmarks sn.
Efter kopparstick av Bureus.

»Äfven denna gång anställdes spaningar efter den förlorade viktige Söderbysten (L 208) i Danmarks socken. Han vardt för omkring 40 år sedan af en nu afliden bonde hel inlagd i en spismur i byn Stället der stenen stod utvisas ännu bland grafkullar i norra slutningen af en skogsbacke ett godt stycke öster ut från Söderby. Det heter nu Runstenshållet.» — Enligt en anteckning i ATA av G. Rudberg 1903 skall stenen år 1811 ha blivit inbyggd i en gård i St. Söderby. Spisen har sedan delvis blivit ombyggd, men utan att stenen då påträffades. Den har stått vid »Runstensskiftet» Ö om byn. I »Runsteshagen» finns enligt samme meddelare ett gravfält med åtminstone sju gravhögar, den största med en diameter av 10 m. och en höjd av 1 m., utgrävd i mitten. Det är tydligen samma gravfält, som beskrives i fornminnesinventeringen i Danmarks sn 1937—38 (ATA) som fornlämning n:r 67.

Höjd omkr. 1,75 m., bredd omkr. 1,05 m. Ristningen utgöres av en runslinga, lagd i tre varv och börjande med ett enkelt ormhuvud.

Inskrift (enligt B 409):

× **pru : arrukr : fretr : ri - - u : s . . . - r : helka : brupr : sin : en : sasur : trab : han : ouk : kap · nipiks :**
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

uerk : seik : felka : sin : kup : helb : hut : has ×
65 70 75 80 85 90

þau(?) Öyrikr(?) frændr ræi[st]u s[tein æfti]r Hælga, broður sinn. En Sassurr drap hann ok [gærði] nidingsverk, sveik felaga sinn. Guð hialp and hans.

»Örik(?) och de andra fränderna reste stenen efter Helge, sin broder. Och Sassur dräpte honom och gjorde nidingsverk, svek sin följesman. Gud hjälps hans ande!»

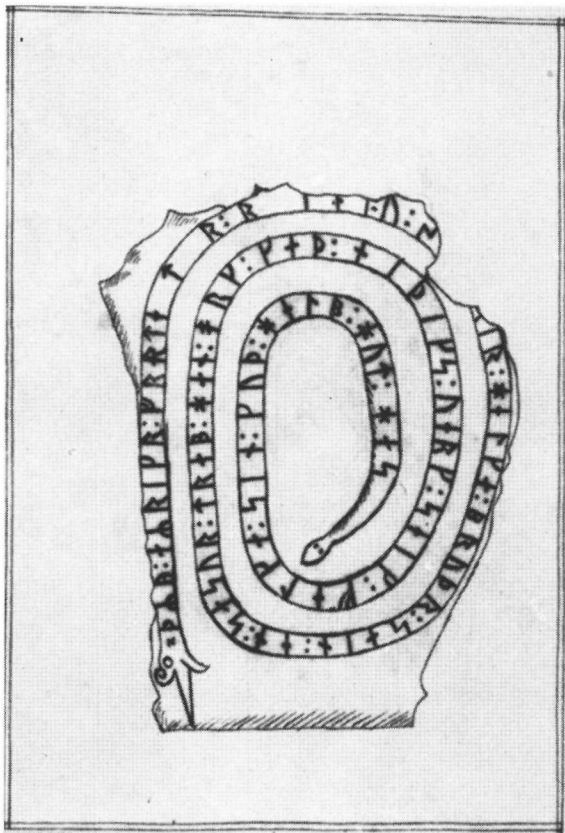

Fig. 47. U 954. Söderby, Danmarks sn.
Efter teckning av Rhezelius.

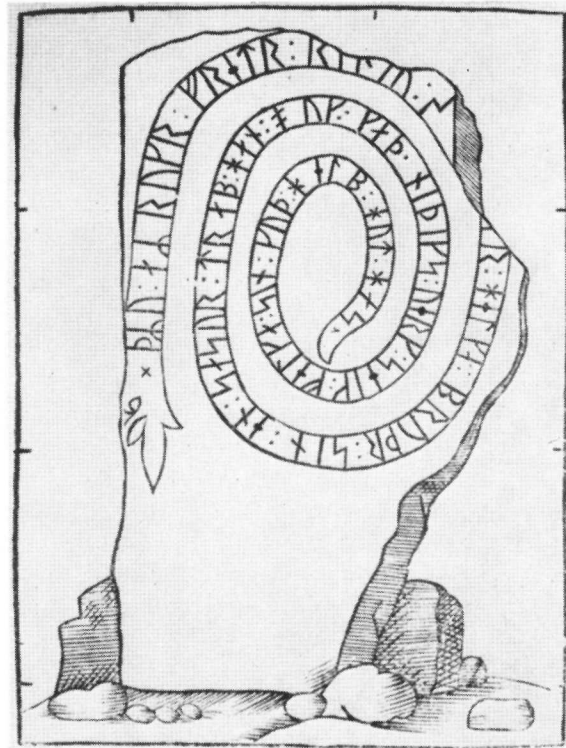

Fig. 48. U 954. Söderby, Danmarks sn.
Efter B 409.

Till läsningen: Bureus (F a 10: 2) × þru : arrikr : fretr : r ... u : s ... -r : helka : brupur : sin : an : sasur
trab : han : ouk : kap : nipiks : uerk : seik : filka : sin : kup : helb : hut : has. F a 6 s. 55 har 24 a, 36 e, 71 e. —
Rhezelius (F l 2): × þru : arrikr : fretr : ri ... u : s ... ir : helka : brupr : sain : en : sasur : trab : han : ork : kap : ni-
piks : uerk : seik : felka : sin : kup : helb : hut : has. Samma läsning i F a 6 s. 202.

De tre läsningar, som finnas bevarade av den märkliga inskriften, överensstämna så när som på några mindre detaljer. Inskriften torde ha varit tydlig och lättläst.

Vad ortografien angår, är först att märka, att enstaka runor äro överhoppade: u i 28—32 **brupr**, u i 66—69 **seik** (jfr **siku** 3 pl. pret. 'sveko' L 1592 Sjonhem, Gotl.), a i 70—74 **felka** (kanske efter uttalet), möjligen också i i 81—84 **helb** (för **helbi**?). n utelämnas på vanligt sätt framför t och s i 10—14 **fretr**, 85—87 **hut**, 88—90 **has**, framför k i 56—61 **nipiks**. En stark förkortning är 53—55 **kap** för **karpi** 'gjorde'; formen kan näppeligen uppfattas på annat sätt. Jfr **kiapi** U 1041 Golvesta, Tensta sn. 85—87 **hut** är väl felristning (eller felläsning?) för **aut** med **au** som tecken för (nasalerat) φ -ljud. Svårtolkade former äro 1—3 **þru** och 4—9 **arrukr**. Det senare måste vara ett namn, men vilket? Ett *Þyrikr* är känt från U 887. Då 10—14 **fretr** uppenbarligen är pl. *frændr*, bör 1—3 **þru** vara ett pron. i nom. pl.: antingen mask. *þeir* eller neutr. *þau*. Det senare förefaller övervägande sannolikt. Uttrycket *þau Þyrikr* innesluter personer av olika kön. Det har varit flera, som ha deltagit i resandet av minnesvården; bland dem åtminstone en kvinna, förmodligen en syster. *þau Þyrikr frændr* anger en krets av nära anförvanter, bland vilka endast en nämnes vid namn. För samtida människor i bygden var det utan vidare klart, vilka de andra voro. Jfr å ena sidan *þau Kattilmundr* »Kättilmund och hans hustru» (U 356), *þau Ingipora* »Ingetora och

hennes man» (U 102), isl. *þau Ástríðr* »Astrid och hennes män», *þau dróttning* »drottningen och han (Olav)», å andra sidan uttryck som isl. *þeir Holmsteinn bróðr*, *þeir Helgi feðgar*. Med hänsyn till att de uppge sig ha rest stenen efter *broður sinn*, bör *frændr* här beteckna en syskonkrets, sannolikt inneslutande flera kullar. *þau Öyrikk frændr* blir sålunda ungefärligen likvärdigt med ett *þau Öyrikk systkin*.

Om namnet *Sassurr* se U 258.

Ordet *nidingsverk* förekommer i runinskriftern endast här. Men det är väl känt från såväl västgöotalagarna som Magnus Erikssons landslag. I båda dessa lagverk stämplas vissa svåra ogärningar såsom *nidingsverk*. Bland dem omtalas dock icke direkt det brott, som här i inskriften åsyftas: att svika sin kamrat eller sin bolagsman. Men av flera ställen i de isländska sagorna framgår dock klart, att den man framför allt betraktades som *niding*, som bröt ett trohetsband och begick förräderi mot någon, som litade på honom. Om *niding* och *nidingsverk* se senast R. Pipping i *Studier i nordisk filologi* 35: 3 (1948), s. 59 f. Verbet *svikia* förekommer i flera runinskrifter: U 130, 1028 (Lena kyrka), L 263 Älvkarleby kyrka, L 1213 Björkö kyrka (Småland)(?), Säve 77 Guldrupe kyrka, Säve 89 (L 1592) Sjonhem, DR 387 Vester Marie kyrka (Bornholm). Jfr också U 614. U 954 är den enda svenska runinskrift, som direkt med namn utpekar den man, som hade begått förraderiet och svikit sin kamrat. Till sitt innehåll påminner den mest om en inskrift från Vester Marie kyrka, Bornholm (DR 387): **skogi : suek : saklausan** »Skoge svek den oskyldige» och en inskrift från Braddan på ön Man (E. Brate i *Fornvännen* 1907, s. 25): **roskitil : uilti : i : triku : aipsoara : siin** »Rossketil svek mot tro och förlikning den som han svurit sin ed». En inskrift med liknande innehåll är U 691. — Om ordet *felagi*, m. 'bolagsman, kamrat' se U 391, Vg 146, 182.

Joh. Bureus är den förste, som har lämnat en tolkning av inskriften. Han uppfattar 4—9 **arrukr** som genitivattribut till 10—14 **fretr**: »ErRici consangvinei» och 1—3 **þru** som en form av adjektivet isl. *trúr* 'trogen, trofast'. Hans översättning (i F a 5) är sålunda: »Fidi ErRici consangvinei erexerunt saxum in m. Helgonis fratris sui. Sed Sesurus occidit eum et patravit scelus nefandum, fraudem fecit contubernali suo. Deus adjuvet . . . illius». 85—87 **hut** lämnar han ööversatt.

Peringskiöld översätter inskriften på följande sätt: »Eriks frender the reste vpp Åminnelse-Sten efter sin broder Helge; Men Sassur dräpte honom, och gjorde ett groft Nidingswerk på sin segersamma fölgslagare. Gud hielp hans Anda!» Peringskiöld uppfattar 4—9 **arrukr** som namnet Erik och 66—74 **seik : felka** som ett sammansatt ord. Han kommenterar inskriften sålunda: »Alderstund Helges bröder beropa sig på sin höga skyldskap med Eric, så måste han then tiden varit en namnkunnig Herre, och som troligen synes, Konung här i landet. Af thet namnet Erik, hafwa här varit åthskillige Konungar; Men wid första Christendoms tiden, thå thenne Runesten synes vara vprättad, regerade Erik Emundarson emellan åhr 842 och 871 . . . Emellan åhr 960 och 993 regerade Erik Sigursäll . . . Med enthera af thessa två Konungar Erik, kan Helge hafwa varit skyld, och på Krigztåg fölgachtig.»

N. R. Brocman ger följande tolkning: »Thrur, Ar-Rok och Frände reste Stenen efter Helge sin broder; och Saser drap honom och gjorde Nidingswærk, samt swek sin Stallbroder. Gud hjälpe hans Ande.» Och Brocman tillägger: »19:de Cap. i Norska Hirdskrän wisar Fölgden uppå en sådan Gärning Hofmän imellan, nämligen at de strax skulle vara sin Tjänst förlustige, och at ingen sedermera fick tjäna ihop med dem. Dess utom tala våra Sagor och Landskapslagar på flera ställen om Nidingswerk, såsom de allræderstyggeligaste Naturens Foster: et Prof på våre Förfäders ädla och oförskräckta Hjærtelag.»

UFT h. 7 (1878): »Örung och hans fränder reste sten efter Helge, sin broder; men Såser (Sasse?) drap honom och gjorde *nidingsverk*: svek sin stallbroder. Gud hjälpe hans (Helges) ande!»

955. Tjocksta, Danmarks sn.

Litteratur: B 403, L 212. J. Bureus, F a 6 s. 197 n:r 162 (Rhezelius), F a 5 n:r 85, F a 1 s. 21; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 301; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 86; UFT h. 7 (1878), s. 37.

Avbildningar: J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 40); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 403).

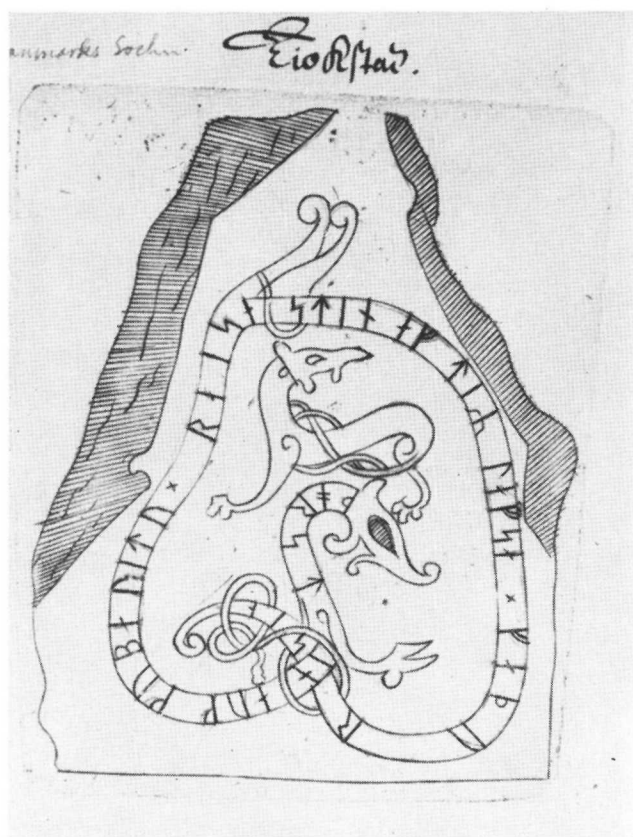

Fig. 49. U 955. Tjocksta, Danmarks sn.
Efter kopparstick av Bureus.

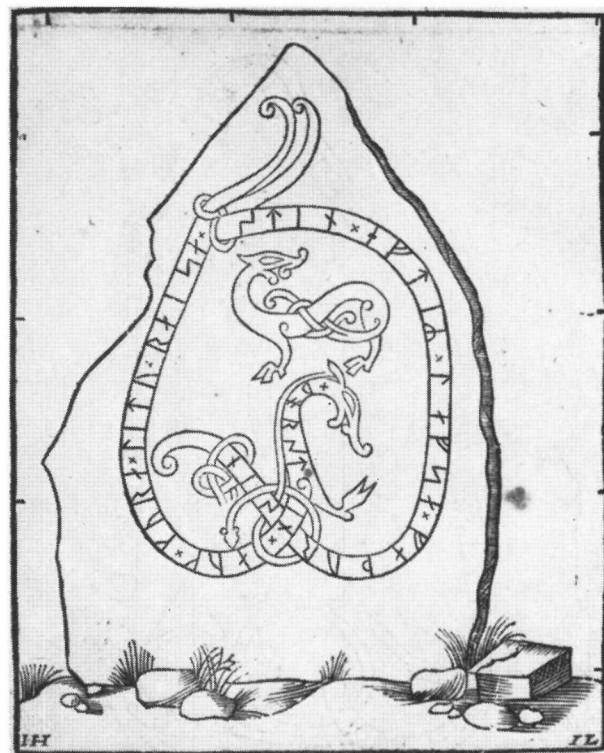

Fig. 50. U 955. Tjocksta, Danmarks sn.
Efter B 403.

Runstenen, som i likhet med den föregående numera är förkommen, fanns enligt Rhezelius (F a 6) »I Tjocksta gårde widh byen». F a 5: »Tiokstad.» — *Ransakningarna*: »Weed Tiäckstad synes sammaledes en stå.» — Peringskiöld (1710) har överskriften »Tjockstad Stenen» men f. ö. inga uppgifter om stenens plats (B 403 och L 212: »Tjockstad»). — Varken Celsius eller Dybeck ha några uppgifter; de ha säkerligen icke sett stenen. I *UFT* h. 7 (1878) meddelas, att »stenen är nu sönderslagen, och ett stycke fördt till Vallby i Danmarks socken af Daniel Ersson i Vallby, 1874 (enl. uppgift af amanuensen P. J. Lindal).» Stenen söktes förgäves vid fornminnesinventeringen 1937—38 och vid runstensinventeringen 1942.

Stenens höjd omkr. 2,20 m., bredd omkr. 1,50 m. Ristningens höjd omkr. 1,80 m., bredd omkr. 1,10 m. Ristningen förefaller ha varit tydlig och väl bevarad.

Inskrift (enligt B 403):

× **porstin** × **auk** × **kura** × **litu** × **raisa** × **stin** × **efftir** × **lafsa** × **fapur sin**
 5 10 15 20 25 30 35 40 45

Þorstæinn ok Gyra(?) letu reisa stein æftir Lafsa, faður sinn.

»Torsten och Gyra(?) läto resa stenen till minne av Lafse, sin fader.»

Till läsningen: Rhezelius (F a 6) läser 11—14 **kuba**, 33—37 **lefsa**. Sk även efter 42 **r** och 45 **n**.
 — Hadorph och Leitz (B 403): 11—14 **kura**, 33—37 **lafsa**.

11—14 **kura** är väl sannolikt ett kvinnonamn. Det kan vara ett kortnamn till det rätt vanliga namnet *Gyriðr* (se U 77), sålunda *Gyra* (eller *Gyrra*). Om mansnamnet *Lafsi* se U 751.

Ornamentiken har flera detaljer, som äro kända från ristningar, som man med skäl har tillskrivit ristaren Fot. Rundjurets huvud och framfot äro nästan exakt desamma som på U 255 vid Fresta kyrka. Det långa nackbandet, som bildar en löpknut kring runslingans båda korslagda ändar, återfinnes exempelvis på U 133 (Täby kyrka), U 202 (Angarns kyrka) och U 472 (Skott-sela, Knivsta sn). Djuret med det tillbakavända huvudet, som fyller ristningsytans övre del i stället för ett kors, har en parallell i U 980 Gamla Uppsala prästgård; jfr även U 991 Broby, Funbo sn. Runornas former, såvitt man kan bedöma dem efter äldre avbildningar, äro alltigenom de för Fot typiska.

956. Vedyxa, Danmarks sn.

Pl. 18, 19.

Litteratur: B 404^b, L 211, D 1:186. J. Bureus, F a 6 s. 197 n:r 157 (Rhezelius), F a 5 n:r 88, F a 1 s. 21; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Vita Theodorici (1699), s. 464, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 299 f.; E. J. Biörner, Epistola responsoria (1726), s. 14 f., 21; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 85, i Acta Literaria Sveciæ 2 (1725—29), s. 213; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 159; R. Dybeck, Danmarks socken (1863, ATA), Reseberättelse 1866 (ATA); UFT h. 7 (1877), s. 36; O. v. Friesen, Runstenar i Uppland och Gästrikland undersökta 1899—1901 (ATA); O. Montelius i Fornvännen 1914, s. 114; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 32; Fornminnesinventering i Danmarks sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (F 12 n:r 7); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 404^b); Dybeck (D 1:186); v. Friesen foto 1904 (ATA).

Det runristade stenblocket ligger på en åker 300 m. SSV om Vedyxa gård, 15 m. S om landsvägen Uppsala—Funbo, 25 m. N om vägen till Lövsta och 80 m. Ö om vägskälet mellan landsvägen och Lövsta-vägen. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (ATA).

Runstenen är tidigast känd genom en teckning (F 12) och en läsning av inskriften (i F a 6) av J. Rhezelius. Platsen anges vara »Widh Wädya». F a 5: »Wädya». — *Ransakningarna*: »Weedyxa Giärdet Enn stehn påskrifwen.» — Peringskiöld (1710): »Runstenen i Wedyxe gärde, är igenom sitt kullfallande midt i tw slagen, men des skrift och ritning aldeles behållen» (B 404^b och L 211: »Wedyxe gärde»). — O. Celsius har vid tre olika tillfällen granskat stenen och dess inskrift: den 22 april 1725, den 1 febr. och 11 mars 1726, sista gången tillsammans med prof. Erik Benzelius d. y., herr Carl Meurman, Stockholm, herr D. Grill, Stockholm och herr Anders Celsius, Uppsala. »Qui viderunt integrum esse et sphalmata antiquariorum recte notata in vindiciis . . . Stenen är icke sönder i två stycker, som Per. säger. är hel som han varit. Men ser uht som han vore sönder. har aldrig stådt uprest, som synes deraf at han är alt ned rijtad. Har altid legat vidöpen.» — Dybeck (1866): »Runstenen på Wedyxa gärde i Danmarks socken, restes under det jag uppehöll mig i trakten»; huruvida Dybeck avser U 956 eller U 957, kan ej

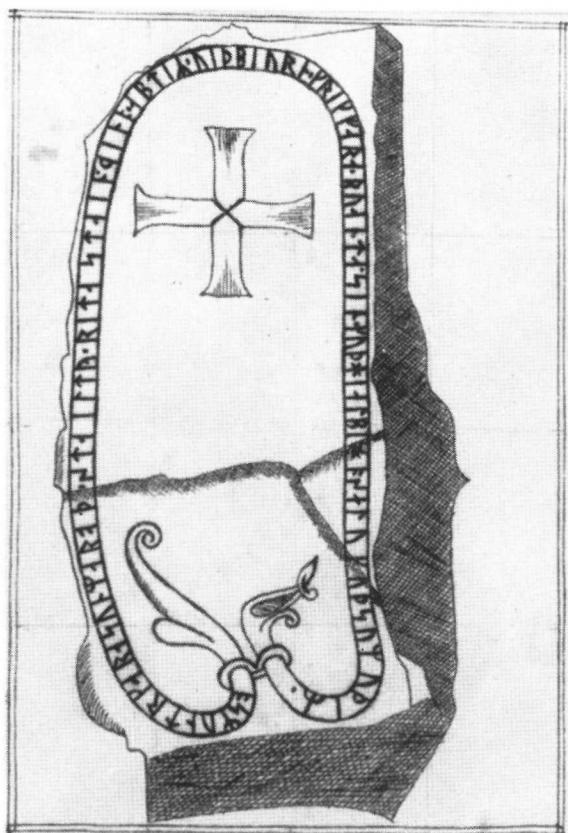

Fig. 51. U 956. Vedyxa, Danmarks sn.
Efter teckning av Rhezelius.

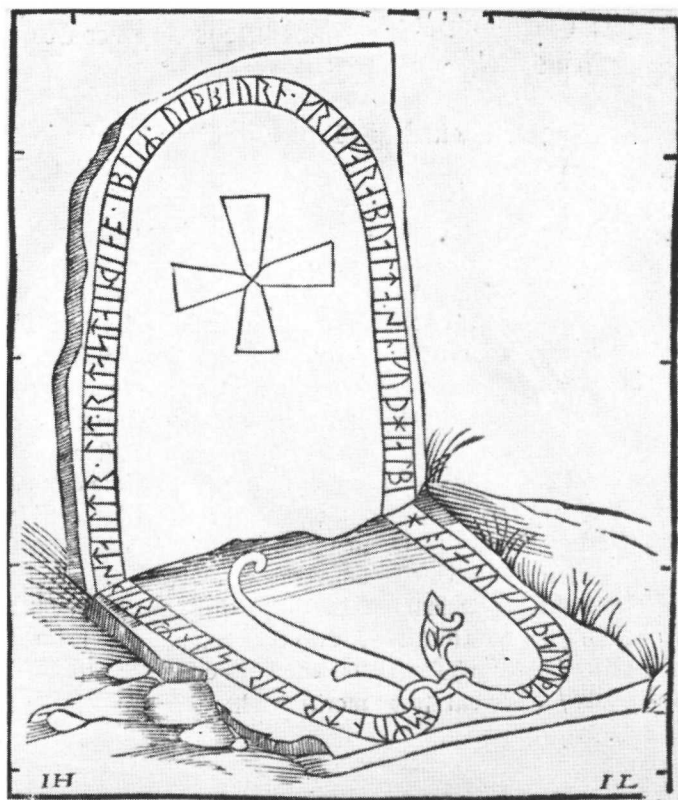

Fig. 52. U 956. Vedyxa, Danmarks sn.
Efter B 404.

avgöras. Också Dybeck opponerar (i *Sveriges runurkunder*) mot Peringskiölds påstående, att stenen skulle ha varit slagen mitt i tu: »Denne runsten, som ligger å Wedyxe gårde mellan Funbovägen och byn, är icke, såsom man af bautilska afritningen kunde sluta, ituslagen. Nedre delen af den aflånge stenen, utgörande nära hälften af honom, ligger jämns med jorden och öfre halfvan bildar en från denna trubbvinkligt uppstående skifva; och har hela stenblocket säkert haft sin nuvarande ställning åtminstone allt sedan det försågs med ristning, troligen äfven förut.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Upsala» (1869): »S om Wedyxa.»

Grå granit. Ett stenblock av högst säregen form, i det att ristningsytan utgöres av tvenne plan, som bilda en trubbig vinkel mot varandra. Ristningens hela höjd är 2,27 m., största bredd 0,95 m. Övre delens höjd är 1,37 m., nedre delens 0,90 m. Ristningens båda plan bilda nu ungefär samma vinkel mot markytan. Ursprungligen torde det nedre planet ha varit horisontellt och det övre haft en mera upprätt, svagt bakåtlutande ställning, ungefär så som bilden i *Bautil* visar. Stenblocket har då haft en stolliknande form, vilket torde ha varit mycket verkningsfullt, allra helst som läsningen av inskriften skall börja i det övre planets nedersta del på v. sidan. Om båda planen vid ristningen hade haft samma lutning, hade knappast funnits någon anledning till denna anordning av inskriften. Stenen har sålunda sjunkit på mitten, mest på v. sidan, så att den nu ligger snett. Ytan är tämligen slät och jämn. En ojämnhet går tvärsöver stenen (från r. 22 n upptill på v. sidan till r. 70 u på h. sidan). Ristningen är tämligen grunt, men jämnt huggen; inskriften är tydlig och lättläst.

Inskrift:

· stniltr · lit · rita · stain · þino · abtir · uipþiurn · krikfara · buanta · sin · kuþ · hialbi · hosalukuþs · u
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70
 muþir
 75
 osmuntr · karasun · markapi
 80 85 90 95

Stæinhildr let retta stæin þenna æptir Viðbiorn grikkfara, boanda sinn. Guð hialpi hans salu ok Guðs modir. Asmundr Karasun markaði.

»Stenhild lät resa denna sten efter Vidbjörn greklandsfarare, sin man. Gud och Guds moder hjälpe hans själ. Åsmund Kåreson ristade.»

Till läsningen: Minnesinskriften börjar på v. sidan omedelbart ovanför vecket mellan de båda planen. Tydligt avsiktligt. Namnet på den som »lätit resa» stenen har sålunda haft en mera framträdande plats än med stenens nuvarande, förskjutna läge är fallet. Sk framför 1 s är otydligt, mindre tydligt hugget än t. ex. efter 7 r. 1 s är omvänt: ᚱ. Likaså 51, 65 s. 3 n har en kort bst på v. sidan om hst, nästan vinkelrät mot hst. Intet spår av bst på h. sidan. Kanske skall runan uppfattas som ett a? 7 r är klumpigt (liksom flera andra r-runor i inskriften). Namnet är f. ö. tydligt. 12 i är icke stunget. Intet sk efter 14 a, 19 n, 50 a, 56 þ, 62 i, 85 r, 92 n; icke heller efter 78 r eller framför 79 o. Bst i 16 t äro vinkelräta mot hst, varför runan har den ovanliga formen ᚠ. 20 þ är omvänt. Alla runorna i namnet 29—44 uipþiurn · krikfara äro djupa och säkra. 37 k är icke stunget; icke heller 54, 69 k. 67 l är säkert; icke t. På hst:s v. sida är en förhöjning i stenyttan, som icke visar minsta spår av huggning. 73 u är säker; tydligen felristning. 76 þ liknar en u-runna med krökt bst. Omedelbart ovanför bst i 92 n en kort, rak fördjupning, som möjligen kan vara ett hugget sk. Namnet är tydligt. Det sista ordet har något hopträngda runor, och sista runan 99 i står omedelbart ovanför vinkeln mellan de båda planen.

Rhezelius (F 12): 1—7 stailtu (r. 3 har en kort bst nästan vinkelrätt mot hst, på dennas v. sida; r. 7 är ett mellanting mellan u och r). 8—10 lit saknas; tydligen ett fel vid renritningen, ty Rhezelius' läsning i F a 6 har: stailtu · lit · rita. Sk efter 78 r. 93—99 maroþ (så även F a 6). — Hadorph och Leitz (B 404): 1—7 stailtr, 24 i, 26 i, 93—99 markip. — Celsius: 1—7 stailtr, 24 a, 26 t, 93—99 markapi. »i uthi markapi synes väl och är icke mitt uthi angulo, uthan näst frammanföre. hoc viderunt testes.» — Dybeck: 1—7 stailtr, 24 a, 26 t, 67 t, 93—99 markipi. — v. Friesen: 1—7 stailtr, 67 t, 93—99 markapi. — Samtliga föregående granskare ha iakttagit runan 73 u. Den är också tydlig och ofrånkomlig.

O. Celsius är den förste, som har läst inskriften i rätt ordning. Såväl Rhezelius (F a 6) och Bureus (F a 5) som Peringskiöld börja med partiet r. 79—99. De ha icke läst sista ordet (r. 93—99) riktigt och därför ej heller fattat meningen. Celsius anmärker, att det är samme osmuntr, som har ristat Järsta-stenen nära Gävle, Samnan-stenen i Gamla Uppsala sn (U 986) och Skällerö-stenen i Funbo sn (U 998).

Bureus tolkar inskriften (F a 5): »OsMundus Caronis filius marodstiller fecit scribi Epitaphium hoc in honore VidiBerni GrikFara, Domino suo. Deus adiuuet illius animam et Dei mater.» Till ordet krikfara ger han följande kommentar: »GrikFara kallas den som far och färdas flere sin til Grikland. Såsom Hallandzfara och Gullandzfara, Spaniäfara kallas än i dag som til samma landen fara.»

Peringskiöld (1719) översätter: »Asmund Karesson, then mycket starka Kämpen, lät vthrita thenna Stenskrift, efter sin Herre och Husbonde Widbiörn Greklandz fare; Gud och Gudz Moder hialpe hans siäl.» Liksom vid andra runinskrifter, som omtala färder till Grekland, anser Peringskiöld, att det här är fråga om en deltagare i goternas härtåg fr. o. m. 200-talet, och till

denna tid vill han därför hänföra Vedyxa-stenen: »Vthi then tredie hundraåhrige tiden efter Christi Födelse, wid pass på thet 261 och 266 åhret, hafwa Götherne giort sina vthtåg til Grækeland; hwar med the ock fortfarit i then fierde och femte ålderen . . . Wid förbemälte tid måste thenne Runesten wara vprättad. Sedan Runerne wid pass Anno Christi 1000 afskaffades i Sverige hafwa åthskillige Nordiske Konungar och Krigzfolck ännu vti then tijonde och elfte ålderen vthfarit til Grækeland, at tiena där för såld, såsom vti then tiden då Konung Kiri Alexius och Drotning Zoë regerade, hwar om vår Sturleson förmäler.»

»Vehementer hic erravit Peringskiöldius», så lyder Celsius' omdöme om Peringskiölds tolkning av Vedyxa-inskriften. Hans egen översättning lyder: »Stailtr inscribi curavit hunc lapidem Vidbiurno in Græciam profecto, marito suo. Deus iuuet ipsius animam, et mater Dei. Osmuntr Kari filius signavit.» Härmed överensstämmer i stort sett N. R. Brocmans tolkning: »Ståltr lät rita denne Sten efter Widbjörn Greklandsfarare, sin Man. Gud hjälpe hans Sjal, och Guds Moder. Osmund Kares Son märkte.»

UFT h. 7 (1878): »Stenhild lät rita (= skriva å) denne sten efter Vibjörn, sin make, Greklandsfararen. Gud och Guds moder hjelpe hans själl! Åsmund Kåresson riste runorna.» Brate: »Stenhild lät resa denna sten efter Vidbjörn Grekfare, sin man. Gud hjälpe hans ande och Guds moder! Asmund Kareson ristade.»

Om det sällsynta kvinnonamnet *Steinhildr* se Sö 236. I Lundgrens och Brates namnordbok förtecknas ett belägg på namnet (lat. Stenildis) från Uppland 1316. — Om *Vidbiorn* se U 524. Tillnamnet *grikkfari* (eller *grekfari*?) förekommer även U 270. Såsom redan Bureus har insett, betyder det 'en man som har färdats (en eller flera gånger) till Grekland'. Jfr *Ænglandsfari* U 978, *Hallandsfare*, *Gullandsfare*, *Spaniefare*, isl. *Iórsalafari* m. fl. Som egentligt personnamn förekommer *Æistfari* Sö 45; jfr också *Sæfari*, *Vi(ð)fari*. Förleden i *grikkfari* är stamformen i folknamnet *grikkjar* pl. 'greker'.

957. Vedyxa (Viggby), Danmarks sn.

Pl. 20.

Litteratur: B 407, L 213, D 1:185. J. Bureus, F a 6 s. 197 n:r 158 (Rhezelius), F a 5 n:r 86, F a 1 s. 21; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Uplandica per Thiundiam (1710), s. 302 f.; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 87; R. Dybeck, Danmarks socken (1863, ATA); UFT h. 7 (1878), s. 37; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10: 1), s. 88, 160; Fornminnesinventering i Danmarks sn 1937—38 (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (F 1 2 n:r 5); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 41); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 407); Dybeck (D 1:185).

Runstenen står i åkern 500 m. SV om Vedyxa gård, 200 m. SSV om landsvägsbron nära avtagsvägen till Lövsta, 220 m. SV om U 956. Ristningsytan är vänd mot S. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (ATA).

Också denna runinskrift finnes upptagen i Bureus' samlingar, efter teckning av Rhezelius. Platsen anges vara: »Widh Wiggby i Wreten» (F a 6). F a 5: »Wigby.» — *Ransakningarna*: »Wiggeby aspehagen.» — Peringskiöld (1710): »Wigby Runesten» (B 407 och L 213: »Wigby»). — O. Celsius har granskat inskriften den 22 april 1725; platsen betecknas som »Wiggby fiällen = åker». »Mitt på stenen är ett ingrafwit hohl, som en liten skåhl, stor som en twärhand el. något litet större, slät innan.» — Dybeck (1863): Vid Vedyxa finnas två runstenar. »Gärdet, å hvilket den ene af dem är, har förr hört till Wiggeby.» Och i *Sverikes runurkunder*: »Den åkermark, å hvilken denne sten är, har förr hört till Wigby, men är för några år sedan lagd till Wedyxa.» — Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Upsala» (1869): »NNO om Myrby.»

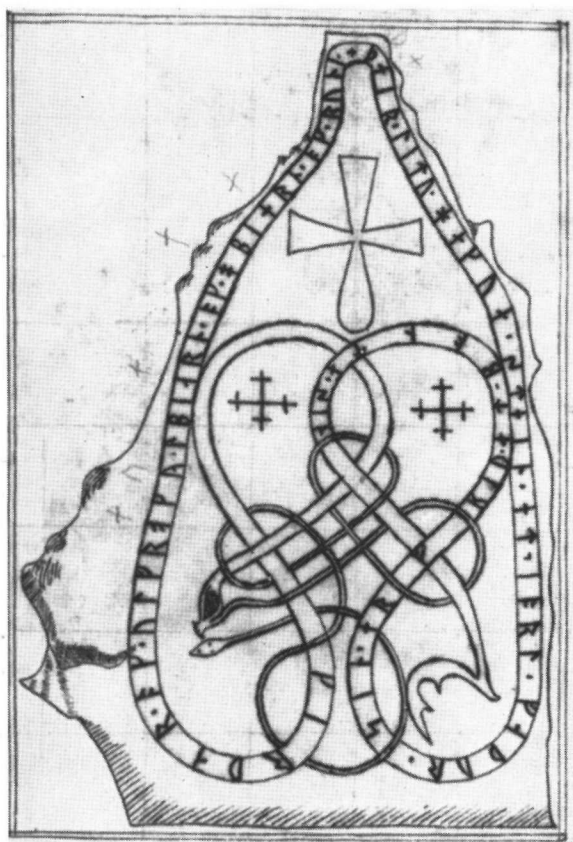

Fig. 53. U 957. Vedyxa (Viggby), Danmarks sn.
Efter teckning av Rhezelius.

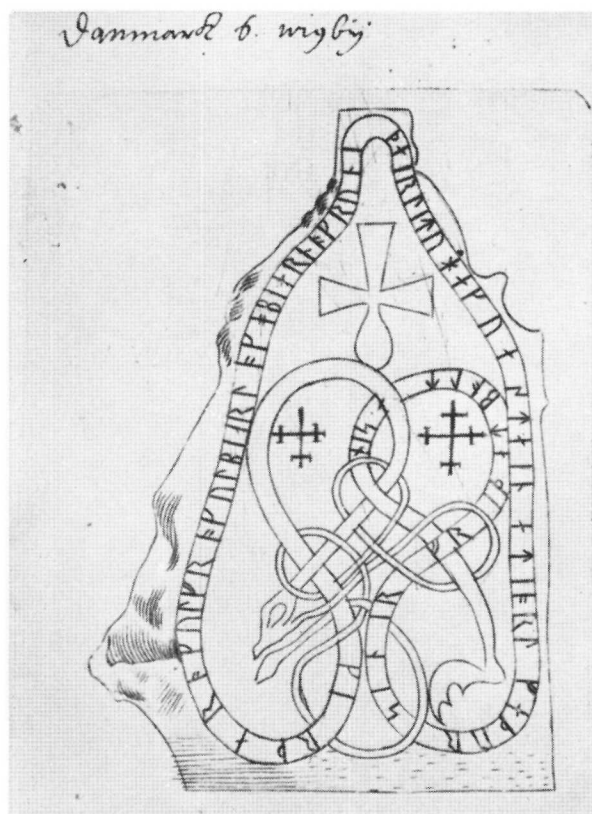

Fig. 54. U 957. Vedyxa (Viggby), Danmarks sn.
Efter kopparstick av Bureus.

Grå, grovkornig granit. Höjd (över nuv. markytan) 2,37 m., bredd mitt över ristningen 1,57 m., vid basen 1,75 m. Stenen har en i det närmaste triangulär genomskärning. Ytan är mycket skrovlig, ehuru rätt plan. Ristningen är mycket ojämn, med grova linjer. Delvis svärläst, särskilt nedre hälften.

Inskrift:

kerpar · ok · ulfr · ok ulbiarn · ok · abiarn ok runi + þair · litu hakua · stain · at · iarl faþur sin ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
 arfriþr at · bonta sin
 70 75 80

Gærdarr ok Ulfr ok Holmbiorn ok Abiorn ok Runi þeir letu haggua stæin at Iarl, faður sinn, Arnfriðr at bonda sinn.

»Gärdar och Ulv och Holmbjörn och Åbjörn och Rune de läto hugga stenen efter Jarl, sin fader, Arnfrid efter sin man.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. 1 k är icke stunget; icke heller 46 k. Avståndet mellan 1 k och 2 e är stort, likaså mellan 10 l och 11 f. 2 e är tydligt stunget. Runorna i första namnet 1—6 kerpar äro grunda, men säkra. 13 o har två bst, svagt uppåtvända, på h. sidan av hst, sannolikt huggna. o är sannolikare än i. Inskriftens övriga o-runor ha bst nästan vinkelrätt mot hst. Intet sk efter 14 k, icke heller efter 31 k. Sk + efter 35 i står vid top-

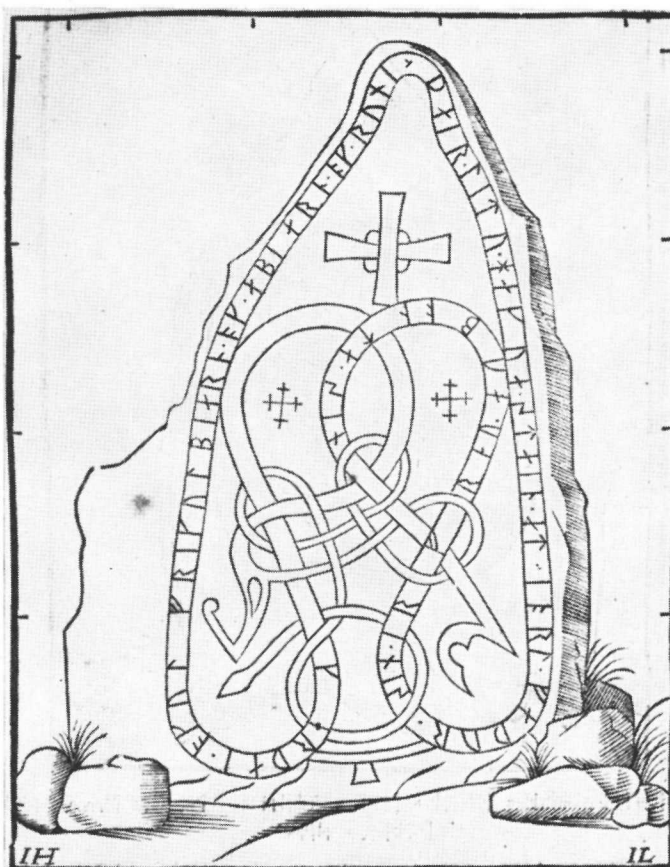

Fig. 55. U 957. Vedyxa (Viggby), Danmarks sn. Efter B 407.

pen av stenen och delar inskriften i två delar. Sannolikt en avsiktlig anordning. Det följande är tydligt, t. o. m. 55 t. Bst i 57 a sitter lågt, men går tvärs över hst. Runan är a, icke o. 60—67 *fapur sin* är grunt. 74 r förefaller tämligen säkert, men står påfallande nära 75 a, utan sk.

Rhezelius (F 12): 2 i; intet sk efter 12 r och efter 14 k; 15 y; därefter sk; 24 o, 51 e, 54 e, 57 o, 68 e; 74 r saknas; sk efter 59 l, 64 r, 73 p och 81 a. — Hadorph och Leitz (B 407): 2 e, 6 i; intet sk efter 8 k, 12 r, 14 k; 13 i, 24 a, 57 o, 68—74 *irfrau*, 75 u (omvänt); sk efter 59 l, 64 r, 73 u, 81 a, däremot icke efter 76 u. — Celsius: 2 e, 6 r, 13 i, 24 a, 57 a, 68—74 *irfriþ*. — Dybeck: 2 e, 6 r, 13 i, 15 y, 24 a, 57 o, 68—74 *arfriþ*; sk efter 59 l, 64 r, 73 p, 81 a, däremot icke efter 67 n.

Fem söner ha tillsammans med sin moder låtit hugga ristningen till minne av deras fader. I inskriften förekomma sålunda sju namn. Om *Gærdarr* se U 72, om *Holmbiorn* U 538, om *Abiorn* Sm 2, U 408, 585, om *Runi* U 789, om *Iarl* U 307, om *Arnfridr* (eller *Ærnfridr*) U 35.

Ornamentiken är rätt otymplig och oklar. Huvud och stjärt på rundjuret äro alldeles misslyckade. Ristningen har tre kors, ett större upptill och två mindre s. k. korsade kors längre ned mellan slingorna. Enligt Peringskiöld skulle detta vara hedniska symboler: »Thenne Runesten föreställer oss att beskåda try hedniska kors, nämligen ett stort och tw små, till the krönte Afgudars minne; Thet första korset är Thors merke, the andre tw smerre korsen äro i Swartbocken kallade *Ægis Hielmar*, hwar med betecknas Odins och Freys minne.»

I P. Dijkmans *Historiske Anmärkningar* (1723), s. 62 omtalas en runsten som skall ha stått vid Viggby i Dalby sn. Den inskrift, som citeras (se även L 99), är emellertid ett avsnitt ur inskriften på U 957, och det har tydligen skett en förväxling av de båda platserna med samma namn.

958. Villinge, Danmarks sn.

Pl. 21.

Litteratur: B 406, L 214, D 1:189. J. Bureus, F a 6 s. 197 n:r 161 (Rhezelius), F a 5 n:r 87, F a 1 s. 22; O. Rudbeck, *Atlantica* 2 (1689), s. 550; J. Peringskiöld, *Monumenta Uplandica per Thiundiam* (1710), s. 303 f.; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 88; R. Dybeck, *Danmarks socken* (1863, ATA); UFT h. 7 (1878), s. 37; E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (ATS 10:1), s. 37 f.; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 84; *Fornminnesinventering i Danmarks sn 1937—38* (G. A. Hellman m. fl., ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (F 12 n:r 4); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 42); osign. träsnitt i Peringskiöld a. a. och B 406; Dybeck (D 1:189).

Runstenen fanns enligt J. Rhezelius (F a 6) »Widh Willinge byen». F 12 och F a 5: »Willinge.» Den finnes icke omnämnd i *Ransakningarna*. — Peringskiöld (1710): »Midt emot Gammal ängen ligger Wilinge By, hwilken til efwentyrs kan hafwa fått sitt namn af Odens then äldres son Vili... Här i Wilinge gårde strax wid byn finnes en gammal ritning på en plump och tiock steen, å sud liggande wid bergspallen hos en på hedniskt sätt stenlagd graf, nedan för hwilken äro fem eller sex andre stenlagde grafwar och högar.» — Celsius har icke själv granskat inskriften. — Dybeck (1863): »På den höjd, hvarå Willinge by är, ligger, vester om uthusen, en behållen runsten.» Och i *Sveriges runurkunder*: »Willinge ligger på en enstaka höjd å Uppsala-slätten och runstenen är på bybacken invid och vester om uthusen.» Kort därefter drabbades runstenen av förstörelsen. I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Upsala» (1869) meddelas: »Denna sten söndersprängdes och bortfördes nästan helt och hållet af jernvägsarbetare för få år sedan. Hvad som återstår, er endast... *ihvidr. r...*» Samma upplysning lämnas i UFT h. 7 (1878).

Det fragment, som återstår av den söndersprängda stenen, ligger, med runorna uppåt, i den steniga backslutningen NV om infartsvägen till Villinge, 115 m. SSV om mangårdsbyggnaden, 30 m. V om den södra grinden till gårdstomten. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på kartan för fornminnesinventeringen 1937—38 (med specialkarta över gravfältet).

Ljusröd, finkornig granit. Fragmentets storlek 0,75 × 0,54 m. Stenens höjd har varit omkring 1,65 m., bredd omkr. 1,20 m. Ristningen har en mycket ovanlig form, med ett rakt skriftband tvärs över stenen och en ringformig, sluten runslinga längs ristningsytans ytterkanter. Innanför runslingan är ett enkelt kors. Sannolikt skall skriften inom det raka bandet läsas först. Inom den ringformiga slingan skall läsningen tydligen börja upptill t. h. om korset och sedan gå runt. Runorna ha mot slutet blivit något hopträngda, ehuru detta icke har varit nödvändigt av utrymmesskäl. Ett tomrum har därigenom uppstått inom ringen efter inskriftens sista ord. Sannolikt har ristaren på detta sätt velat ge en anvisning om var inom slingan läsningen skall börja.

Inskrift (enligt Dybeck):

... tr · sihniuta · is þita

5 10 15

kjarþi sun · hans sihuiþr · runa þurhutr · risti

20 25 30 35 40 45 50

[Æftir] Signiuta es þetta. Gærði sunn hans Sigviðr runa[r]. Þorg[a]utr risti.

»Efter Signjute är detta. Hans son Sigvid gjorde runorna. Torgöt ristade.»

Till läsningen: På det bevarade fragmentet finnas endast runorna 31—36 ihuiþr, jämte sk och hst av följande runa 37 r.

1 t står alldeles i kanten av stenen, men tydligen är ett stycke här avslaget. Peringskiöld försäkrar visserligen, att endast en runa u kan ha föregått 1 t: »Rumet tillåter intet at ther

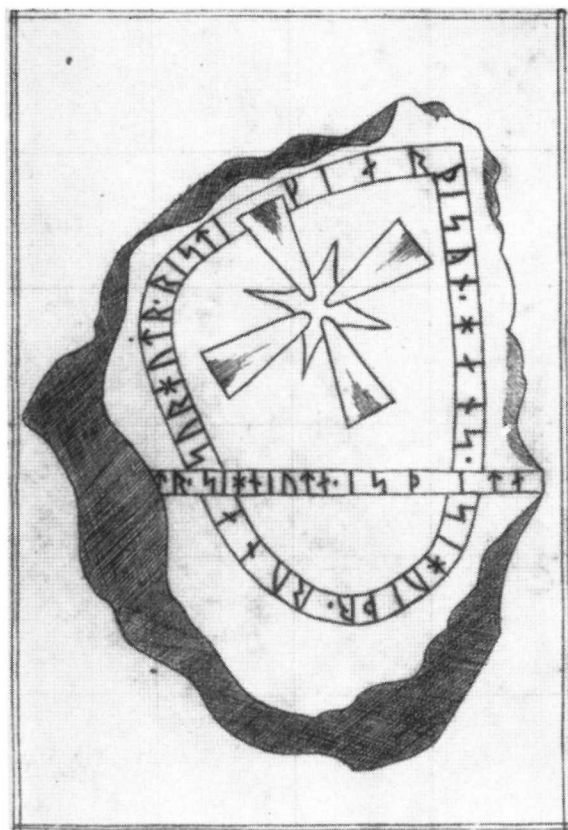

Fig. 56. U 958. Villinge, Danmarks sn.
Efter teckning av Rhezelius.

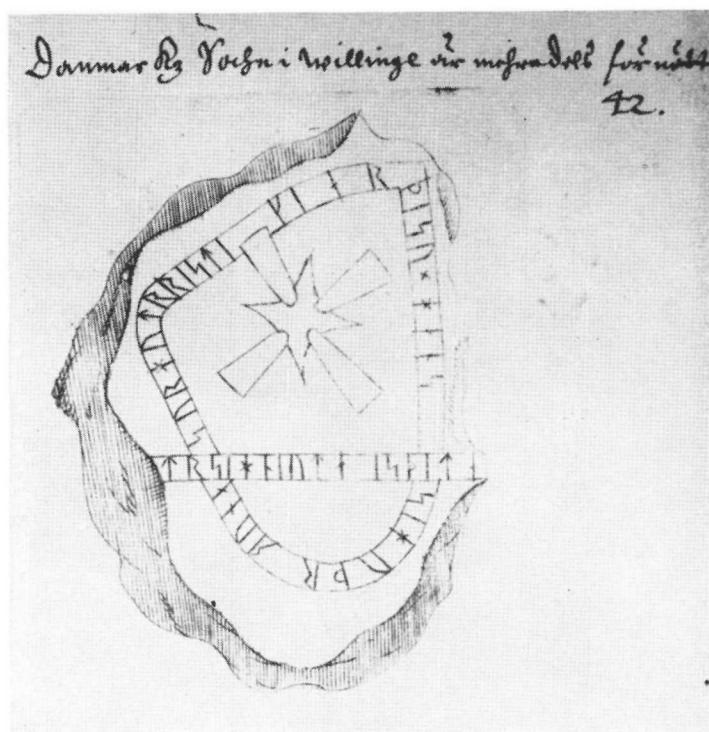

Fig. 57. U 958. Villinge, Danmarks sn.
Efter kopparstick av Bureus.

warit flera stafwar»; men detta torde vara högst ovisst. Första ordet har utan tvivel varit prep. 'efter', kanske tecknad *iftr*. — Rhezelius: 24 *y*, 26 *h*, 32 *h*, 38 *u*, 41 *s*. — B 406: Intet sk efter 2 *r*. Sk efter 7 *i* och 10 *a*. 24 *u*, 26 *a*, 32 *n*, 38 *i*, 41 *p*. Intet sk efter 22 *i*, 29 *s*.

Inskriften har en ovanlig formulering. Den består av tre satser. Ordet 37—40 *runa* tillhör den andra satsen, icke den tredje, såsom Brate menar. Det är m. a. o. objekt till verbet *kiarpi*, icke till *risti*. Detta framgår tydligt redan av inskriftens anordning. En läsning *runa þurhutr·risti* skulle dessutom ge en mycket onaturlig ordföljd och är därför högst osannolik. Predikatet står i runsvenskan, liksom i fsv. och isl., normalt på andra plats i satsen (*Porgautr risti*); om ett annat satsled än subjektet inleder satsen, inträder därför inversion (t. ex. *Runa[r] rista let Ragnvaldr* U 112).

Inskriften meddelar sålunda, att Sigvid har gjort runorna, Torgöt har ristat. Vad kan meningen vara med denna fördelning av arbetet? Uteslutet är givetvis, att en man skulle ha huggit ristningen, ornamentiken, en annan runorna. En jämförelse erbjuder Ramsundsristningen (Sö 101), där det säges, att »Sigrid gjorde denna bro», liksom den norska Dynna-stenen, som meddelar, att »Gunnvor gjorde bro». »Gjorde» måste i dessa och liknande fall vara liktydigt med »lät göra». På samma sätt skulle man kunna tänka sig, att här meningen är, att sonen Sigvid har låtit göra runorna och Torgöt utförde arbetet. Men sannolikare torde dock vara, att inskriften skall förstås mera ordagrant. Sigvid har m. a. o. bestämt inskriftens lydelse och överfört den i runskrift. Torgöt har sedan, efter någon »förskrift» av Sigvid, huggit in dennes runor i

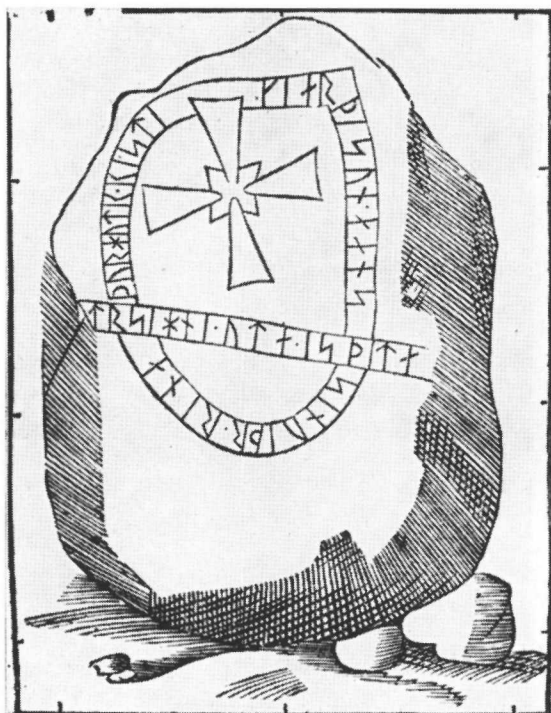

Fig. 58. U 958. Villinge, Danmarks sn.
Efter B 406.

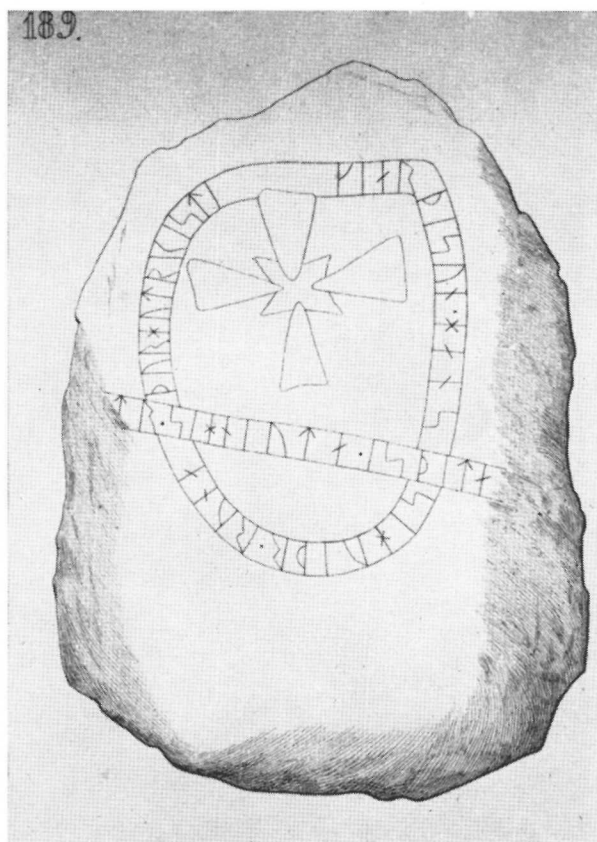

Fig. 59. U 958. Villinge, Danmarks sn.
Efter D 1:189.

stenen. Inskriften på U 958 blir i så fall ett intressant dokument till förståelsen av hur en svensk runsten kan ha kommit till.

Namnet *Signiuti* med svag böjning (ack. *Signiuta*) är f. ö. icke känt. Det är en sidoförm till *Signiutr*, som förekommer på en runsten i Danmarks kyrka (U 945) och i ytterligare ett par uppländska runinskrifter (se U 47). Möjligen avser Signjute på U 958 och Signjut på U 945 samme person. U 958 måste i så fall vara något yngre än U 945.

U 945 är ristad av Fot, U 958 av Torgöt. Sannolikt är denne Torgöt samme ristare, som på runstenen U 308 kallar sig Torgöt **fots arfi**, d. v. s. Fots arvinge, Fots son. Han stavar sitt namn **purhku**tr på U 308, **purhu**tr på U 958. Brate har påpekat, att korset på U 958 är detsamma som på U 308 och överensstämmer med korset hos Torgöts fader Fot i dennes signerade ristning U 945 och i andra honom tillskrivna ristningar. Liksom det ligger en generation mellan de båda ristarna av U 945 och U 958, så också mellan de män, efter vilka dessa stenar äro resta.

Namnen på Signjute och hans son Sigvid innehålla samma förled. Vi har här alltså ett fall av s. k. variation vid namngivningen (se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 10 f.). Signjut på U 945 har en broder Åvid (*Åviðr*). Han kan ha givit sonen Sigvid hans namn genom en kombination av sitt eget och sin broders. Om namnet *Sigviðr* se Sö 276, 294.